

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

7

ЧЭРВЕНЯ
1991 г.
№ 23 (3589)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпіцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЖЫВІЯ КАРАНІ ДУХУ

...Адвечнае, як праклён і як першародны грэх, нашае пытанне: што ж рабіць! Без вопыту і веры, без ведаў і надзеі — куды ісці, дзе шукаць згубленаю чалавечнасці!



СТАРОНКА 5.

АДВЕЯЦЬ ЗЕРНЕ АД МЯКІНЫ

Роздум пра раннюю творчасць П. Броўкі.

СТАРОНКІ 6—7.

ЯКОЙ БЫЛА ВАЙНА 1812 ГОДА ДЛЯ БЕЛАРУСІ?

«...Напалеон, як і Аляксандр I, таксама меў план «аднаўлення» беларускай дзяржаўнасці, толькі рабіў гэта па-свойму. Не ўпэўнены ў канчатковай перамозе над Расіяй, ён стварыў на захопленай тэрыторыі два беларускія дзяржаўныя аб'яднанні. Адно з іх атрымала назву «Літва», куды ўвайшлі Віленшчына, Міншчына, Беласточчына і Гародзеншчына (прычым да «Літвы» адышлі толькі беларускія землі; балцкія Сувалшчына і Жмудзь не ўвайшлі ў гэтае аб'яднанне). Другое было названа «Беларусь», якое склалі ўсходнія беларускія землі...»

СТАРОНКА 13.



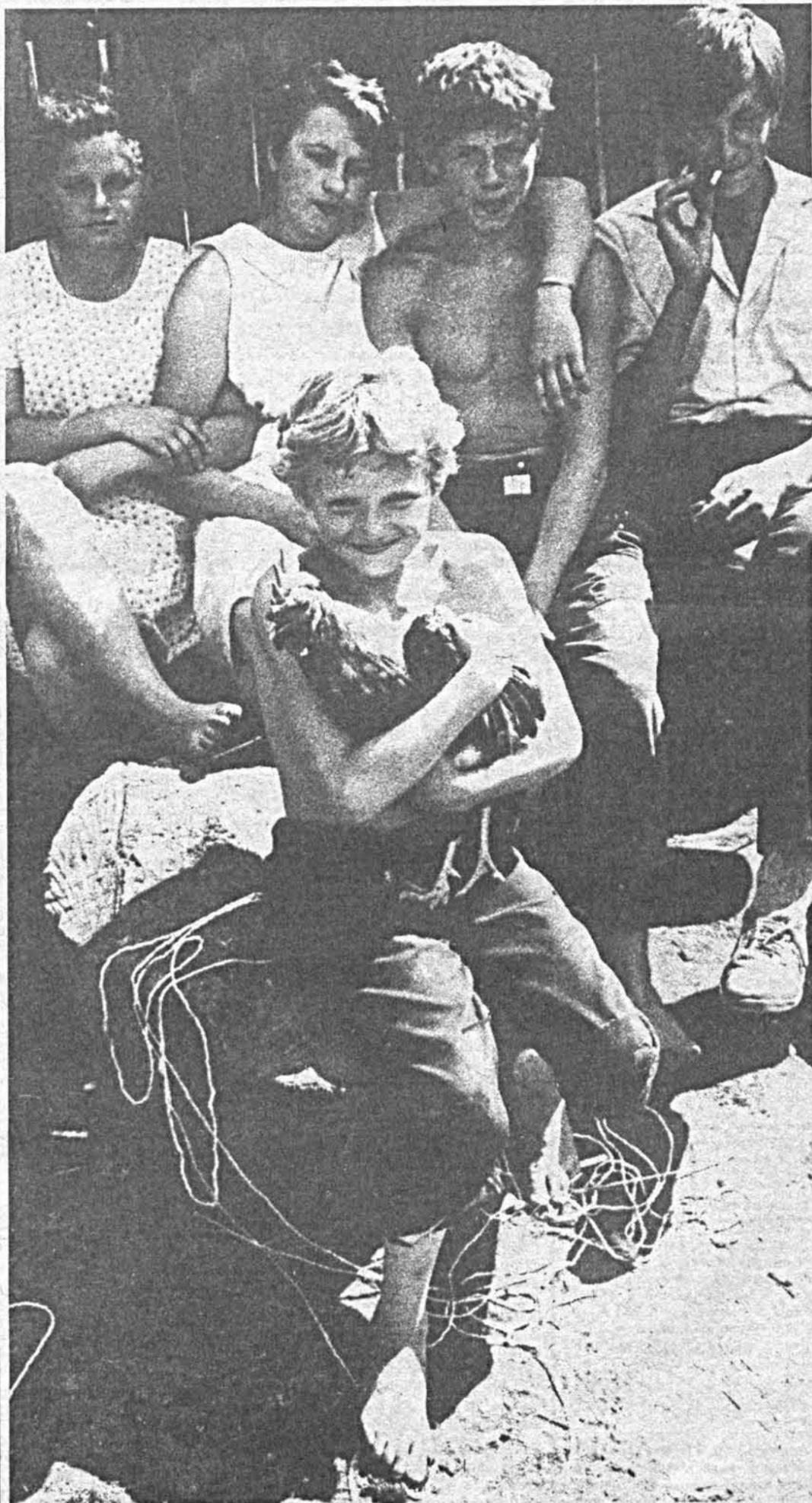
«МАЙСТАР І ТРАДЫЦЫЯ», «ПОШУК І ЭКСПЕРЫМЕНТ»

Нататкі з дзвюх выстаў.

СТАРОНКА 13.

Беларускі шлях: «АД КАСТРЫЧНІКА 1917-га ДА ЛЮТАГА 1918-га»

СТАРОНКІ 14—15.



Сялянскія дзеці... Як і сто гадоў назад!..

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

У мінулыю нядзелю вядучы праграмы «Час» радасна апавясаў глядачоў, што за першыя дні чэрвеня на тэлебачанне не паступіла ніводнага трывожнага паведамлення. Па ўсім Саюзе наступілі, так бы мовіць, ціша і спакой. Яно і праўда — змрочныя працоўныя вядомых астралагаў на канец вясны — пачатак лета года Авецкі пакуль не збыліся. Але як не задацца пытаннем: ці не падманлівая гэтая «ціша» і ці надоўга прыйшоў «спакой»? А можа, і сапраўды пачала ўсталявацца хоць і няпэўная яшчэ, але раўнавага, заснаваная на інтарсах суверэннага рэспублікі і народаў, нейкі баланс грамадска-палітычных сіл? Такія раўнавага, аднак, як вынікае з законаў фізікі, можа быць толькі дынамічным працэсам...

30 МАЯ

Вярхоўны Савет БССР прыняў яшчэ адзін закон з серыі «рыначных» — аб эканамічнай неплацежаздольнасці.

31 МАЯ

Савет стачнамаў Беларусі звярнуўся да Вярхоўнага Савета РСФСР і яго Старшыні Б. Ельцына, а таксама да Федэрацыі незалежных прафсаюзаў Расіі з просьбай накіраваць сваіх назіральнікаў для ацэнкі фактаў рэпрэсій супраць удзельнікаў нядаўніх стачак на беларускіх прадпрыемствах.

1 ЧЭРВЕНА

69 дэлегатаў ад розных хрысціянскіх канфесій Беларусі правялі ў Мінску ўстаноўчы з'езд Хрысціянска-дэмакратычнага саюза.

2 ЧЭРВЕНА

пры вельмі нізкай актыўнасці насельніцтва прайшлі выбары ў Вярхоўны Савет БССР у некаторых акругах Мінска і рэспублікі. Выбарчы марафон працягваецца?

3 ЧЭРВЕНА

Вярхоўны Савет БССР прыняў Закон аб культуры. Першы ў Саюзе.

3 раніцы і да глыбокай ночы ішло абмеркаванне па артыкулах праекта Саюзнага дагавора на сустрэчы ў Нова-Агарова прадстаўнікоў саюзных рэспублік і Прэзідэнта СССР. Дасягнута згода па многіх прынцыповых пытаннях. У прыватнасці, слова «сацыялістычных» у назве саюза рэспублік будзе заменена на «суверэнных».

Аб'явілі забастоўку работнікі рамонтных службаў некалькіх тралейбусных паркаў Мінска. Патрабаванні — эканамічныя.

4 ЧЭРВЕНА

ввялікая група каталіцкіх паломнікаў з Беларусі без перашкод перасякла мяжу з Польшчай. Яны накіраваліся ў Беласток і Ломжу, дзе Папа Рымскі Ян Павел II у ходзе свайго візіту ў РП правёў набажэнствы.

5 ЧЭРВЕНА

Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў прыйшоў у Нарвегію, каб выступіць з запланаванай прамовай у сувязі з прысуджэннем яму Нобелеўскай прэміі міру за мінулы год.

«СВЕТ НЕ ВЕДАЕ ПОЎНАЙ ПРАЎДЫ...»

21—24 мая ў штаб-кватэры МАГАТЭ ў Вене праходзіла навуковая канферэнцыя па Міжнародным чарнобыльскім праекце «Радыялагічны наступствы аварыі на Чарнобыльскай АЭС у СССР», у рабоце якой прыняла ўдзел і дэлегацыя Беларусі. Аб выніках канферэнцыі з нашым карэспандэнтам гутарыць член дэлегацыі, віцэ-прэзідэнт Беларускага экалагічнага саюза прафесар Я. Пятраеў.

— У якім стане інфармаванне міжнароднай грамадскасці адносна Чарнобыля?

— Быўшы ў Вене, мы з першага дня пераканаліся ў тым, што на Захадзе паспела ўжо спрацаваць прапаганда, якая выдала справядзачу Міжнароднага чарнобыльскага праекта, згодна якой праблема Чарнобыля не існуе, за апошнія слова навукі. Прадстаўнікі беларускай дэлегацыі — акадэмік Я. Капалля, начальнік Цэнтра радыяцыйнага кантролю Белгідрамета І. Матвеева і іншыя — актыўна выступалі супраць абсалютызаванай вышэйшай МАГАТЭ па чарнобыльскай аварыі.

— У чым жа, на вашу думку, заганнасць дадзеных МАГАТЭ?

— Навуковая кампетэнцыя міжнародных экспертаў асабіста ў мяне сумненняў не выклікае. Іншая справа, што

сама метадыка даследаванняў не з'яўляецца бездакорнай. Па-першае, вымярэнні праводзіліся ў адвольна выбраных населеных пунктах, прычым не самых забруджаных. Вынікі даследаванняў стану здароўя жыхароў гэтых пунктаў неправамерна распаўсюджаны на ўвесь арэал забруджанасці. Па-другое, Міжнародны праект грэбуе даследам стану здароўя каля 600 тысяч «ліквідатараў». Ніводзін з іх экспертамі МАГАТЭ не абследаваны, хача дэлегацыя Украіны прыяла, напрыклад, звесткі, што па прычынах, звязаных з радыяцыйнай, памерла каля 1600 чалавек «ліквідатараў» ва ўзросце ад 25 да 40 гадоў. Па-трэцяе, камісія МАГАТЭ абышла ўвагай самую 30-кіламетровую зону, перасяленцаў...

— У такім выпадку, якую рэакцыю ва ўдзельнікаў канферэнцыі выклікала пазіцыя беларускай дэлегацыі?

— Бачыце, вывады Міжнароднага праекта неправамерна распаўсюджаны на ўсю сітуацыю, звязаную з Чарнобылем... Галоўнае рэзюме праекта — што наступстваў аварыі ўвогуле няма і не будучыца. Нам давялося прыныцова не пагадзіцца з такой лёгкасцю высноў. У сумеснай Заяве дэлегацый Беларусі і Украіны на канферэнцыі адзначана, што органы аховы здароўя Украіны і Беларусі маюць дадзеныя аб павелічэнні частаты самаганных захворванняў, выпадкаў рака шчытападобнай залозы, сардэчна-сасудзістых хвароб, звязаных з уздзеяннем радыенуклідаў, выказана занепакоенасць беспадстаўным аптымізмам у прагнозах «адаленых» уплываў радыяцыі на здароўе насельніцтва. Мы не пагадзіліся з вывадамі аб адсутнасці розніцы па захворваннях у забруджаных раёнах і кантрольных пунктах і адпаведным вольным

фармуляваннем канцэпцыі бяспечнага пражывання.

— Але ці няма тут сувязі з сумна вядомай 35-бэрнай канцэпцыяй?

— Чаму ж няма! Ужо і прыклады маюцца: інтэрв'ю акадэміка Л. Ільіна ў № 21 «АнФа», дзе ён выкарыстоўвае дадзеныя Міжнароднага праекта на карысць 35-бэрнай канцэпцыі. Самае ж небяспечнае, на маю думку, у тым, што абсалютызаваныя высновы праекта могуць негатыўна паўплываць на выкананне ўнутрысаюзных рашэнняў па чарнобыльскай праблеме. Таму задача рэспубліканскіх сродкаў масавай інфармацыі, Міністэрства замежных спраў, беларускай эміграцыі — біць у званы, не даць увесці ў зман сусветнае супольніцтва, данесці свету праўду аб Чарнобылі.

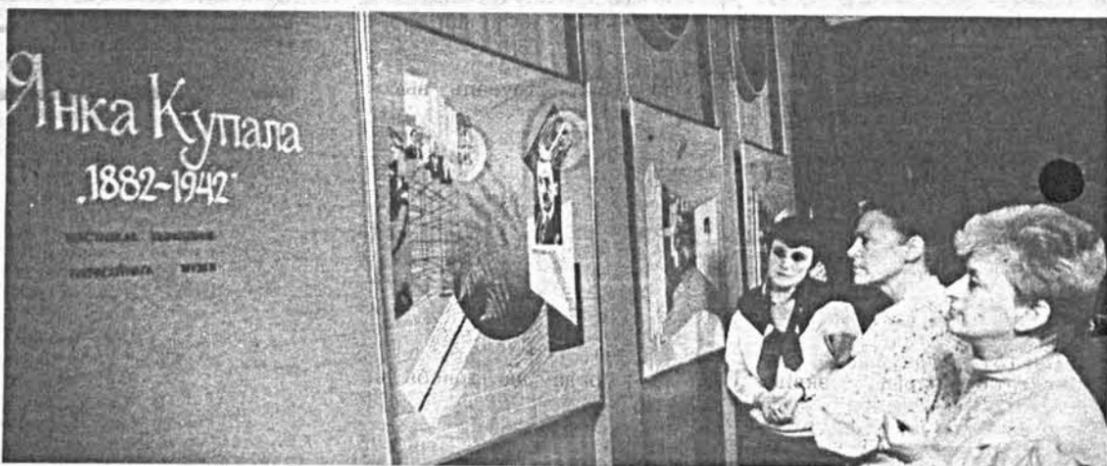
Намі прапанавана прадоўжыць даследаванні на шматбаковай аснове, з выкарыстаннем дадзеных рэспубліканскіх інстытутаў і медыцынскіх устаноў, якія дасюль у Міжнародным чарнобыльскім праекце не ўлічваліся. За праўду трэба змагацца.

Гутарыў Юрка ЛАГАДА.

У купалаўцаў— новая экспазіцыя

Крыху незвычайная выстаўка чакае ў гэтыя дні наведвальнікаў Літаратурнага музея Янкі Купалы: «Янка Купала. Мастацкае вырашэнне перасоўнага музея». Аўтары праекта С. Кузьмічоў і К. Кургановіч.

У экспазіцыі прадстаўлены малавядомыя матэрыялы дарэвалюцыйнага і савецкага перыяду. Гэта — ліст песняра да Язэпа Драздовіча, яго ж пісьмо да Кандрата Лейкі, невядомы здымак паэта, што датуецца 1925 годам, і унікальны фотартрэт 1930 года. Акрамя таго, прадстаўлены дарэвалюцыйныя



фотаздымкі прататыпаў герояў «Паўлінкі», знаёмых Я. Купалы па Апоках, дзе цяпер, дарэчы, ствараецца музей паэта.

І, вядома ж, цікавасць выклікаюць матэрыялы, якія яшчэ нядаўна знаходзіліся, як кажуць, за сямю пчаткамі — паказанні песняра на

допыце ў сценах НКУС, ліст да старшыні ЦВК БССР А. Чарвякова.

Фота Ул. КРУКА.

ПЛЕНУМ ВЫКАЗАЎСЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ

5 чэрвеня адбыўся пленум Беларускага фонду культуры. Галоўнае пытанне, дзеля якога сабраліся актывісты, прадстаўнікі абласных аддзяленняў і рэспубліканскага кіраўніцтва БФК — абмеркаванне новага статута. Шэраг прынцыповых палажэнняў, у прыватнасці, ператварэнне БФК у самастойную структуру, вывадзенне яго з падпарадкавання Маскве, вырашана прыняць за аснову. За-

цвердзіць новы статут павіна рэспубліканская канферэнцыя, якую плануецца сабраць недзе праз паўгода.

Яшчэ два пытанні абмяркоўваліся на пленуме. Аб дзейнасці малых прадпрыемстваў і фабрык БФК і аб часопісе «Спадчына» (часопіс сёння не мае дзяржаўнай падтрымкі і выходзіць у свет дзякуючы кааператыву-спонсару).

Наш кар.

БУДЗЕ НОВЫ ЦЭНТР

На пачатку чэрвеня ў Мінску ў аграпрамаб'яднанні «Новае поле» група беларускіх фермераў сустрэлася з кіраўніком Германскага камітэта «Жыццё пасля Чарнобыля» А. Зайфертам. Абмяркоўвалася праграма стварэння цэнтра рэабілітацыі і наву-

чання дзяцей, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС. Было дамоўлена, у прыватнасці, што група фермераў з Беларусі пройдзе стажыроўку ў ФРГ для таго, каб набыць практыку ў вытворчасці экалагічна чыстых прадуктаў.

ЗАРЭГІСТРАВАЛІСЯ...

4 чэрвеня Мінюстам БССР афіцыйна зарэгістравана Камуністычная партыя Беларусі. Рэгістрацыйнае пасведчанне № 100 уручана першаму сакратару ЦК КПБ А. Малафееву.

У той жа дзень мінскі стачкам паведаміў аб выні-

ках рэферэндуму на МТЗ па пытанні аб вывадзе парткама, камітэта камсамола і іншых палітычных арганізацый з прадпрыемства. За гэта выказалася звыш 11 тысяч работнікаў заводу з больш чым 13-ці тысяч прыняўшых удзел у галасаванні.

ПАСВЕДЧАННЕ САЛЖАНЫЦЫНУ

Як паведаміла «Комсомольская правда», для Аляксандру Ісаевічу Джалініцыну было выдадзена «Пасведчанне ўдзельніка Вялікай Айчыннай вайны». Баўманскі

райваенкамат Масквы аформіў гэты дакумент па хадаініцтве галоўнага рэдактара часопіса «Новый мир» Сяргея Залыгіна.

ЗАВІТАЎ ДА НАС ПРЭТЭНДЭНТ...

Што ні кажыце, жыць стала веселей. У тым ліку і газетчыкам. Калі раней чытачы прыносілі ў рэдакцыі свае творы, альбо скаргі і просьбы аб дапамозе, дык цяпер яны ўсё часцей прыходзяць з перадвыбарчымі праграмамі, адозвамі і палітычнымі заявамі. Днямі з такой заявай у «ЛІМ» завітаў... кандыдат у прэзідэнты Беларусі. Законпраект аб прэзідэнцтве рэспубліканскі парламент, праўда, яшчэ не разглядаў, але аўтар заявы лічыць, што гэта не так важна.

Знаёмца: Уладзімір Андрэвіч Якаўлеў, 42 гады. Выхоўваўся ў дзіцячым доме. Служыў у ВПС. У 1986 годзе скончыў гістфак Гродзенскага ўніверсітэта, але да работы па спецыяльнасці дапушчаны не быў, па ягоных словах, з-за палітычнай дзейнасці. Беспрацоўны. Член Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі, Міжнароднай радыкальнай партыі Імя Гандзі і яшчэ некалькіх дэмакратычных партый і арганізацый. Асноўныя прынцыпы — «хараство жыцця, Мір, Дэмакратыя, Прагрэс». Пра ўсё гэта можна даведацца з аўтабіяграфіі «незалежнага кандыдата», якую ён сам і распаўсюджвае разам з праграмай.

Яшчэ некалькі радкоў з аўтабіяграфіі: «Владзімір Яковлев — активный борец против национал-патриотизма, неольшевизма и нео-

сталинизма... Лично знаком с многими главами госудства и правительств... Активный сторонник Белорусского народного фронта и его лидера — Зенона Станиславовича Пазняка. Большой друг Литовского народа...»

Менш за ўсё хацеў бы іранізаваць над «кандыдатам у прэзідэнты». У рэшце рэшт, за час выбараў у Саветы ўсіх узроўняў і выбараў кіраўнікоў рознага рангу мы бачылі самых розных кандыдатаў — у тым ліку і тых, хто сам сябе вылучаў. Гонар ім, як кажуць, і пашана. Але некая няёмка нават нагадваць, што акрамя жадання, рашучасці і націску палітычнаму дзельчу патрэбна і яшчэ нешта — ну, хоць бы пэўная сацыяльна-палітычная база. Дылетанцтва і амбіцыі ў палітыцы ператвараюць яе, у лепшым выпадку, у гульнію. А «гульні» ў дэмакратыю далёка не бяскрыўдныя. Яны дыскредытуюць дэмакратычныя ідэі. Напрыклад — ідэю прэзідэнцкіх выбараў. Хто ў гэтым зацікаўлены, тлумачыць, відаць, не трэба.

Няўжо выбары прэзідэнта Беларусі, калі яны абдуцца (і калі яны наогул зараз п'трэбны), ператворацца ў чарговы фарс? Над гэтым пытаннем варта задумацца, у першую чаргу, прэзідэнтам на гэтую пасаду. Зразумела, я маю на ўвазе не аднаго толькі спадара Якаўлева.

Віталь ТАРАС.

Пачуем заклік пісьменнікаў свету!

У красавіку гэтага года ў Парыжы адбылася асамблея дэлегатаў міжнароднага пен-клуба, якая прыняла рэзалюцыю, прапанаваную беларускім пен-цэнтрам. Гэты дакумент, адабраны прадстаўнікамі звыш ста нацыянальных пен-цэнтраў, абавязвае апублікаваць яго ва ўсіх краінах іх прапіскі і адшукаць магчымасці для канкрэтнай дапамогі чарнобыльцам.

РЭЗАЛЮЦЫЯ

асамблеі дэлегатаў міжнароднага пен-клуба «Міжнародная салідарнасць з ахвярамі аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі», унесена беларускім пен-цэнтрам.

26 красавіка 1991 года.

Асамблея дэлегатаў міжнароднага пен-клуба, сабраўшыся ў Парыжы ў красавіку 1991 года,

— адзначаючы, што з моманту бедства ў Чарнобылі мінула пяць гадоў,

— імкнучыся садзейнічаць усебаковаму ўсведамленню міжнародным супольствам сапраўдных маштабаў узнікшай катастрофы насуперак злачынныму замоўчванню яе вынікаў у папярэднія гады,

— занепакоеная тым, што ў выніку чарнобыльскай аварыі 70 працэнтаў радыеактыўных ападкаў, 77 кг радыеактыўных рэчываў, некалькі тон астаткаў ядзернага паліва і графіту выпала на тэрыторыю Беларусі,

— устрывожаная колькасцю цэзію, што выпаў у выніку аварыі на Чарнобыльскай АЭС, агульна аб'ём якой перавысіў яго сумарнае ўтрыманне ў радыеактыўных ападках усіх раней праведзеных ядзерных выпрабаванняў, разам узятых, і, у прыватнасці, прымаючы пад увагу той факт, што колькасць цэзію-137, выпаўшага ў выніку гэтай аварыі, эквівалентная 300 атамным бомбам, скінутых на Хірасіму, з якіх 210 выпала на тэрыторыю Беларусі,

— занепакоеная тымі непапраўнымі вынікамі, якія радыяцыя ўжо нанесла Беларусі,

— улічваючы ў той жа час далейшае распаўсюджванне радыяцыі на яшчэ незакранутыя тэрыторыі з хуткасцю 35 км у год, што значна перавышае хуткасць, з якой насоўваліся на Еўропу льды старажытнага ледніка,

што рухаўся не больш чым на некалькі дзесяткаў метраў у год,

— імкнучыся спыніць далейшую дэградацыю навакольнага асяроддзя і павярнуць назад сітуацыю, пры якой назіраецца рост народжальнасці мутантаў сярод людзей і жывёлін, а аслаблены імунітэт амаль усяго закрунутага насельніцтва параўнальны хіба што з ядзерным СНІДам, у той час як працягваецца бескантрольнае развіццё геннай інжынерыі,

— занепакоеная трывалай тэндэнцыяй у ядзернай энергетыцы і грамадзянскіх ядзерных сістэмах ва ўсім свеце выкарыстоўваць высокія ўзроўні бяспекі, якія традыцыйна звязаны з ядзернай энергетыкай з мэтай абмежаваць доступ да інфармацыі па стандартах бяспекі і аварыях (гэты абмежаванні прынялі форму ўзаконенай цензуры, якая найбольш драматычна праявіла сябе ў рэакцыі Саветаў Саюза, а таксама прадстаўнікоў ядзернай энергетыкі еўрапейскіх краін і ўрадаў на чарнобыльскую катастрофу і яе далейшыя вынікі),

— заклікае ўсе нацыянальныя пен-цэнтры і майстроў-літаратараў прыцягнуць увагу сваіх чытачоў і прыхільнікаў да чарнобыльскай бяды з тым, каб сумеснымі намаганнямі садзейнічаць аслабленню яе вынікаў і рабіць усё, каб пакласці канец узаконенай цензуры, звязанай з ядзернай энергетыкай.

БЕЛТА.

ПРЭМ'ЕРЫ



У Беларускім дзяржаўным тэатры імя Я. Купалы адбылася прэм'ера спектакля «Бездань» па п'есе М. Матукоўскага. Паставіў спектакль лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Мазынскі, мастак У. Жданаў, кампазітар У. Кур'ян. У спектаклі заняты народныя артысты СССР С. Станюта, М. Яроманка; народныя артысты БССР Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, заслужаныя артысты БССР Ф. Варанецкі, Т. Аляксеева, А. Памазан, У. Рагаўцоў, Т. Нікалаева і іншыя.

Фота Ул. КРУКА.

ЯК І ЛЕТАСЬ...

30 мая беларускі бард Сяржук Сокалаў-Воюш сустрэўся са слухачамі ў Доме літаратара. Гэта ўжо становіцца традыцыяй, бо летась прыблізна ў гэты ж час Сяржук ладзіў канцэрт-сустрэчу менавіта на гэтай сцэне; ён спадзяецца, што будзе такая сустрэча і праз год. Песні, якія бард спяваў слухачам, зараз добра вядомыя. Аснову канцэрта склаў «Касінерскі цыкл», прысвечаны паўстанню 1863—1864 гг. Былі і новыя творы, была прэм'ера песні з нізкі, над якой аўтар працуе зараз. Гэта працяг тэмы «Касінерскага цыкла», тэмы барацьбы за незалежнасць Беларусі.

Пытанні, на якія адказваў паэт, датычылі ягонай вандроўкі ў Злучаныя Штаты, сустрэчы з Данчыкам, гісторыі стварэння песень і вершаў. Было і такое пытанне: ці плануе Сяржук выступіць перад аршанскімі рабочымі? Яны зноў збіраюцца страйкаваць у знак салідарнасці са сваімі таварышамі, супраць якіх улады распачалі рэпрэсіі за актыўны ўдзел у кпавіцкіх падзеях. «Так, — адказаў Сяржук, — тым больш, што ў красавіку я ўжо быў у Оршы, спяваў свае песні, сядзеў разам з забастоўшчыкамі на рэйках».

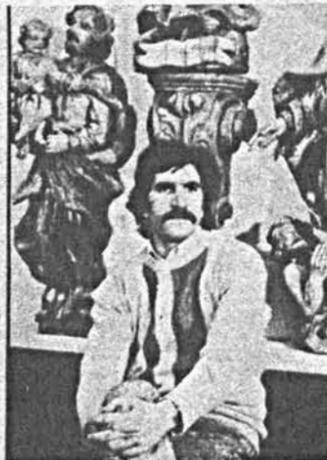
Па традыцыі на заканчэнне сустрэчы паэт спяваў разам з залай «Фронт» і «Пагоню».

І зноў жа, як і летась, на сцэну лез нецвярозы Анатоль Сыс. Таксама «традыцыя»?

П. ВАСІЛЕУСКІ.

ДАБРАЧЫННАЯ АКЦЫЯ

Il movimento 1990 - tecnica combinata
Papar dove abbiamo le anime 1989 - tecnica combinata
La scultura allo coltore morte 1989 - tecnica combinata
Il Santo (Polonia) 1989 - tecnica combinata
Il periodo della raccolta del miele 1989 - tecnica combinata
Disegnata dalla Polona 1989 - tecnica combinata
Gli uomini e gli uccelli - I 1990 - tecnica combinata
Gli uomini e gli uccelli - II 1990 - tecnica combinata
Gli uomini e gli uccelli - III 1990 - tecnica combinata
Chi ha l'anima, sentite 1991 - tre fogli
Come si comportano le stelle in l'atmosfera 1991 - tre fogli
Preghere per la tua salute 1990/91 - tre fogli
Il giorno della pioggia 1991
La illustrazione 1990 - tre fogli



Il mercato 1979 - foglio
La sera 1984 - grandi matite
Il mattino 1987 - matite
L'eredita 1988 - tecnica combinata
Il cerchio d'incenso 1989 - tecnica combinata
Gli uccelli del nostro tempo 1990 - tecnica combinata
Gli uccelli del nostro tempo 1991 - tecnica combinata
Il fatto mio 1990 - tecnica combinata
La luna dell'infanzia 1989 - tecnica combinata
L'Assunzione 1990 - tecnica combinata
La strada 1990 - tecnica combinata
Composizione di tre fogli
Astrografia - 1991 - tecnica combinata
Madonna Pava
Natura morta 1983 - tecnica combinata
Viti popolari 1979 - tecnica combinata
Zia - l'immagine della Polona
La stella lontana - tecnica combinata
L'angelo con le ali bruciate 1991 - tecnica combinata
Il grandioso

У красавіку—маі ў гарадах Анкона і Пезара (паўночная Італія) праходзіла выстава двух беларускіх мастакоў — графіка Уладзіміра Савіча і скульптура Уладзіміра Слабодчынава.

Выстава дабрачынная, заробленыя сродкі пойдучь у Фонд Чарнобыля.

На здымку — буклет выставы.

АД КАМІТЭТА ПА ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ БЕЛАРУСКОЙ ССР

Камітэт па дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры паведамляе, што прыём работ на атрыманне дзяржаўных прэміяў БССР 1992 года праводзіцца да 31 снежня 1991 года.

Работы прадстаўляюцца адпаведна парадку, прадугледжанага палажэннем аб прэміях і інструкцыях, якую можна атрымаць у камітэце.

Па ўсіх пытаннях, звязаных з вылучэннем работ і афармленнем іх для прадстаўлення, просім звяртацца ў Камітэт па дзяржаўных прэміях БССР: 220600, Мінск, вул. Фрунзе, 5 (3-ці паверх, пакой 307). Тэлефоны: 26-86-71, 36-90-76.

АДГАЛОСКІ

КАБ ЛЮБОЎЮ ПАКРЫЦЬ УСПАМІН

Праз паўстагоддзе пасля гвалтоўнага разбурэння Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі гэтая палітычная плынь ізноў адраджаецца: 1 чэрвеня адбылася ўстаноўчая канферэнцыя Хрысціянска-дэмакратычнага Саюза (ХДС) Беларусі. Некалькі месяцаў таму аргкамітэт аднавіў выданне друкаванага органа хрысціян-дэмакратаў — газеты «Беларуская крыніца», у якой былі змешчаныя статутныя дакументы ХДС Беларусі.

У справах чым і словы, з якім выступіў А. Бембель, адзначаецца, што ў асобе ХДС узнікае дзейнасць законна створанай у маі 1917 г. арганізацыі, якая бачыць сваю місію ў шведкім працягу Хрыстовай Царквы, адраджэнні і згуртаванні грамадства вакол яе, негвалтоўным удасканаленні сацыяльнага стану. «Асноўнае наша служэнне — ма-

літоўна праца», — гаворыцца ў справядачы.

З палітычным дакладам выступіў М. Арэшкаў, аб гісторыі беларускай хрысціянскай дэмакратыі расказаў рэдактар «Беларускай крыніцы» А. Траяноўскі.

Як бачыць адноўлена партыя грамадскія перспектывы СССР і Беларусі? Для пачатку — хуткая, мірная, згарманізаваная трансфармацыя таталітарнай структуры СССР у адзін з кампанентаў прававой, сацыяльнай, гуманітарнай і эканамічнай прасторы працэсу Нарады Бяспекі і Супрацоўніцтва ў Еўропе. Запачаткаваць гэтую трансфармацыю, па словах пратэстанцкага святара Э. Сабілы, павінна прымірэнне з крывавай і жажлівай гісторыяй, каб «любоўю пакрыць успамін і не паўтараць жахлівых асатаненняў мінулага».

Спачувальна ставяцца хрысціян-дэмакраты Беларусі да лёсу КПСС і лічаць адзіным шляхам грэхаадкуплення «Царкоўнае пакаянне ўсіх сяброў КПСС, адрачэнне ад бясойскай ідэалогіі марксізму-ленінізму і перабудовы КПСС у Хрысціянскі Сацыялістычны Саюз (ХСС) — партыю саборнага сацыялізму».

Трэба адзначыць, што яшчэ няпрэдадні канферэнцыі, у красавіку, дзеячы ХДС Беларусі прынялі чынны ўдзел у палітычных кантактах паміж КПСС, БНФ і ХДС, прапануючы сваё бачанне шляху да нацыянальнай згоды. У прыватнасці, прадугледжвалася на працягу лета 1991 г. утварыць пераходны ўрад — да верасня 1993 г., затым наладзіць актыўны ўдзел Беларусі ў Еўрапейскім працэсе. Увесь гэты час ВС БССР працуе ў рэжыме кансенсуса, кіраўнікі фракцый ствараюць раду згоды, якая візіруе ўсе паставы ВС БССР. Пасля прыняцця новай Канстытуцыі пераходны ўрад і Вяроўны Савет БССР перадаюць уладу Канстытуцыйнай структуры.

Натуральна, як і ўсякі праект, прапановы ХДС можна крытыкаваць за сацыяльны ідэалізм. Але прыцягваюць увагу рэлігійна-маральныя чыннікі, пакладзеныя ў аснову дзейнасці партыі. Па-першае, ХДС не ўмешваецца ў кампетэнцыю Царкоўнай Улады, прызнаючы яе безумоўны прыярытэт на Зямлі. Па-другое, дзеячы ХДС прагрэсіўна ставяцца да поліканфесійнасці на Беларусі, ацэньваючы разнастайнасць верніцтва як Богам дадзеную існасць. Па-трэцяе, хрысціян-

дэмакраты рэалістычна глядзяць на праблему суадносін рэлігіі і мовы на Беларусі. Аптымальным яны лічаць наступнае выкарыстанне мовы ў храмах на тэрыторыі рэспублікі: у праваслаўных мова набажэнстваў — царкоўна-славянская, казаніяў — беларуская; у каталіцкіх — адпаведна латынь і беларуская, у пратэстантаў і уніятаў — усё па-беларуску. Дарэчы, да адраджэння Уніі («нягледзячы на кананічнасць») ХДС ставіцца талерантна, уважаючы моцны культуралагічны грунт гэтага руху. Усе беларускія канфесіі, на думку стваральнікаў партыі, — нацыянальны скарб Беларусі, неад'емныя часцінкі нашай гісторыі.

Утворана Рада і Управа партыі, выбраны пяць сустаршыняў (П. Сілка, М. Арэшкаў, Ф. Янушкевіч, Э. Сабіла, І. Багдановіч). Канчатковая назва партыі — «Беларуская хрысціянска-дэмакратычная злучнасць».

Канферэнцыя прыняла «Зварот да беларускага народа», у якім гучыць заклік да нацыянальнага прымірэння і хрысціянскай сябрыні з усімі народамі свету.

Юрась ЗАЛОСКА.



Да II з'езда

ТБМ

імя Ф. Скарыны

ДАПАМАЖЫЦЕ СЯБЕ, БЕЛАРУСЫ!

Апынуўшыся ўпершыню ў Мінску, прыемна адзначаеш чысціню на вуліцах, багацце кветак, зелені... На вуліцах горада бачыш культурных, выхаваных людзей.

Аднак мне, чалавеку з другой рэспублікі, кідаецца ў вочы не толькі гэта. Шыльды (іх шмат, як файных, так і зробленых без густу), інфармацыя на прыпынках гарадскога транспарту, аб'явы ў самім транспарце (акрамя метро) чамусьці толькі расейскай мовай! Мімаволі ўзнікае пытанне: чыя сталіца — Мінск? «Северо-западного края единой и неделимой»? Ці — Беларусь? Калі Беларусь, дык і мова выканання па-

вінна быць, зразумела, беларускаю. Чаму не ўзнікаюць падобныя пытанні, напрыклад, у суседняй Літве? Усе шыльды, аб'явы, рэклама там палітоўска. Можна, таму там ніхто не саромеецца размаўляць роднай мовай і не адчувае комплекс у нацыянальнай непаўнаважнасці?

Праўда, апошнім часам пачалі з'яўляцца і шыльды па-беларуску. Але сям-там трапляюцца памылкі. На чыгуначным вакзале, напрыклад, Беларусь стала «Белорусью», а на адным тралейбусе «Паўднёвы Запад» стаў «Поўднёвым Заходом».

Спыніцца на хвілінку, самі прыгледзьцеся: калі над кра-

НАВОШТА ПАДРАБЛЯЦА?

Кожны народ ужывае свойскія назвы чужых гарадоў, з якімі мае транспартную сувязь. Назва гая быццам «прысвойваецца» ў мове народа. Чаму вы, нашы суседзі, падрабляецеся пад «інтэрнацыянальны эталон» і ўжывае-

це «Вільнюс» замест «Вільня»? Няёмка чытаць на аўтобусе шыльду «Ваўкавыск—Вільнюс». Чаму першае — па-беларуску, а другое — па-руску? Латышы, напрыклад, заўсёды пішуць Вільня, Пляскава, калі аўтобус ідзе

ВЫРАТАВАЦЬ БЕЛАРУСКУЮ ПРЭСУ

Колісь М. Горкі мовіў «Глупо, как факт». Менавіта так можна ахарактарызаваць сённяшняе, вартаснае жалею, становішча беларускамоўнай прэсы на Беларусі. Прыкра і балюча, што толькі 16,2% выданняў на радзіме выходзіць па-беларуску. Але гэта толькі пачатак. Уступаючы ў рынак, мы сталі сведкамі рэзкага павелічэння колькасці перыядычных выданняў, якія, нібы грыбы пасля дажджу, з'яўляюцца на свет. Брэстчына — не выключэнне. Амаль усе яны — рускамоўныя, нягледзячы на тое,

што былі створаны альбо напрыканцы мінулага года, альбо ўжо ў гэтым, пад час, калі Закон аб мовах у Беларускай ССР уступіў у моц. Што гэта, як не з'ява ігнаравання закона?

Як ні круці, а пануюць у рэспубліцы рускамоўныя выданні. Гэта відавочна. Але што будзе з беларускамоўнай прэсай? Хутчэй за ўсё... яна знікне ў віры рынку. Пад удар паставіцца нацыянальнае адраджэнне, бо, як ні жорстка гэта гучыць, яно стане «нявыгадным». Такая несутыпальная рэалія.

ЧАМУ ВУЧАЦЬ ДЗЯЦЕЙ?

Сёння перавучаюць нас, дарослых, за тых памылкі, якія ўсім адкрыліся. А чаму вучаць нашых дзяцей? Мяркуюць самі.

Чытаю свайму ўнуку беларускі буквар. На старонцы 110 чытаю: «Усе народы жывуць у адзіным саюзе, разам будуць камунізм. Гэта наша Радзіма».

— А Беларусь чыя Радзіма? — пытаецца ўнук.

Я апускаю вочы. Пра яе тут ні слова. А калі «тата і мама камуністы, сястра кам-

самолка, брат піянер» (стар. 42), тады, вядома, кім быць меншаму. Тут не да шматпартыйнасці альбо дэмакратыі.

«Ленін усміхаецца твайму пчасліваму дзяцінству. Праводзіць цябе ў школу, сустракае цябе...» (стар. 106).

— Дзядуля, а чаму далей шмат кропак? — звачваецца да мяне ўнук.

Што адказаць? Падумаў: мабыць, аўтары мелі на ўвазе такі працяг: «сустракае цябе... з дазметрам, каб па-

ШЫШЧЫЧЫ ЦІ ШЫШЧЫЦЫ?

З нашай мовай часам сапраўды робіцца нешта незразумелае. Без ніякіх падстаў на тое, адвольна мяняецца напісанне знаёмых слоў. Асабліва гэта кідаецца ў вочы, калі справа тычыцца геаграфічных назваў. Напрыклад, раней гаварылі і пісалі: Блэйчыцы, Кабыльчыцы, Шышчыцы. Цяпер гавораць, зразумела, па-ранейшаму, а вось пішуць ужо: Блєўчыцы, Кабыльчыцы, Шышчыцы.

Як на маё разуменне, пісаць трэба якраз так, як гавораць народ. Гэтаму ёсць і вытлумачэнне. Хутчэй за ўсё адбывалася такая пара-

лель. Жыў, напрыклад, чалавек, якога звалі Цімка, адсюль і пайшло мястэчка Цімкавічы. Такім чынам утварыліся і Баранавічы, вёска Рачкавічы.

Давялося мне ўзімаць гэтае пытанне ў размове з доктарам філалагічных навук А. Наркевічам, той толькі развёў рукамі — ні станючага, ні адмоўнага адказу. Доктар жа А. Жураўскі выказаў меркаванне, што, магчыма, назіраецца запозычэнне з польскай мовы. Напрыклад, па аналогу Катовіцы ці Катавіце. Праўда, калі я запыраўся наконт падобнага

май шыльда на беларускай мове, то на вітрынах той крамы надпісы на рускай. Ці наадварот. Навошта гэта блытаніна?

«Пакутуе» і руская мова. На новай (!) станцыі метро «Купалаўская» ў аб'яву на рускай мове над эскалатарам патрапіла беларускае слова «лялек».

Аб'явы на мінскіх вакзалах і ў аэрапортах робяцца толькі па-руску. У нашым жа пераважна расейскамоўным Дняпрапятроўску, дарэчы, аб'яўляюць украінскай і рускай мовамі. У нас на Украіне такія ж праблемы з нацыянальным адраджэннем, як і на Беларусі, але ў нас, вядома, ёсць моцны духоўны цэнтр — Заходняя Украіна, адкуль ідуць хвалі нацыянальнага адраджэння. На Беларусі, як я ведаю, такога цэнтра няма. Ці стане Мінск не толькі афіцыйнай, геаграфічнай, але і духоўнай сталіцай Беларусі — залежыць ад вас, беларусаў. Лічу, што беларуская мова такая ж паўнацэнная, як і італьянская, украінская, французская... як кожная мова ў свеце. Яна мае правы на жыццё. Дык дапамажыце ёй у гэтым, Беларусы!

Аляксей СТРЭЛЬНІКАУ.

г. Дняпрапятроўск.

ў Вільню альбо Пскоў, эстонцы той жа Пскоў клічуць Піхква, а Рыгу — Рія, і ніхто не крыўдзіцца. А вы пачалі з польска-рускага перарабляць беларускія гарады на Мінск, Гродна, Мюры і г. д.

Валдас БАНАЙЦІС.

г. Н. Вільня.

Што ж рабіць? Грэбаваць нацыянальным багаццем? Прабачце: такой раскошы сабе дазволіць нельга. Застаецца адно — перадусім **трэба ўраўняць прэсу ў правах** (гаворка, безумоўна, ідзе пра Беларусь). А такое станецца магчымым, калі ўся яна зробіцца беларускамоўнай. Толькі тады можна будзе гаварыць пра канкурэнцыю, пра мацнейшых і слабейшых.

Але, як сведчыць практыка, закон ёсць, а беларускамоўных выданняў штосьці не большае. Дык ці не час працягнуць рашучасць у гэтым пытанні «вершителям судеб»? Пакуль не позна...

Юрась ДУБІНА.

г. Столін.

глядзець, колькі ты сёння спажыў стронцыю ды цэзію». На старонцы 116 змешчаны разам два партрэты. А ўнізе: «Янка Купала і Якуб Колас — выдатныя народныя паэты».

— Дзядуля, а чыя гэта паэты? — супыняе мае думкі ўнук.

— Гэта паэты сінявокай Беларусі. Але кожнаму паэту не адвялі старонкі ў буквары, бо не хапіла паперы, — адказаў я.

Ці да сінявокай тут Беларусі, калі «крамлёўскія зоры над намi гараць...»

Леанід СТАЛЬМАКОУ,
інжынер, ветэран працы.

г. Мінск.

вытлумачэння пераходу «чы» ў «цы». А. Жураўскі вгадзецца, што змены сапраўды штучныя і тут жа ўдакладніў, што ўсё ж многія назвы нельга перайначыць, як, напрыклад, Жыровічы ў Жыровіцы. Але якое ж было маё здзіўленне, калі ў Слоніме ў раскладзе руху аўтобусаў ў убачыў: «Жыровіцы I» і «Жыровіцы II»? Значыць, «вірус» і ў дадзеным выпадку спрацаваў.

І яшчэ. Дзеля чаго слова мястэчка, такое мілагучнае і прыгожае, падмянілі на слова ПГТ, або пасёлак гарадскога тыпу?

Уладзімір АЛЯШКЕВІЧ.
Мястэчка Капыль.

Адгукніцеся, сведкі...

«...Нас паставілі радамі па чатыры і крыкнулі:

— Хутчэй кладзіся!
Мы леглі ніцма...

...Чэкістам, якія стаялі на правым баку шашы, камандзір загадаў перайсці на левы. Такім чынам, з правага боку нас ніхто не ахоўваў, яны ўсе размясціліся на левым баку. Цяпер нам стала зусім зразумела, што з намi збіраюцца рабіць...

...Разважаю, як яны нас будуць расстрэльваць. Ляжачых на сярэдзіне шашы не будуць страляць, загадаюць устаць. Якая каманда ні была б, усё роўна не ўстану... паспець бы толькі скаціцца ў канаву справа...

...Нарэшце, пачулі!
— Бяжыце, страляем!

Адначасова з камандай за тры крокі ад нас заграшчалі кулямёты і вінтоўкі, у нас пасыпаўся град куль. Хто спрабаваў устаць і бегчы, быў скошаны на месцы. Большасць з нас спрабавалі выканаць каманду, але не здолелі: паваліліся калі не на шашу, то побач...

Гэта з кнігі ўспамінаў Енаса Пятруціца, якая называецца «Як яны нас расстрэльвалі». Прыведзеныя словы апісваюць ракавую ноч з 26 на 27 чэрвеня 1941 года на Бабруйскай шашы, за 2—3 кіламетры ад Чэрвеня, дзе была расстрэляна канвоем НКВС калона з некалькіх сот чалавек.

У першыя дні вайны палітвальных зняволеных эвакуіравалі з разбітай нямецкай бамбёжкай Мінскай турмы. Сярод іх былі літоўцы, рускія, палякі, яўрэі, але, натуральна, большасць складалі беларусы. Пры расстрэле калоны каля Чэрвеня амаль два дзесяцікі літоўцаў уратаваліся. Трое з іх напісалі ўспаміны, якія цяпер апублікаваны.

Усяго па дарозе ад Мінска да Чэрвеня на працягу паўтара сутак было расстрэляна 600—700 чалавек: цяжарныя жанчыны, жанчыны з маленькімі дзецьмі, старыя і проста саслабелыя людзі. Пасля прыходу калоны ў Чэрвеньскую турму была

праведзена сарціроўка зняволеных: адных, у асноўным крымінальнікаў, запісалі добраахвотнікамі ў Чырвоную Армію, другіх пакінулі ў турме, астатніх вырашылі ліквідаваць. 26 чэрвеня, уначы, дзве калоны па некалькі сот чалавек кожная, пагналі з Чэрвеня па Бабруйскай шашы. Далей адбылося тое, пра што напісаў Пятруціца. Некаторым удалося збегчы ў лес, альбо ўпасці ў прыдарожную канаву і прыкніцца забітым. У апублікаваных успамінах ёсць звесткі, што сярод тых, хто ўратаваўся, былі таксама беларусы, палякі. Прыгадваюцца сёлы Запальчыкі (ці Пальчыні, Пальчыкі?), Іванаўка, калгас імя Молатава. З глыбокай удзячнасцю ўспамінаю простых людзей, калгаснікаў з гэтых вёсак, якія дзяліліся з уцекачамі небагатым харчам, ралі, дзе лепш схаваліся на ноч. Такім чынам, уцекачы, хавуючыся ў лясах і балотах, правялі тыдзень да прыходу нямецкіх войск.

Сёлета спаўняецца 50 гадоў з часу гэтага злычынства чэкістаў. Наш абавязак перад расстрэлянымі і перад будучымі пакаленнямі помніць аб іх.

Можна, у наваколлі Чэрвеня ёсць людзі, якія помняць гэтыя страшныя падзеі першых дзён вайны? Можна, хто ведае, дзе пахаваны расстрэляныя вязні?

Відаць, сярод канвою НКВС большасць складалі маладыя хлопцы. Магчыма, хтосьці з іх жыў і дагэтуль у сваёй душы ўтойвае страшныя сведчанні? Магчыма, у кагосьці з іх на старасці гадоў заговорыць сумленне і яны дапоўняць урывачныя сведчанні ўцекачоў больш падрабязнымі і поўнымі звесткамі?

У сумлення заўсёды ёсць шанец. Іначай не было б сэнсу ўспамінаць бязвінна пралітую кроў. Без сумлення няма будучыні, няма жыцця.

А. СТАСІШКІС,
намеснік старшыні Саюза
былых палітзняволеных
Літвы.

«Беларускі каляндар 1991»



БЕЛАРУСКИ КАЛЯНДАР 1991

Гэты каляндар выданы Беларускім грамадска-культурным таварыствам у Польшчы на 1991 г. Ёсць тут раздзелы «Каляндарнае», «Свойскае», «Размоўнае», «Палітычнае» і інш. Надзвычай фактурна і востра пададзена гісторыя Чарнобыля (артыкулы А. Галькевіча і Л. Тарасенкі).

Сярод матэрыялаў заслугоўвае ўвагі «Размова з Сакратам Яновічам», у якой вядомы беларускі пісьменнік Беласточчыны разважае аб ролі роднага слова ў жыцці творцы. «Слова роднае і слова вывучанае — гэта не адно і тое ж. Слова роднае прыйшло разам з табою на свет, слова вывучанае — на-

бывае, бы нейкая мэбля... У мастацкім сэнсе значна больш можаш дасягнуць, карыстаючыся родным словам, ...пры дапамозе слова, з якім прыйшоў на свет... Па-за беларускай мовай я быў бы вартым жалю чаладнікам», — спавядаецца пісьменнік.

У «Календары» таксама змешчана хроніка беларускага культурнага руху ў Польшчы ў 1989—1990 гг., артыкулы пра беларускі музей у Гайнаўцы, царкоўны брацтва на Беларусі, развіццё беларускай эміграцыйнай прэсы і выдавецтваў, іншыя матэрыялы.

Ю. З.

Перабудова, што пачалася шэсць гадоў таму, была ўспрынята большасцю народа як свята. Свята свабоды, свята галоснасці, свята дэмакратыі. Скончылася жахлівая ноч сталінізму, развееўся прыцемак застою. Як заўсёды, народ аказаўся вышэй сваіх правадыроў, мудрай сваіх настаўнікаў. Людзі пачалі жыць радасным чаканнем: яшчэ трошкі — і пачнецца жыццё, якое адпавядае прызначэнню свабоднага чалавека...

ДУМКА ЧЫТАЧА

ЖЫВЫЯ КАРАНІ ДУХУ

Адной з самых выразных прыкмет перабудовы стала галоснасць. Яна выявіла ўсе загану нашага грамадства, дапамагла нам зразумець сапраўдную вартасць агульначалавечых каштоўнасцей. Гэтыя каштоўнасці здабываліся тысячагоддзямі цяжкае працы, пакут і бязмежнае надзеі. У гэтых каштоўнасцях назапашаны вопыт чалавечтва, вопыт гуманізму. Гэта тое, што чалавека робіць чалавекам, што звязвае чалавека з чалавечтвам і Сусветам, што вядзе яго па дарозе людскасці і абараняе ад здзічэнства. Гэта яны надаюць нам годнасці і адметнасці і адначасова не дазваляюць узнесціся над іншымі. Мы пачалі разумець, што ніякі класавы інтарэс, ніякі партыйны мэты не змогуць замяніць гэтыя агульначалавечыя і таму простыя гістарычныя набуткі: любі зямлю, што ўздавала цябе, шануй старасць, берэжы дзяцінства, пакажы каханай блакітнае неба, высушы слёзы дзіцяці, узрадуйся поспеху суседа, усміхніся таму, хто ідзе насустрач. Як гэта проста! І як цяжка дасягнуць гэтае прастаты!

Дзякуючы галоснасці мы ўбачылі, як былі згвалтаваны Ідэі добра і справядлівасці, сумлення і гонару, якія не адпавядалі афіцыйным сацыяльна-палітычным катэгорыям. Вузкая класавыя мэты, якія да таго ж атаясамліваліся з мэтамі партыйнымі, абвішчаліся галоўнымі. Ім надавалася вяршэнства. Дзеля дасягнення гэтых мэтаў можна было ахвяраваць там асобай — цэлымі народамі, маючы з сябе адказнасць спасылкаю на вышэйшую гуманнасць. Пад воклічы аб гуманізме і справядлівасці ішла дэвальвацыя чалавечага жыцця. Каштоўнасць асобы набыла адмоўнае значэнне. І ўсё гэта ў маштабах жахлівых. Але самае страшнае, што ва ўсіх гэтых злачынствах удзельнічалі і мы з вамі. Так, так, і мы. Рабства ў краіне існавала не толькі як сацыяльны інстытут, а і як стан нашае душы. Рабская пакорлівасць, рабскае нахабства, рабская зайздрасць — гэта ж усё мы. Лютаць бацькоў, грубасць дзяцей, нежаданне бачыць людзей у тых, хто адрозніваецца ад рабскага ўзору. Абыякавасць да суседа, адсутнасць павагі да акружаючых, маральнае здзічэнства — і гэта мы. Пагарда да інтэлігенцыі, зневажанне культуры — таксама мы. Цяжка да нас прыйшло разуменне, што ашуканца можна толькі таго, хто хоча быць ашуканы. Быць ашуканым зручна. Быць ашуканым надзейна. Нарэшце, быць ашуканым — лёгка. Трэба толькі пераканаць сябе ў тым, што забіваюць менавіта ворагаў, што нішчаць людзей дзеля дасягнення агульнага шчасця. І адразу палітычны бандытызм становіцца барацьбой за народнае шчасце, а ідэалагічны цынізм — рэвалюцыйнай праставай. І пераканалі. Пераканалі так, што нават цяпер, калі вядомы нечалавечыя памеры гэтых жахаў, нават цяпер не можам (ці не хочам? А можа, баімся?) вызваліцца ад гэтай ідэалагічнай навалы.

Як жа здарылася ўсё гэта, як стала магчыма? Да гэтага часу ўся наша сістэма была арганізавана такім чынам, што яна існавала не для чалавека, а для самой сябе. Ідэя самакаштоўнасці асобы, якая з'яўляецца падмуркам філасофіі і гуманізму, была фальсіфікавана афіцыйнай ідэалогіяй і заменена «канкрэтным гуманізмам сацыялістычнай практыкі» менавіта дзеля таго, каб надаць «тэарэтычнае абгрунтаванне» палітыцы звядзення жывых асоб да ўзроўню «шруб» адзінае дзяржаўнае машыны, каб некай апраўдаць ссылак, гвалт, забойства мільёнаў людзей. Спачатку па-за межы «канкрэтна-практычнага гуманізму» былі выведзены прадстаўнікі пануючага класа. Мільёны суайчыннікаў былі абвешчаны ворагамі толькі за тое, што яны належалі да іншай сацыяльнай групы. За імі пайшлі ваенспецы, сабатажнікі, святары, кулакі. Расло і пашыралася кола «класавых ворагаў», звужалася, як шагрэневая скура, паняцце добра і звычайнае чалавечыя спагады, набіраў сілу гвалт. Меншавікі, трацкісты, падкулачнікі, шпіёны, правы ўхіл, левы перакос — і ў выніку ворагам народа становіцца сам народ. Гэта і ёсць логіка гвалту: чым больш з яго дапамогай абмяжоўваюць «чужых», тым меней становіцца нашых.

Адбывалася непадлеглая розуму дэвальвацыя чалавечага жыцця: Ідэя і нават куля становяцца даражэйшымі за чалавека. Сваіцтва, сяброўства, суседства губляюць свой першапачатковы сэнс. Свой — хто з намі, і ўжо бацька паўстае супраць сына, ужо сын здраджвае бацьку і адмаўляецца ад бацькоўскага імя. Сябра — хто думае, як ты, і ўжо ўздаваныя на адным дворышчы дзеляцца адзін у аднаго са стрэльбы. Той не з намі, той супраць нас, той вораг, а ворагу адзін прысуд — смерць. Чалавек ператвараецца ў вязня, які чакае выканання прысуду. Страж цяпер яго дарода, а паслухмянасць — мандат на існаванне. Але ж як здарылася, шчыт самавіты народ стаў спалоха-

ным статкам? Чаму чалавек адмовіўся ад гонару і сумлення і стаў выканаўцам чужога волі?

Вытокі нашых пакут — у гвалце, што быў узвядзены на ступень дзяржаўнае палітыкі. Галоўны гвалт — над уласнасцю, над тым, без чаго немагчыма ўявіць сабе свабоду чалавека, яго незалежнасць, нарэшце, росквіт эканомікі.

У той жа час развіццё грамадскай уласнасці, на якую нас прымушалі маліцца, паказала сваю поўную бесперспектыўнасць. І ў той жа час «грамадская ўласнасць» мела гаспадароў, чые інтарэсы спаўна забяспечвала. Гаспадары гэтыя — партыйныя і дзяржаўныя структуры, якія валодалі неабмежаваным правам распараджацца ўсёй сумай валавога прадукта краіны. Юрыдычна ўсё гэта належала, быццам бы, грамадству, гэта значыць нам з вамі, а фактычна — класу кіраўнікоў-размеркавальнікаў. А разам з гэтымі здабыткамі ў твае рукі траплялі ўсе мы. Гэта і ёсць першая «свяшчэнная таямніца» таталітарнага рэжыму.

Нам толькі здавалася, што адміністрацыйна-камандная сістэма кіруе намі, на самай справе яна намі валодала. На працы яна магла нам даць заробак большы, а магла і меншы. Магла і зусім не даць. Магла кватэру даць, а магла і не.

Распарадчыкі-размеркавальнікі авалодалі нашай дзейнасцю, нашым жыццём, націкнувалі адзін на аднаго, каб затым абвясціць сябе цэментуючай сілай, без якой існаванне нашага грамадства быццам і немагчыма. Так ствараўся міф аб незамяняльнасці гэтае сілы.

Другая «свяшчэнная таямніца» таталітарнае сістэмы: пастаянны кантроль над тым, хто колькі павінен мець, павінен з'есці. Ажыццёўленне гэтага кантролю становіцца магчымым у працэсе таталітарнага планавання, якое грунтуецца на «строгім уліку і кантролі за мерай працы і ме-

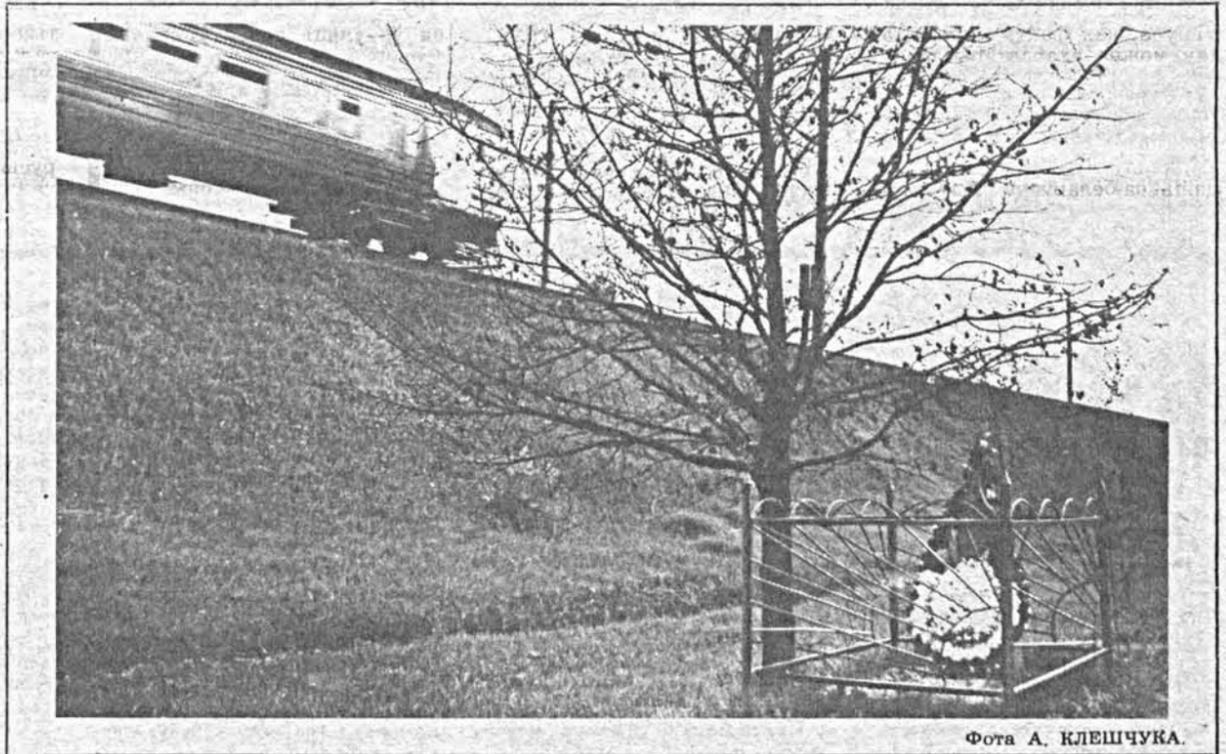
ку, на ўласны перакананні. Усё гэта перадаецца ў выключную кампетэнцыю дзяржавы. Тое, што, як кажуць, ад Бога, заўсёды належала мне, што рабіла мяне асобай і чалавекам, адчуваецца ад мяне, мне не належыць. Гэта прыводзіць да таго, што горшыя становяцца «лепшымі», што «палітычная актыўнасць» замяняе маральную чысціню. Сістэме патрэбны не лепшыя, а верныя, адданыя. Таталітарызм выбірае не творцу, а выканаўцу. Каштоўнасць асобы падае да нуля, каштоўнасць функцыянера ўзрастае ў шмат разоў. Імкненне дзяржавы пабудоваць рай на зямлі непазбежна ператварае яе ў зямное пекла.

Чым больш настойлівымі былі намаганні дзяржавы ў гэтым напрамку, тым большыя негатыўныя вынікі выклікалі: за знешняю згодай хаваўся глыбокі нігілізм, узмацненне скепсісу, унутранае супрацьстаянне. Грамадскае жыццё здзіўляецца людзьмі, натхнёнымі Богам альбо Люцыферам. А хіба натхненне плануецца? Планаванне як сродак вырашэння невырашальнае задачы — справа не толькі бесперспектыўная, але і небяспечная, бо ў сваіх таталітарных формах вядзе да разбураўлення чалавечнасці.

У грамадстве ж, жыццё якога не згвалтавана ідэалогіяй, не мараль мае патрэбу ў санкцыі закона, а наадварот, закон шукае апраўдання ў маралі. Бо ўсё маральнае заўсёды і законнае, але не кожны закон з'яўляецца маральным. Права па-за межамі маралі ёсць самавольства адных і рабства другіх.

Успомнім у гэтай сувязі маральны кодэкс будаўніка камунізму. Мараль толькі тое, што апраўдана з пункту гледжання палітыкі і ідэалогіі. А калі так, то менавіта палітыкі і ідэалагі — асобы ці ўстановы — найлепш ведаюць, што з'яўляецца маральным, а што не, і таму ўстанаўліваюць правілы паводзін для ўсіх. Гэтым асабістая адказнасць за ўласныя ўчынкі як бы перадаецца ад чалавека ідэалагічным структурам, якія і правяць ад нашага імя. У выніку мы страцілі маральную самастойнасць і чалавечую годнасць. Асоба і жыццё набылі статус палітыкі і ідэалогіі. Але ж чалавек нараджаецца не для будаўніцтва капіталізму ці камунізму, не для ахвяры ў імя «светлага будучага». Ён з'яўляецца на гэты свет дзеля таго, каб здзейсніць тое, што дала яму маці, ці прырода, ці Бог. І галоўная мэта дзяржавы — стварэнне такіх умоў, у якіх кожны чалавек мае роўныя магчымасці для самарэалізацыі, самаздзяйснення.

А гэта магчыма зрабіць толькі ў адным выпадку: калі мараль у грамадстве ўзвядзена ў стан агульначалавечае з'явы не ў выпадковых і другасных яе асаблівасцях, а па першапачатковай сутнасці сваёй. Мараль — падмурак культуры і той цэмент, які звязвае асобныя маральныя «цагляны» ў адзіны, непарушны і светлы храм чалавечнасці.



Фота А. КЛЕШЧУКА.

рай спажывання». Пры гэтым «мера працы» заўсёды аказвалася без меры, а «мера спажывання» — мерай брацтва.

Тое, што атрымала назву камандна-адміністрацыйнае сістэмы, з'явілася практычным вынікам «планава-інжынернага» погляду на грамадства, а дакладней — спробы рэалізаваць гэты погляд у сацыяльным жыцці. Сутнасць гэтага погляду ў тым, што ён лічыць чалавечтва здольным свядома, у адпаведнасці з папярэдняе складзеным планам, кантраляваць і накіроўваць сваю эвалюцыю.

Галоўным і непазбежным вынікам гэтага «планава-інжынернага» погляду ў яго практычным увасабленні было абмежаванне асабістай свабоды, нівеліроўка індывідуальнасцей, аб'яднання ў такое аморфнае паняцце, як «савецкі народ». Палітыка таталітарнага планавання ператварала грамадства ў сістэму прымусявага функцыянавання па правілах, якія навязваліся грамадству звонку, а не былі вынікам спантанна-арганічнай эвалюцыі. Дзейнасць асобы дапускаецца толькі ў межах афіцыйнай палітыкі дзяржавы. Жыццё асобы абмяжоўваецца дзяржаўнымі маральнымі ды палітычнымі кодэксамі. Адным словам, па сутнасці, уяўны аднадушша, аднадумства, аднастайнасць паводзін — жаданыя мэты таталітарнай сістэмы. Адбываецца маштабная псіхалагічная дэфармацыя: знікаюць галоўныя каштоўнасці асобы — самастойнасць, незалежнасць, здольнасць на рызы-

Мараль — не адзін з элементаў культуры, а яе карань. Менавіта з гэтага караня вырастае і культура, і грамадскасць, і дзяржаўнасць. І менавіта таму яна не можа быць звядзена да палітыкі ці эканомікі, а тым больш — выведзенай з іх.

Нас адарвалі ад нашых каранёў. У нашых жылах цячэ не кроў, а страх нашых бацькоў і бязмежная туга нашых матуль. У абрабаваных войнах і знясіленых цяжкаю працай бацькоў хапіла сілы толькі на тое, каб пасеяць нас. Мы прараслі на параненым полі жыцця, але даглядаць нас не было каму. Старэйшае пакаленне не мела сілы, каб быць нам падтрымкай, даць нам мэту, дзеля якой варта было б жыць. Згубіўшы ідэал, без вопыту і падтрымкі, мы разгубіліся і завялі. Нічога, акрамя разгубленасці, мы з сабою не неслі, таму нічога, акрамя абьякавасці, не магл і нарадзіць. Ці магло нечага чакаць ад нас маладое пакаленне?

Калі мы хочам ажыць, калі жадаем расцісці на палатках агульначалавечае культуры, мы павінны вярнуцца да сваіх вытокаў, на тую ніву, на якой засыхаюць, але яшчэ жывыя карані нашага духу.

Але гэта ўжо тэма другое размовы.
Р. ГРУДНІЦКІ,
кандыдат філасофскіх навук,
дацэнт кафедры філасофіі
політэхнічнага інстытута.
г. Наваполацк.

АДВЕЯЦЬ ЗЕРНЕ АД МЯЖІНЫ

Роздум пра раннюю творчасць Петруся БРОЎКІ

Нават самыя вялікія паўнаводныя рэкі пачынаюцца з някідкіх, прыхаваных зараснікамі ручаін. Вось чаму нам цікава чытаць раннія творы таго ці іншага класіка. З іх відаць, як ён пачынаўся, як набіраў моцы талент і расло майстэрства. Перадусім у творцаў агульнапрызнаных і раннія рэчы звычайна не пазбаўлены прыкмет самабытнасці, адметнасці. Прыгадайма маладога Купалу:

Праўду з няпраўдай,
Цноту з гарэзіяй
Вымешай спрытам,
— Будзе паэзія.

Або — юны Багдановіч:
Я хлеба ў багатых прасіў

І маліў,
Яны ж мне каменні давалі...

Пра ўсё гэта думалася, калі я гартала ладныя тамы чарговага Збору твораў народнага паэта Беларусі, Героя Сацыялістычнай Працы Петруся Усцінавіча Броўкі.

Як і многія з савецкіх класікаў, Петрусь Броўка быў кананізаваны, так бы мовіць, пры жыцці: адзначаны ўсемагчымымі званнямі, прэміямі, узнагародамі, прызнаны на дзяржаўным узроўні, вядомы дзяка за межамі Беларусі. Пётр Усцінавіч з юнацтва быў чалавекам надзвычай адчувальным да павеваў часу і патрабаванняў моманту. У павышанай чуйнасці, у здольнасці лёгка падавацца ўплыву і захапляцца новымі ідэямі былі свае плюсы і свае мінусы. Плюсы дапамагалі трывала ўкараняцца ў жыццёвую глебу і рухацца ўгору па грамадскіх прыступках. Мінусы ж рабілі чалавека марыянеткай у руках афіцыйных структур, нівеліравалі, дэфармавалі яго як асобу. У выпадку з Броўкам гаворка пойдзе не пра маральны і духоўны дэфармацыі (хаця і яны былі), а пра ненатуральна доўгае, пакутлівае станаўленне паэтычнага «я».

Няма ніякага сумнення: адчуванне «вялізнага шчасця новага жыцця» (з аўтабіяграфіі) было ў паэта шчырым, непадзробным. Так мог сказаць кожны, хто з небывальым імпульсам і юнацкім максімізмам уключыўся ў «сацыялістычнае будаўніцтва». Ні выдаткаў, ні перакосаў, ні драматычных страт — вынікаў кастрычніцкага перавароту — тады не бачылі, Савецкая ўлада, як тая жонка Цэзара, падазрэнняў не выклікала. Бадай, не было такой палітычнай кампаніі, такога накірунку, такога лозунга, якога б гучна не падхопліваў энергічны юнак з вёскі Пуцілкавічы. Прыроджаны аптымізм яго ўдала супаў з парадна-прыўзнятай атмасферай таго часу: «Не буду я стаяць на раздарожжы, Вачамі сумнымі глядзець у далечынь». Радкі, што справядліва лічыліся паэтычным крэда, сёння ўспрымаюцца неадназначна. Казачны герой, спыніўшыся на развілцы, і то болей разважаў. Вядома ж, справа: налева пойдзеш... на права пойдзеш...

Петрусь Броўка пайшоў з усімі, але і трохкі наперадзе. Адсюль і неадвучнае пагрозы з вышнімі становішча: «Хто на дарозе стаў? Дык ведай — сцеражыся!»

Заўважым, што ў тагачаснай паэзіі займеннік «мы» сустракаецца намнога часцей, чым «я». На пярэднім плане — маса, множнасць, грамада, а пасля ўжо асоба з яе непашторным светам. Ад уплывага «мы» да ўяўлення, што чалавек у адзіночным ліку не мае кошту, — паўкрока.

Што слэзы аднаго, што распач і надломны
У буре песень, веры і надзей?
Мы выйшлі ўсе паміж
І кожны дзень раскатаў гарыць

(У першапачатковым варыянце радок гучаў больш канкрэтна: «Мы выйшлі ўсе з вінтуюка і ломам».)

Але ж бачыў-такі аўтар, што не на адной суцэльнай радасці замешаны чорны бохан жыцця! Тым не менш, эпітэт «вясёлы» з самых ужывальных у яго лексіконе. Вясёлыя — гімн, жыццё, вяселле, дзяўчаты, песня, вясна, зара, прыгажосць, смех...

З рэдкім пастаянствам, з нейкай хваравітай экзальтаванасцю паэт не перастае славіць Кастрычнік — «Савецкую вясну». «Тады, у 20—30 гг., — заўважаў ва ўспамінах пра свайго знакамітага земляка Васіль Быкаў, — патрабавалася менавіта такая паэзія-агітацыя з высокай патэтыкай, і так пісалі амаль усе». Выдзеленае мной слова ўжыта выдатным нашым пісьменнікам, вядома ж, невыпадкава — з поўным разуменнем прыроды пануючага стылю. «Замест сумленнай аб'явы і пакаяння: так, спроба штурму нябёсаў не ўдалася (...), уперліся і больш таго, сталі самым нахабным чынам і, відаць, надоўга ўстанаўліваць дэкарацыйны грандыёзнага ідэалагічнага блефа, царства патэтычных, наскрозь ілжывых славаў, прызваных гіпнатычна ўнушыць, што чорнае ёсць белое» (С. Сямёнава, «ЛГ» за 1.05. 1991).

П. Броўка, як і большасць яго сучаснікаў, стаў і аб'ектам гэтага блефа, і адначасна — як баяц ідэйнага фронту — яго стваральнікам і ахоўнікам. Паэзія, у роскаіт сталіншчыны, ужо ўсе паэты (без «амаль») — і хто цудам пазбег гулагаўскага пекла, і хто прайшоў яго кругі — былі задзейнічаны ў бяспрыкладным спектаклі. Ды тут маюць значэнне матывы: адны такім вольным традыцыйным шляхам ратавалі волю і само жыццё, другія ж па сваёй натуральнай схільнасці да ўкланення і слугавання «гаспадару». Пётр Усцінавіч, здаецца, адносіўся да апошніх: у хоры бела-

рускіх акінаў ён лічыўся прызнаным салістам.

Улада поўнай мерай аддзячыла яму за верную службу, аднак былі і прыкметныя выдаткі ў такой своеасаблівай (неўсвадомленай!) самаахвярнасці: на адным тэматычным полі надта не разгуляешся, фантазію ходу не дасі, пяро не наострыш. Якая ўжо тут «цнота з гарэзіяй», калі элементарнай праўды бракавала!

Невыпадкава ў дачыненні да 30-х гадоў даследчыкі гавораць пра творчы крызіс Броўкі. Есць над чым задумацца. У 26-ым напісаў першы верш, а ў 30-ых — крызіс. Па ўсёй бачнасці, справа менавіта ў зацыкленасці на адной тэме, у неагчымасці выявіць багаты свет чалавечых пачуццяў. Возьмем, напрыклад, паэму (дакладней — цыкл вершаў) «Цэхава будні», прысвечаную ўдарнікам Добрушскай папяровай фабрыкі.

Словам камуны кіліца ўперад —
Б'ем мы ударна бастыліі
Думкі далёка шугаюць
Лепшы ударнік, чуеш і цяпер
Дамо пцігодцы колькі ёй

Пагадзіцеся, такое ўражанне, што паэту абрыдла ўласная тарабаршчына, і ён прамаўляе яе нехаця, скоргаворкай, абы адбыць. А яшчэ падаецца, што твор гэты попросту не адрэдагаваны.

Што паэт і сам працаваў ударна, сведчыць наступны факт. 15 верасня 1930 г. «Звязда» паведаміла пра пездку бригады пісьменнікаў на фабрыкі і заводы рэспублікі, а ў лістападзе з'явілася ў свет памянёная паэма. Цікавая яна тым, што напісана цалкам «пад Маякоўскага». Відавочнае наследаванне бачым і ў іншых

творах таго ж перыяду. Прычым у многіх выпадках перайманне ідзе не толькі па ліній формы, але і ў змесце, і нават у характары лірычнага героя: і ў гэтыя дні,
налі
творчымі жыламі
звязаны
нашы
ударнымі звоні,
вораг
з усмешкаю
кракадзілавай
сціснае штылет
у глыбокай кішэні.

А вось як у духу «Вокнаў РОСТА» даецца бой прагульшчыкам:

Яму напываць
на вытворчыя планы,
Кінуў варштат,
як на фронце вінтоўку,
І ходзіць вясёлы,
як сцельна, п'яны.
Ноч прамільгнула
ўся паўлітроўкай.

Трэба заўважыць, што ў многім беларускага тагачаснага паэзія перагукваецца з рускай. Агульнымі, у прыватнасці, былі «планетарныя» матывы.

Па індыйскіх дарогах
Гараць яны,
Па маньчжурскіх палях
Палаюць яны,
Бліз вялікага Ніла
Іскрацца яны —
Буйнай слай змагання агні.

Параўнайце, у П. Когана:
Но мы еше дойдём до Ганга,
Но мы еше умрём в боях,
Что от Японии до Англии
Сияла Родина моя.

Шмат перагуканняў і падабенства ў вершах Петруся Броўкі і Яраслава Смелякова (дарэчы, напалову беларуса па паходжанні). У аднаго «бетонныя ногі» эпохі, «сталёвая дарога», «раскат сталёвы», у другога — «железны век», «железны труд», «железная колёбель». Запасычанне ішло не на ўзроўні паэтыкі, а на ўзроўні ідэалогіі. У зладжаным духавога аркестра быў вопытны дырыжор.

Прымушаю сябе чытаць далей. «Маршы гудкоў», «рух ініцыятыў», «агонь і трызмок», «камун маяк», «кастрычніцкі марш», «маладая рэспубліка», «магутныя штормы», «вясна камунізму», «вясна-камуністка», «чырвоны маяк», «веліч камуны». «І гэта паэзія! — усклікне сучасны малады чалавек, у якога ёсць нейкія паняцці пра літаратуру як від мастацтва. Гэта ж суцэльная апалагетыка!» Што ж, уяўленні пра сутнасць і задачы паэзіі заўжды былі досыць рухомымі — як і сама генеральная лінія, што вымушала творцаў пад сябе падстройвацца. А

Карлас ШЭРМАН

Краіна падрадкоўнікаў

Мастацкі пераклад і нацыянальная свядомасць

Тэма гаворкі, на першы погляд, змяшчае ў сабе аксіёму. Прыгадайма, беларускі першадрукар Францыск Скарына быў і першаперакладчыкам беларускім; вялікі армянін Масроп Маштоц, аўтар старажытнаармянскага алфавіта, прылічаны да святых, таксама быў першаперакладчыкам, і дзень яго нараджэння святкуюцца ў Арменіі як Дзень перакладчыка. Сувяз між мастацкім перакладам і нацыянальнай свядомасцю бяспрэчная.

Аднак, калі народ у сілу звышскладанейшых гісторыка-палітычных прычын перажывае чорную эпоху нацыянальнага заняпаду, калі народ дэведзены да такога стану, што сам адмаўляецца ад роднае мовы, ад уласнае культуры, калі прымаюцца ахоўныя законы ў адносінах да мовы і культуры, якія ў асноўным не выконваюцца, калі глухое супраціўленне ды інерцыя зводзяць на нуль адчайныя намаганні інтэлігенцыі, тады карысна паглыбіць разуменне таго, што ўвогуле здаецца бяспрэчным.

Гасподзь Бог прагнаў грэшных продкаў чалавецтва з раю, і з тае пары, відаць, існуе думка: усё спазнаецца ў

параўнанні. Чалавеку ўласціва спазнаваць сябе і свет, у якім жыць, менавіта такім чынам. Гэта псіхалагічны стрыжань, вакол якога грунтуецца адносіны шмат у якіх сферах.

Перакладзены з іншай мовы твор — перадусім носбіт іншага жыцця, іншага спосабу мыслення, іншых параметраў разумення свету. Чым вышэй мастацкая вартасць перакладу, тым больш прыцягальна магчымаць міжвольнага параўнання, якое непасрэдна ўплывае на нацыянальную свядомасць.

Тут варта сказаць, што ў дэзным выпадку нацыянальная свядомасць выступае як шматаблічная катэгорыя, якая ахоплівае ўсе бакі жыцця, любыя адносіны чалавека з прыроднымі з'явамі і рэчамі, як і чалавека з чалавекам, з грамадой чалавечай. Падкрэсліваю гэта таму, што апошнім часам, у сувязі з абвастрэннем палітычнага жыцця, разуменне нацыянальнай свядомасці значна звужалася і тычыцца ў асноўным палітычнага суверэнітэту, сферы ўжывання беларускай мовы, меры распаўсюджвання нацыянальнай культуры, пытанняў роднай гісторыі і — перш за ўсё — фальсіфікацыі гісторыі.

На самай справе нацыянальная свядомасць і нацыянальны характар асэнсоўваюцца сіхронна, адносіны да прыроды ўвогуле і да розных яе праўд, да спраў зямных, у прыватнасці, да сям'і і так званай сексуальнай свабоды, да рэлігіі вальнадумства, да маралі і антымаралі XX стагоддзя, да мастацтва і да сургатаў мастацтва — таксама вызначаюцца нацыянальную свядомасць.

Параўнанне з замежным, іншым праз мастацкі пераклад — незамены фактар эвалюцыі і самаўдасканалення: пісьменнік адкрывае новыя струны ўласнае душы, новыя стыльвыя магчымасці, новыя дзялянкі мовы, чытач знаходзіць апірышча думкам і пачуццям або іхняе абвэржэнне.

Але працэс узаемаўздзеяння мастацкага перакладу і нацыянальнай свядомасці далёка няпросты, на ягоным шляху ўзнікаюць бясконцыя перашкоды, спрадвечныя і ўсё новыя праблемы.

Напрыклад, вядома, што ў пары моў — арыгінала і перакладу — адна з іх заўжды аказваецца дамінантай. Часцей за ўсё дамінантай будзе мова той краіны, дзе ажыццяўляецца пе-

раклад, хоць не апошняю ролю сыграе тут асоба перакладчыка ды яшчэ тое, якая з дзвюх моў яму даводзіцца роднай. Дамінанта пацягне шалі на сябе, але мастацкі пераклад — усё ж няўстойлівае раўнавага, аднабакова ўхіл можа загубіць філасофскую функцыю параўнання, і тады не адбудзецца той пачуццёвай зрух, які працуе на развіццё чытачовай свядомасці, на пазнанне чытачом — ў не меншай ступені і перакладчыкам — самога сябе.

Так, мы пераставаем арыгінал на іншай моўнай глебе, і твор у перакладзе павінен быць не менш мастацкім, чым арыгінал, але яго нельга прыгладжваць на свой капыл, нельга страчваць адрознасць.

Другая перашкода бачыцца ў несупадзенні псіхалагічных партрэтаў слоў. Колісь я пісаў: пясок для жыхара Сахары — гэта спякота, сонца над пустэльніяй, іспанец жа бачыць пясок і думае пра прахалоду на беразе ракі. Слова і ягонае разуменне звязаны нябачнымі ніткамі, сама сувязь залежыць ад мноства фактараў, і перакладчык мусіць іх трымаць у полі зроку.

Увогуле, без вялікіх ведаў у нібыта нечаканых, непатрэбных, на першы погляд, у жыцці галінах перакладчык не дацягнецца да адценняў, да падтэкставых плыняў, праз якія арыгінальны тэкст стаў мастацкім творам. Наўрад ці хто здольны пералічыць, што трэба ведаць, я ж толькі скажу: усё так ці інакш мадэліруе свядомасць, таму ўсё значна і важна — нават пошчак бязважжы птушкі. Патрабуе грунтоўных дасле-

даў і ўплыў твора, які перакладаецца, на арыгінальную творчасць перакладчыка. У працэсе перакладу адбываецца якасны зрух, звязаны з засваеннем і духоўным праламленнем новай домай сістэмы вобразаў, знаных рэалій, іншай нацыянальнай свядомасці, і тут падыходзім да разумення мастацкага перакладу як шляху, які вядзе нас да глыбокага асэнсавання агульначалавечых каштоўнасцей. Рознасць адкрывае нам еднасць. Мо гэта прагучыць парадаксальна, але нават экзоты яднаюць культуры свету, галоўнае — ведаць іх і зразумець.

Пры ўсіх магчымых доследах я б не раіў забывацца на тое, што мастацкі пераклад, разгледжаны як арыгінальная, аўтарская сістэма набыткаў і страт, як сістэма складаных філасофска-філалагічных кампенсацый у творчым працэсе перастварэння арыгінала на іншую моўную стыхію, ёсць першасны тэкст, бо арыгінальны твор не перастае быць першасным творчым актам толькі таму, што з'яўляецца перакладам думак і пачуццяў аўтара. Мастацкі пераклад — гэта вынік творчасці, у якой валоданне мовай, энцыклапедычная эрудыцыя, філасофска-лінгвістычны талент, тонкі слых на падтэкставыя плыні, моцная нацыянальная свядомасць і спрадвечнае імкненне да высокіх агульначалавечых каштоўнасцей маюць аднолькавую інварыянтную сілу і працягваюцца ў моманты найвышэйшай гармоніі інтэлекту з шырокім дыяпазінам пачуццёвай сферы, — якраз гэтыя моманты прынята называць

замахі былі, шчыра скажам, не слабыя:

Мы павінны зрабіць, што вякамі было недароблена. Нават песні зланы, Якіх свет не складаў.

Можна лічыць, што мара паэта збылася: такіх песень, якіх спарадзіла літаратура сацрэалізму, сапраўды не складаў свет. Паэзію ў іх разгледзець можна толькі ў вялікую акадэмічную лупу. Адно здзіўляе — як з-пад гэтага слоўнага шалупіння ўсё ж прабіваюцца парасткі лірызму. К сталаму ўзросту яны нарэшце развінуцца і перамогуць пустазелле рыторыкі.

Пра непасрэдную і поўную залежнасць Пятруся Броўкі ад пануючай ідэалогіі сведчыць і наступнае. У адрозненне ад даваеннай, яго паэзія перыяду Вялікай Айчыннай вайны амаль пазбаўлена пафаснага надрыву, у ёй пераважаюць натуральныя, чалавечныя інтанацыі. Але вось адрымелі майскія салюты, пераможцы вярнуліся на родныя папялішчы — і тон Броўкавай паэзіі адразу мяняецца: мілагучную скрыпку зноў загулае барабанны бой. Відца, дасягненне мэты ў знешняй палітыцы дазволіла прапагандысцкай службе пераключыцца на турботы, так скажаць, унутраныя. Што і дало пра сябе знаць.

У пасляваенныя гады, знаходзячыся на адказных літаратурных пасадах, паэт таксама знаходзіць, што праслаўляць: чырвоны сцяг, людзей працы, Маскву — «сэрца любай Айчыны», рэспублікі, дзе давалася пабываць, дружбу народаў і многае іншае. Присутнічае ў творчасці і тэма халоднай вайны. Папу Рымскага, напрыклад, ён прадстаўляе такім крыважэрным, што аж мурашкі па скуры:

Скажы, прадаў ты з крывом За плату, за якую?
З вады не робіш ты віна,
Піць хочаш кроў людскую.

У вершах 50-ых гг. «Зраднік» і «Чорны круг», дэманструючы непрымірыма-класавую мараль, паэт пераходзіць на банальную лянку. Абстрактным «чорным сілам» і «ненавіснікам жывога» ён з не меншай нянавісцю прадракае:

Можна быць на тоўстай шыі
Чорны круг,
Чорны круг!
Каюся, пазм з двух першых

тамоў Збору твораў адолец так і не змагла. З працятых жа вершаў зразумела пэўна: ідэалагічная машына падмяла мяккага, як воск, чалавека, цалкам, яго станаўленне як пэста было няпростым і зацяжным. Паэтам па сутнасці ён стаў пасля п'яцідзесяці — яго адзначаны дзвюма Дзяржаўнымі прэміямі СССР. Так што «ранні перыяд» ахоплівае гадоў 25.

Здаецца, Пётр Усцінавіч быў досыць блізка да ўсведамлення гэтай асаблівасці сваёй творчасці (але не сваёй мастакоўскай трагедыі):

Не пытайся пра гэта,
Бо адказу не дам,
Як зрабіўся паэтам,
Я не ведаю сам.

Улічваючы, што аўтару пайшоў шосты дзесятак, — прызнанне каштоўнае.

Крыху пазней, у 1958 г., ён піша верш «Паэзія» — такі ж гарэзлівы, як і ў маладога Купалы, дзе сціпла канстатуе:

А як цябе мне адшукаць —
Нялёгка задача!

І толькі ў 1971 з бяскітраснай дзіцячай самаздаволенасцю паведамляе чытачу:

З гадамі вопыт — нагорода!
Вядома, стаў пісаць я лепш.

Лепш пісаць паэт пачаў ужо напрыканцы п'яцідзесятых. У 3-м томе Збору твораў тады-сяды прадіваюцца сярэднія мякіны тургі зарняты сапраўднай паэтычнасці. «Як ліст дубовы», «Памылка», «Пахне чабор», «Шэрая гадзіна», пэрама «Голас сэрца» — гэта вам не аскоміну набіўшыя оды:

Мы славім
Сваю дарагію Радзіму,
Мы партыю славім і родны ЦК.

Пачынаючы са зборнікаў «Пахне чабор» і «Высокія хвалі», мы маем магчымасць назіраць, як расоўваецца свет паэта, напаяўняецца фарбамі, гукамі, жывым непадробным пацучцём. Знойдзены вельмі цёплы, давяральны тон звароту да чытача, пад знешняй прастатой і праставатасцю тояцца глыбокія думкі і трапныя назіранні. Калі надыхае час спачыну, адна ёсць просьба да зямлі: Накрый мяне крывом арліным, Крыло галубі пацялі.

Абодвум з дзён маленства
Зайздросціў я, што ні нажы,
Глядзеў услед арлу ў нябёсах,
Ды галубінай быў душой.

А ўсё ж калісьці, ў нейкім
ранні,
З праменнем першым па расе
Не лікаў грозны — вуркаванне
Няхай мне вецер прынясе.

Я працывала верш са зборніка «Калі ласка», выддзенага ў 1972 г. Якім жа было маё здзіўленне, калі зазірнула ў выдавецкую анатацыю: «Як і ў папярэдніх сваіх кнігах, у новым зборніку вершаў народны паэт Беларусі Пятрусь Броўка апявае Савецкую Радзіму, слаўную камуністычную партыю, людзей працы, якія ствараюць матэрыяльны і духоўны каштоўнасці, будуюць светлую будучыню». Ці настолькі прыстала да аўтара амплуа «апывальніка», што ад яго ніхто ўжо нічога іншага не чакаў, ці проста заштампаваліся рэдактары?

Цяжка меркаваць, што болей спрыяла ўнутранаму разнаволенню паэта — грамадска-палітычныя змены ці рэфлексія сталага ўзросту, калі хочаш-не хочаш вяртаешся думкамі ў дзяцінства і юнацтва, асэнсоўваеш перажытае, сумуеш па незваротным. Я асабіста схіляюся да першай версіі, хаця і не настойваю на ёй. Хто ведае, нарадзіўся паэт на паўстагоддзя раней, магчыма, мы б мелі ў яго асобе лірычнага генія, а не трубадура Савецкай улады. І ганарыліся б ім не меней, чым Купалам, Коласам, Багдановічам, Гаруном... Між тым, у народзе дасюль ходзяць хлесткія чатырохрадкоўі, абумоўленыя ў значнай ступені прамернай «пісучасцю» слыннага творцы, поўнай адсутнасцю самакрытычнасці ды мастацкага адбору. Іранічнае стаўленне, замацаванае ў масавай свядомасці, вядома, не спрыяе аб'ектыўнай ацэнцы сталай творчасці Пятруся Броўкі. Што да яго навуковых заслуг пад час працы ў БелСЭ і чалавечых якасцей, то яны бяспрэчныя.

Пры ўсёй сваёй творчай звалюцы Пётр Усцінавіч у канцы жыцця не зрабіў спробы перагледзець напісанае ў ранні перыяд, паўтару — надзіва працягла. Ён толькі бясконца правіў, караціў і перапісваў вершы, ад чаго якасць кнігі істотна не мянялася. Не адбылося ў яго, у адрозненне ад А. Куляшова, П. Панчанкі, істотнага абнаўлення светапогляду, пераадолення наіўных, прасталінейных поглядаў і перакананняў. З выдання ў выданне пераходзіць адны і тыя ж гукі, пустацельны ўзоры сацрэалізму, зольныя скампраметаваныя у роўнай ступені як іх стваральніка, так і сам метада. А мо

паэта правакавалі шчодр прадастаўленыя выдавецкія аб'ёмы?

Не лічачы незлічонах арыгінальных, перакладных зборнікаў і ранніх выбранах, у паэта выхадзілі: 1957 г. — двухтомнік, 1965 — чатырохтомнік, 1969 — зноў два тамы выбранага, 1978 — сем тамоў Збору твораў, 1979 — выбранае ў «Бібліятэцы беларускай паэзіі», 1980 — вершы розных гадоў, 1982 — вершы апошніх гадоў. І вось нарэшце падыходзіць к фіналу выданне навуковага дзевяцітомнага Збору твораў у «Мастацкай літаратуры».

Адгонім падазрэнні наконт меркантильных разлікаў з боку ініцыятараў і складальнікаў выбранах, аднак заўважым, што без падхалімажу і выдавецкай інерцыі тут не абшлось. І зусім ужо не паддаецца аналізу — з якою мэтай, дзеля чых амбіцый спатрэбілася Інстытуту літаратуры АН БССР ажыццяўляць другое навуковае выданне, амаль ідэнтычнае папярэдняму? Якраз тады, калі непрададзеныя рэзультаты апошняга ішлі пад нож. Не хапіла расшучасці (ці мудрасці?) перагледзець старыя планы! Ну, адшукалася тое-сёе ў апошніх гадах з ненадрукаванага, то, папершае, далёка не ўсё і варта абнародавання («эпістальнае спадчына», напрыклад), а па-другое, усё вартае можна было б выдаць асобна, а не адцягваць акадэмічныя сілы на няўдзячную і зведана непатрэбную працу. Бо і аўтарытэту П. Броўкі яна не прыбавіла, і матэрыяльных затрат запатрабавала, і перашкодзіла, па сведчанні навукоўцаў, выданням іншых аўтараў.

Упершыню «Аўгіевыя камяні» выбраных твораў чысціліся пасля смерці Сталіна. Жывыя аўтары шмат што павыкідалі самі, за нежывых пастараліся рэдактары. Не за гарамі яшчэ адзін істотны перагляд, яшчэ адна «чыстка», звязаная не столькі з пераменай курсу, колькі з духоўным разнаволеннем, з пераацэнкай гістарычнага шляху і сацыялістычнага выбару. Але найперш ачышчэнне павінна адбыцца ў нашай свядомасці, у падыходзе да мастацкай і культурнай спадчыны народа. Адвеець зерне ад мякіны — задача самай бліжэйшай будучыні.

Зразумела, такога парадку змены даюцца дужа цяжка, спатрэбіцца глыбока перапраца праграм, перагляд гадзін, якія марна праглынаюцца ваеннымі катэдрамі і рознай іншай непатрэбшчынай, але, як я думаю, іншага выйсця проста няма.

Другі аспект звязаны непасрэдна з адраджэннем беларускай культуры: валодаць замежнымі мовамі недастаткова. Спецыяліст без роднай мовы, без роднай культуры — недароблены спецыяліст, служыць адраджэнню культуры такі спецыяліст не зможа.

Хачу адзначыць, што Мінскі інстытут замежных моў апошнім часам паварушыўся, пэўныя факультэты запрасілі на працу беларускіх пісьменнікаў, якія займаюцца мастацкім перакладам, мацнее катэдра беларускай мовы і нацыянальнай культуры, рыхтуюцца да друку замежна-беларускія слоўнікі. Карцей кажучы, засвацілася надзея, і гэта дужа добра.

Мне застаецца сказаць, што да ўсяго ёсць і навуковыя кадры, але яны крыху раскіданыя і часам ставяць сабе розныя мэты. Таму варта было б аднавіць намаганні акадэмічных, універсітэцкіх і інстытуцкіх вучоных, арганізаваць часовыя калектывы, кгардынаваць тэмы і ўрэшце выйсці на добрае супрацоўніцтва, нават падключыць практыкаў мастацкага перакладу разам з адпаведнай секцыяй Саюза пісьменнікаў Беларусі. На карысць справе, тэорыі і практыцы мастацкага перакладу, адраджэнню культуры Беларусі.



Сітуацыі...

«Прызнанне левага крайняга» — новая кніга Міхася Кацюшэнка, выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура».

Галоўны герой рамана «Сітуацыя» — ім адкрываецца зборнік — саранатрохгадовы начальнік самастойнага Аддзела, «без пляці мінут донка навуку». Мікалай Сяргеевіч Сівалапу могуць пазайздросціць многія. Службовая машына, уласная «Волга», дача, шыноўная квартира... Падцігнуты, маладжава, падтрымлівае належную спартыўную форму, пастаянна гуляе ў тэніс. З падначаленымі ўзаемаадносінны неабліга: павяжаюць свайго кіраўніка.

Аўтар ёе хавае сваіх сімпатый да Сівалапа, хоць і не ўводзіць яго ў нейкі ідэал. Так, Мікалай Сяргеевіч п'ястун лёсу, але, бюспрэчна, — асоба, чалавек справы. Бяда, аднак, у тым, што яго ўпэўнены жыццёвы поступ не заўсёды судзіцца з нормамі маралі. Вось — «сітуацыя»: цяжка, невылічана захварэў генеральны дырэктар Гаўрыла Іванавіч, і тут ужо Сівалапу прымае ўсе захавы, каб не толькі не ўпусціць запаветную пасаду, але і адразу заняць яе.

У рамана, шкада, не абшлось і без пэўнай зададзенасці аўтарскіх разваг. Усё ж Сівалапа, як спецыяліста, у многім можна зразумець. Паўтараю, як спецыяліста, а не як чалавека. Ён павінен расці як кіраўнік... Прамаруджанне магло б прывесці да таго, што адназначную пасаду змог заняць нехта іншы, меней таленавіты і болей напорысты, настойлівы, «прабуйны». Такія законы жыцця. І з імі даводзіцца лічыцца.

Тыя эпізоды, дзе М. Кацюшэнка не проста фіксуе падзеі, але пранікае ў іх сутнасць, выгладзіць надзіва пераканаўча. У гэтым сэнсе ўражана завяршэнне рамана: «...Старанна паголены, у новенькім англійскім касцюме, у машыне з іншым нумарам і іншай марні ён ехаў у Цэнтр. Ён спакойны, вельмі спакойны. Усё выйшла так, як ён планавалі. І цяпер у машыне не ён, а іншы, абноўлены думкамі і планами чалавек».

Думаецца, у «Сітуацыі» пісьменнік намацаў перспектывы для літаратуры шлях: уваходзіць у само жыццё, тое жыццё, якое на сучасным этапе стварае якаясьці сітуацыя, аб якіх яшчэ нядаўна і падумаць нельга было. Іх жа і трэба даследаваць — па-мастакоўску ўважліва, шматгранна...

Аповесць «Прызнанне левага крайняга» — таксама твор востра сучасны. М. Кацюшэнка адзін з нямногіх у беларускай літаратуры, хто паспяхова раскрывае тэму спорту (з цікавасцю ў свой час была сустрагана яго аповесць «Трэці раўнд»). На гэты раз аўтар прывабіў лёс левага крайняга мінскай каманды «Дынама», які адначасова выступае і ў зборнай СССР, Кастуся Паўловіча. Чытачы, дасведчаныя ў футболе, лёгка пазнаюць, хто «сталіць» і за самім Паўловічам, і за іншымі персанажамі. Але ў аповесці важней не гэтая «дакументальнасць» асновы, а тая вастрэня, з якой М. Кацюшэнка спрабуе (і гэта яму ўдаецца) раскрыць, паказаць тыя бакі спартыўнага жыцця, пра якія бальшычын не ведае.

Перад намі — споведзь Кастуся Паўловіча. Апяваданне ад першай асобы — адзіна магчыма пазыцыя павучанняў, таннага маралізатарства. Пра ўсё расказвае сам Паўловіч. Яго гаджаешся, што многае ў яго жыцці нагадвае сабой нешта не рэальнае, пазбаўленае трывалай зямной асновы: «Часам мне здавалася, што я жыву ў ілюзорным, нерэальным свеце, гляджу нейкі каларовы фільм, у якім сам з'яўляюся галоўным героем, і ўсё адбываецца не са мной». Гэтая раздвоенасць асобы — сведчанне нясталасці характару, адсутнасці пэўнай пазіцыі. Кастусь Паўловіч, нягледзячы на спартыўны дасягненні, прызнанне тысяч пахлоннікаў, на жаль, пакуль што як асоба не сфарміраваўся. Пошукі самога сябе працягваюцца. І, як бачна з аповесці, небезвынікова.

Два новыя творы М. Кацюшэнка — два ўпэўненыя подступы пісьменніка да асэнсавання нашай сіладанай сітуацыі.

Г. НЕКРАШЭВІЧ.

катхненнем. Выкіньце хоць адзін з названых элементаў, і вы атрымаеце не мастацкі пераклад, а штурхаванне. Штурхаванне верш і потым шукаць у ім мастацтва паэзіі няма. Таму калі гаворка ідзе пра пераклад паэзіі, трэба цвёрда ведаць: толькі паэт можа перакласці паэзію, а паэт ва ўсіх краінах свету — выразнік народнай душы, нацыянальнай свядомасці.

Сапраўдных паэтаў заўжды мала, сапраўдных перакладчыкаў паэзіі — яшчэ менш. Не без падстаў кажучы, што быць імі — не прафесія, а стан душы. Ніколі стан душы не стане масавым. За гады свайго існавання Мінскі інстытут замежных моў выпусціў тысячы педагогаў, і толькі некалькі з іх — прызнаныя пісьменнікі, перакладчыкі. Але не варта шкадаваць сілы на высакародную звышзадачу, на ўзбагачэнне духоўнага патэнцыялу ўласнага народа.

Праблемы перакладазнаўства, як і праблемы практыкі мастацкага перакладу, не існуюць самі па сабе, адарваныя ад рэальнасці: яны ўзнікаюць, калі ёсць гісторыя мастацкага перакладу, у якой — постаці мінулага, ланцуг традыцыйных і адносна наватарскіх дасягненняў, і таксама грунтоўныя ідэі, якія становяць пачаткам, падасновай тэорыі, калі ёсць шэраг сучасных майстроў з іхнімі поспехамі і няўдачамі, якія маштабна судзіцца з мінулым вопытам, выдавецтва, якія здольныя матэрыялізаваць мастацтва перакладу, і, нарэшце, база для падрыхтоўкі перакладчыцкіх кадраў. З іх вынікае і на іх уп-

рывае перакладазнаўства. Рэальна мы маем багатую, але слаба ўсвядомленую гісторыю мастацкага перакладу, дэкладней, усвядомленую праз разрозненыя артыкулы, праз кавалкі шкла неверагоднай глыбіні і прыгажосці, якія, аднак, яшчэ не склаліся ў вітраж. Памойму, час ужо наспеў, адсутнасць фундаментальнай працы па гісторыі мастацкага перакладу — сур'ёзная перашкода на шляху развіцця беларускага перакладазнаўства.

Сучасны або найноўшы мастацкі пераклад, які ахоплівае зробленае прыкладна за два дзесяцігоддзі, узяўшыца як складаны, супярэчлівы перыяд, — вялікі дасягненні і добрыя, хоць і меней значныя пераклады стаяць побач з шэрымі чадамі кан'юнктуры, аднак увогуле можна гаварыць пра пераемнасць, пра тое, што відэочна складаецца беларуская школа мастацкага перакладу, а гэта не так ужо й мала. Каторыя з нашых сучасных перакладчыкаў заслугоўваюць не куртатых артыкулаў, а грунтоўных манаграфіяў.

Ёсць у нас і дзяржаўныя выдавецтвы, якія шмат рабілі і робяць, каб давесці пераклады да чытача. Не яны вызначалі выдавецкую палітыку, не кажучы ўжо пра палітыку нацыянальную, не яны давялі рэспубліку да 0,8 беларускай кнігі на душу насельніцтва ў год. Выдавецтвы маглі б стаць важным фактарам культурнага адраджэння Беларусі, адна ва ўмовах жорсткага эканамічнага крызісу, калі цэны на паперу атрымалі свабоду дачасна (а я лічу, што папярковы крызіс наўмыс-

на справакаваны і мае за мэту біць па галоснасці), у такіх цяжкіх умовах дзяржаўныя выдавецтвы літаральна на парозе банкруцтва, і толькі ўтаймаванне цен можа выправіць становішча.

Што тычыцца падрыхтоўкі кадраў, найбольш мяне турбуюць два аспекты.

Першы з іх выкліканы тым, што можна рыхтаваць толькі патэнцыяльнага перакладчыка: адно жыццё падкажа, ці хопіць таленту, ці досыць будзе лінгвістычнай інтуіцыі і «кіндзейскага» слыху. Талент не набываецца ў сценах факультэта ці інстытута, талент дадзены Богам, які, вядома, няроўна дзеліць, пры гэтым не выдае дыпламаў, не забяспечвае працай, размеркаваннем.

Адначасова няблага было б помніць, што нашу краіну задумалі — або абвясцілі, што задумалі — як краіну дружбы народаў, але гэта былі словы, на самай справе мы атрымалі краіну падрадоўнікаў.

Адсюль і мяркую, што факультэты і інстытуты замежных моў маглі б вырашыць праблему падрыхтоўкі патэнцыяльных перакладчыцкіх кадраў мастацкай літаратуры ўздымаем адукацыйнай планкі вышэй за ўзровень чыста педагогічны, што ішло б на карысць будучым педагогам, і абменам студэнтаў, якія б вывучылі мову іншага народа нашай краіны, літаратуру, культуру, жыццё. Нармальны сувязі грунтоўна не на лозунгах, а на ведах, якія потым перадаюцца, у прыватнасці, праз школу, праз мастацкі пераклад.



І там...

Багаслаўто і невычэрпны смутак,
Які струціў маю ўсю маладосць,
Бо вась ён, дар за ўсе мае пакуты:
Твая мілосць.

Яшчэ гусцецьме долі соль на скронях,
Яшчэ душыцьме тленнага вагар,
Але душу ад гібелі ўбароніць
Той цудны дар.

Ні зрокам і ні ўявай за зямную
Не зазірну я за сваю мяжу.
О, каб знаціце, што ты і там — пачуеш,
А я — скажу:

— Багаслаўто і невычэрпны смутак,
Які струціў зямную маладосць,
Бо вась ён, дар за ўсе мае пакуты:
Наша мілосць.

**Памяці Фёдара
Міхайлавіча
Янкоўскага**

Бываюць душы — светлыя сама,
З нялёгкім конам — цемнату
адпрэчваць.
Вас Беларусі выкахала Вечнасць,
Але ў гурмы пытаць пра вас —
дарма:

Не ведае, не прыгадае Вас.
Таго, хто так нягодна, далікатна,
Нястомна ў час, да ганьбы духастратны,
Вялічы Дух, каб ён ушчэнт не згас...
Каб выспявала, як зара, пара,
Калі на мове сэрца і служэння
Высока зашугае ўспалымненне
І бел-чырвона-белага кастра.
Калі, стваральнай мудрасцю жывы,
Згартуюць люд Асвета, Памяць, Вера.
...І недзе там, у яснасьняных сферах,
За свой народ усцешыцеся Вы!

**У павадзі
недабраты**

Не трэба, мой дружа, не будзем.
Апрыкрыла і гаварыць
Пра ковы, пра чад нашых будняў.

Як свет гэты белы, старых.
На макаўцы тлumu і стрэсу
Не ўшчэнт абяскрылены мы:
Пад клічы гусінай сурмы
Выпыхае лісцейка бэзу.

На градцы на мамінай крокус
Ліе незямное святло,
І ластаўка ладзіць жытло
Пад радзіцыйнаю кроквай...

Свет белы не вычарпаў лекаў.
І ў павадзі недабраты
Хоць зрэдаў чалавек чалавеку
Ёсць ласка жыцця.
Як мне — ты.

Не ведаю

Не ведаю, адкуль прыйшла,
Не ведаю, куды пайду,
Не ведаю, чаму аж так
Я мушу спазнаваць бяду.

Няма так шмат з маіх сяброў,
Так шмат з радні маёй няма.
Дзе вы, матуля, сёстры, брат!
Хоць знак які падай мне, маі!

Не ведаю, адкуль прыйшла,
Не ведаю, пайду куды,
Не ведаю; нашто цаітуць
Мае цяроновыя сады.

Як б'ецца сэрца, родны мой!
Ці хоціць нашага святла,
Каб і на сцэжцы незямной
Нам стрэча дадзена была!

Галінка плюшчу

Гляджу на галінку плюшчу пакаёвага:
Упарта імкнецца яна з кута цёмнага
Да праёму ваконнага,
Лістком за лістком сягае
Наўпрост да святла,
І няма на шляху да яго
Ніякой перашкоды.
Толькі ж раптам
Бы нейкая сіла галінку спыняе,
І нават убок процілеглы
Заварочвае!
Як прыкметна мізэрнее лісце яе
У такім адхіленні —
У шуканні ранейшага сонца свайго,
Падаванага ёй
У час побыту ў іншым пакоі...
Але на шляхах у былое
Няма поступу ўперад.
І выпростваецца сцябліна,
І разгортае новае сакавітае лісце
У руху да Сутнага!
...Гляджу на галінку плюшчу пакаёвага:
Бачу самую сябе.

Што ацяміць?

«Няма дасканаласці ў свеце», —
З гормычу вымавіў мудры француз
Голасам Ліса з «Маленькага прынца».
Людзі адварочваюцца ад Бога,
Бо не бачаць, каб Ён пакараў
вінаватага
У забойстве, у гвалце, ў бяздушшы.



Сяргей Вераціна
**Цячэ, кружляе
рэчка Рось**

мініяцюры

Цякуць у Нёман рэкі: Шчара, Іса, Котра, Бярэзіна, Рось, Зэльвянка, Чорная Ганьча, Сула, Іслач, Свіслач, Уша, Лебядка, ёсць сярод іх і такая з мілаю і смешнаю назваю: Чапунька. І яшчэ цякуць у Нёман: Апіта, Якунька, Скідалянка, Ваўпянка, Дзітва, Ізба, Жуэма, Тур'я і яшчэ многа іншых. З іх складаецца Нёман ад Стаўбцоўскай раўніны да Куршскага заліва.

З рэчак і ручаёў складаюцца магутныя хвалі Нёмана, як з зусім маленкіх хвілінкаў і даволі працяглых гадзінаў сцякаюцца магутныя хвалі часу. Дарэчы, колішнія гісторыкі называлі наш Нёман — Хронасам, што па-грэчаску — Час. І нясе наш Нёман хвілінкі ручаёў і гадзіны рэчак у акіяны Вечнасці.

І нясуць сваю ваду ў Вечнасць і Шчара, і Котра, і Рось, і Свіслач, і рэчка са смешнай і мілай назвай Чапунька.

Снег. Цэлы дзень снег. А я еду ў цёплым ЛАЗе і слухаю і гляджу. Гляджу за аўтобусную шыбу на бедны, мілы краявід даліны рэчкі Рось. На старой раціце крук. Я ўпэўнены — ён прынясе мне вады і жывой, і мёртвай, Воўча-Вялесэ, толькі б не пераблытаць! Я еду і слухаю. Ззаду і спераду гамоняць гучна, мусіць, з выселля, а калі не, дык з другога свята. Прыжмуру вочы і бачу на сталах і колцы пальцам пханаю, і ружовае сала, і гарачыя галубцы, і дрыжачы ад радасці моцных страўнікаў халадзец, і сопная бульба, і пякучы як каханне і сорама усіх вякоў — хрэн. І да хрэну — белагалавая і свая ўпотаі ціснутая.

Усяго за сталом багата: і па гарызанталі, і па вертыкалі. І прымусу не бракуе. І там гамоняць, і тут гамоняць. І гамонкі цякуць скрозь мяне бруямі ненапітай музыкі. Музыкі, што нясе ў сабе залацінны трапных, файных слоўцаў тутэйшай гаворкі.

Тут мая крыніца, тут мая жывая і мёртвая. Воўча-Вялесэ, толькі б не пераблытаць!

А я еду ў цёплым ЛАЗе і слухаю.

Стаяў пад Ваўкавыскам замак. А ў XVII стагоддзі спалілі яго шведы. Ды так грунтоўна, што дагэтуль і рэшткаў знайсці не могуць. Затое лес ёсць.

Замкавым яго называюць. А ад крапасці самой ну хаця б руініна якая засталася б. Чыста.

Хаця руінаў на Гродзеншчыне нібыта і не бракуе: рэшткі Лідскага замка, рэшткі Навагарадожскага замка...

Чаго добрага, а радні ў беларуса багата. З Захаду — адзін старэйшы брат, з Усходу — другі. Адзін брат кліча нас малымі пальцамі, другі — бэльмы расейцамі, а часам зусім не прач назваць насельніцтвам ці то крэсаў усходніх, ці то Паўночна-Заходняга краю.

Крый Божа, часам лепш сіратаю нарадзіцца...

Люблю слухаць, як тутэйшыя людзі «па-гарадскому» гавораць: — Атлічняя жэншчына.

Альбо: — Замячацельны чалавек.

Гэта значыць, што жанчына чымсьці адрозніваецца ад іншых, а чалавек здольны прыкмячаць, што, дзе, як, навошта.

Стары млын з запрудай. Ля запру-

ды ставок разліўся нішто сабе. Асабліва летам прыгожа. Сярод зялёнага дывана раскі багатым уборам — балотныя лілі. Два лебедзі сякуць дыван, пакідаючы чорны след, пад якім — глыбіня, якую чамусьці не памераў у дзяцінстве, калі знаёміўся з кожным падводным карчом. Праплывуць лебедзі, а праз нейкі няпэўны час раска ізноў сцягвае чорны прагал зялёнага возера.

Там, дзе вёска Подрась, дзе чарговы раз кружляе рэчка Рось, ёсць стары млын з запрудай. А колькі не менш чудаўных краўцідаў месціцца ў галерэі, імя якой — Гродзенская зямля!

Край мой некалі быў зямлёй вольналюбывага народа яцвягаў. З канца X стагоддзя «на Яцвягі» хадзілі князі Паляны «ныне рекомая Русь». Яцвязь па-балтакрыўску — Чорны. Самі светлавалосыя, яны маліліся на сваю чорную матулю-зямлю. А потым, калі Русь канчаткова заваявала зямлю яцвягаў, зямля змяніла імя і стала звацца Чорнай Руссю. Але дасюль у краі маім жывуць нашчадкі вольналюбивых Яцвягаў, якія шануюць сваю чорную матулю-зямлю, упрыгожваючы яе садамі.

Еду ў Ваўкавыск аўтобусам, што пілуе праз непагадзь з Гудзевіч. Ведаю, што на тым канцы маршруту жыве Настаўнік, але ніяк не выберуся заехаць пагаманіць гадзіну-другую, выпіць кілішак гарэлачкі. Можна, толькі каб аўтобус сам завярнуў, але машына строга пілуе па зададзеным маршруце. І я сустракаюся з гудзевіцкім настаўнікам толькі ў Мінску на якім-небудзь пасяджэнні. Еду ў Ваўкавыск аўтобусам і думаю: «Няўжо не паверне?»

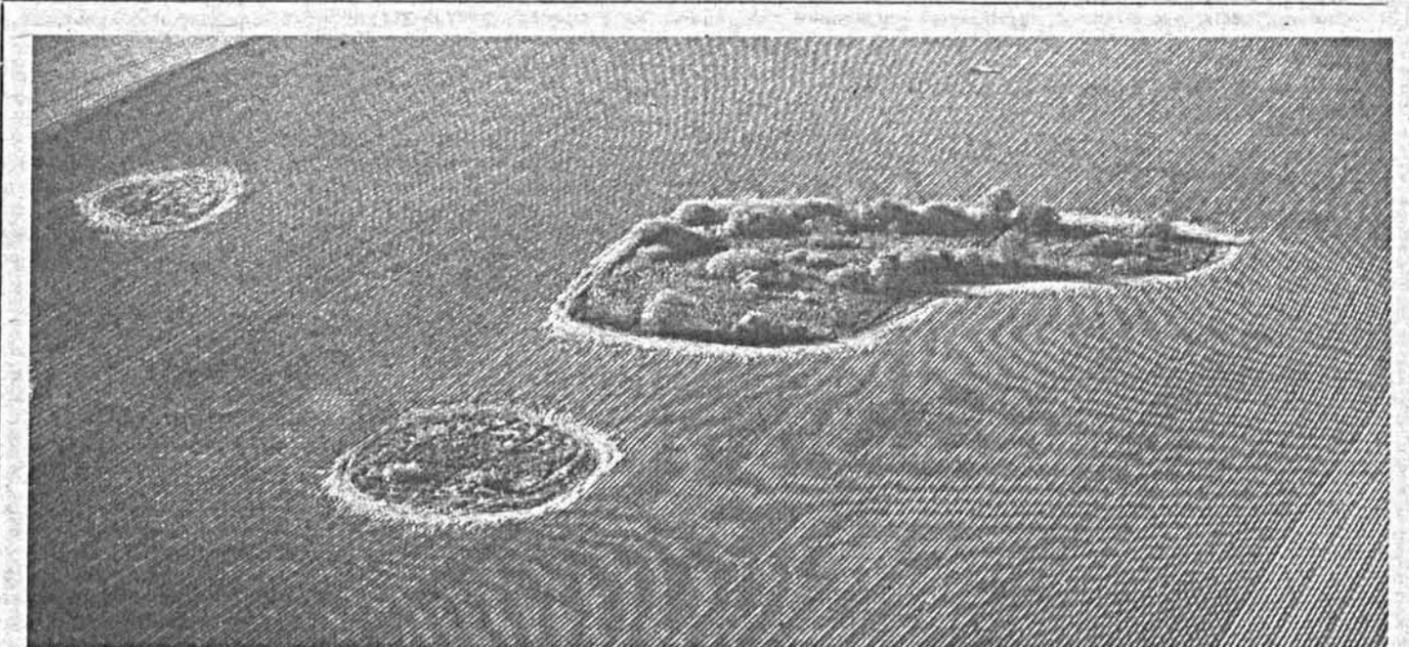
Цячэ, кружляе Рось. З аднаго боку — Ваўкавыск-горад, з другога — Яцвязь-вёска. І жылі тут спрадвеку крывічы: славяне і балты. І стаялі праз рэчку Рось: Ваўкавыск-горад і Яцвязь-вёска. І паслаў магутны конунг Наўгародскі ды хакан Кіеўскі Уладзімір варагав сваіх на рэчку Рось, і з таго часу доўга гуляў чырвоны певень па стрэхах крывіцкіх хатаў — славян ды балтаў, і доўга пілі груганы жыццё з маладымі крывіцкімі вачэй — славян ды балтаў.

І цячэ, цячэ, кружляе рэчка Рось. З аднаго боку — Ваўкавыск-горад, з другога — Яцвязь-вёска. І жывуць тут спрадвеку тутэйшыя людзі: хто кліча іх рускімі, хто палыцамі, а хто па-новому — беларусы.

І цячэ, і кружляе Рось...

І тут застаўся ягоны след. Святы цар, Краснае Сонейка. Згвалціў красуню, крывічанку на бацькоўскіх вачах, а потым бацькоў пазбавіў радась дыхаць на вачах крывічанкі святой. Хадзіў на Яцвягі, на Вяцічы, Дулебаў прымучаў. Бурый, гвалціў, забіваў, рабаваў. А потым у святыя падаўся.

І на маёй памяці быў такі «святы». Сына зрабіў алкаголікам, жонка біцця не вытрымала ды сабе вярхоўку на шыю ўздзела. Не конунг Наўгародскі, не хакан Кіеўскі, а мужык з вёскі Скрыбава, што паміж Красным Сялом ды Ендрыхаўцамі. А зараз моліць аб



Фота А. КЛЕШЧУКА.

Сяргей Вераціна нарадзіўся ў 1961 годзе ў мястэчку Краснае Сяло Ваўкавыскага раёна. Друкаваўся ў рэспубліканскіх і саюзных часопісах. Зараз жыве і працуе ў г. Мінску.

А Бог у душы — знябыты.
Царква ў паводзінах роду людскога
Угледжае прошыкі д'ябла
І сіліца перамагчы яго
Недаверам да поўнае чары жыццёвай,
Малітвай Хрыстовай
І адпрэчваннем усялякае іншае веры.
А храм у душы — зруйнаваны.
Дзіўлюся Прыродзе зялёнай,
Яе дасканаласці:
У адным толькі лесе палескім
І прасторы хапае, і грунт
І яліне пахмурай, і асіне трымклівай,
І бярозе святлістай, і ядавітаму воўчаму
І званочку пшачотнаму, і крапіве
зласлівай,

І процьме ўсялякіх іншых,
Такіх непадобных адна на другую
істотаў.

Як воўк і мурашка,
Як салавей і гадзюка.
Але ўсім тэба сонца,
І ўсе разам шукаюць
Ягонае ласкі жыццёвай.
А ў вянца Прыроды —
Істоты ў чалавечым абліччы —
Калісьці былі ўжо Садом і Гамора.
Сёння маем Чарнобыль,
Немінальнае наша чорнае гора —
Непазбежную кару за глум скарбаў
духоўных,

За пагарду да гармоніі свету.
Ды відно: нават гэткае кара —
Нам не лекі.

І папраўдзе здаецца ўжо,
Што зжакнуць і гаюча ацяміць нас
змога

Толькі тая Маланка Прарочая
У небе счарнелым,
Якая авесціць:
ПОЗНА.

І гэты вечар

І гэты вечар, мабыць, не забудзецца:
Няма святла ў двары, няма на вуліцах —
Раптоўна згасла ў гарадку святло.
Абсады ценя да ценю дома туліцца,
І ўсё глыбокай цішай спавіло.

Шукаюць вусны вуснаў — не
натоляцца...

Здаецца, толькі мы ва ўсёй ваколіцы,
Неварушкой, нібы рачное дно,
Адзіна мы, ды зорачка-свавольніца,
Што ўсё ж не-не — ды і зазірне ў
акно.

Дый зноў, нібы збянтэжана, схаваецца...
Ты хто нам, зорка! Наша ахавальніца!
Ці свет, куды мы ў часе адляцім!
Таго адлёту на зямлі ляжучага,
Таму што бацаць толькі смерць за ім.

О, калі б кожны памятаў, што вечны
ён!

Што расцвіце прастораю сардэчнаю!
Што побыт наш зямны — ўсяго луска,
Такая ўжо і зараз недарэчная,
Дзе ў змроку свеціцца ў руцэ рука!..

3 ПЕСНЯЙ ПА ЖЫЦЦІ

Сцяпану ЛІХАДЗІЕЎСКАМУ
споўнілася 68...



Ёсць людзі, якія пра-
жываюць усё жыццё як ў
Бога за пазухай — сы-
тыя, апранутыя, абутыя,
для якіх усюды адкрыты
дзверы і якім ніхто нідзе
не псуе настрою і нерваў.
Але яны чамусьці заўсё-
ды бываюць сумнымі, не-
чым незадаволенымі і
лічаць сябе пакрыўджа-
нымі, а кім, дык і самі не
ведаюць. І, наадварот,
часта можна сустрэць і
такіх, хто на працягу
амаль усяго жыцця свай-
го з'яўляецца своеасаб-
лівым пасынкам маткі-
зямлі, каго лёс ніколі не
песціў і не гладзіў па га-
лоўцы, хто неадночы
пакаштаваў і голоду, і
халаду, і абразы... І тым
не менш, яны заўсёды
бываюць вясёлымі, ба-
дзёрымі, не губляюць на-
дзеі на лепшую будучы-
ню. Яны па жыцці ідуць
з песняй, таму што самі
яны — песня. Адным
словам, аптымісты.

Да апошніх і належаў
Сцяпан Ліхадзіеўскі. А
лёс яго быў незайздрос-
ным.

Паспрабуем уявіць са-
бе, што жыццё — фут-
больнае поле, на якім
знаходзіўся С. Ліхадзіеў-
скі. Дык вось, лёс кідаў
яго, як той мяч, ад ад-
ных варот да другіх. І, ня-
гледзячы на гэта, С. Ліха-
дзіеўскі ніколі не вешаў
галавы і не падыміў ру-
ка са словамі «здаюся».

Ён любіў жыццё і жыў
надзеямі. Тую крыўду,
якая ішла да яго ад злых
і надобрасумленных люд-
зей, стараўся не пры-
кмячаць, а прынесены
боль і пакуты заўсёды
глушыў нястомнай пра-
цай.

Пазнаёміўся я з С. Лі-
хадзіеўскім роўна шэсць-
дзесяць гадоў назад, пры-
чыным выпадкова. Недаў-
на канцы 1930 года завітаў
у рэдакцыю газеты «Чыр-
воная змена» з вершамі
пра грузчыкаў (я тады
працаваў грузчыкам на
чыгуначнай станцыі ў
Мінску). У рэдакцыі мя-
не ўжо трохкі ведалі.
Не паспеў я адчыніць
дзверы аддзела культу-
ры і літаратуры, павіта-
ца, як загадчык аддзела
Марціновіч пачаў знаё-
міць з юнаком майго ўз-
росту.

— Знаёмцеся, — ска-
заў ён, — гэта Паўлюк
Буравей, — паказаў ён на
мяне, — а гэта Сцяпан Лі-
хадзіеўскі. Завочна вы,
пэўна, ужо ведаеце адзін
аднаго!

Не скажу, як мой новы
знаёмы, а што датычыць
мяне, дык С. Ліхадзіеў-
скага я добра ведаў па
яго вершах, якія часта
з'яўляліся на старонках
і «Чырвоны», і «Малад-
няка», і «Чырвонага сей-
біта».

У 1936 годзе, калі скон-

чыўся тэрмін зняволення,
завочна скончыў Томскі
універсітэт, перабраўся ў
Ташкент, уладкаваўся на
выкладчыцкую работу —
спачатку ў сярэдняй шко-
ле, а потым і ў педінсты-
туце. Пазней закончыў
аспірантуру пры Ташкен-
цкім універсітэце (завоч-
на), абараніў кандыдац-
кую, а потым і доктар-
скую дысертацию. Яшчэ
праз некаторы час узяў
кафедру замежнай лі-
таратуры гэтага інстыту-
та...

Так, дзякуючы прырод-
ным здольнасцям, праца-
вітасці і волі С. Ліхадзі-
еўскі стаў не толькі вядо-
мым паэтам, але і вы-
датным вучоным-філо-
лагам у галіне замежнай
літаратуры. Ён быў ад-
ным з лепшых знаўцаў
французскай літаратуры
эпохі Анатоль Франса.
Яго артыкулы па замеж-
най літаратуры змяшчалі-
ся ў «Беларускай савец-
кай энцыклапедыі», «Ка-
роткай літаратурнай эн-
цыклапедыі», у «Вялікай
савецкай энцыклапедыі».

Асобнымі выданнямі вый-
шлі ў свет дзве фунда-
ментальныя кнігі пра
жыццё і творчасць Ана-
толя Франса. І па-раней-
шаму не развітаўся з
паэзіяй. Апошняя кніга
вышла ў выдавецтве
«Мастацкая літаратура»
пасля смерці аўтара —
аднатомнік яго выбраных
твораў.

З С. Ліхадзіеўскім я
вёў перапіску да апош-
ніх яго дзён. Ён па-ся-
броўску дзяліўся планами і
задумамі, прысылаў усё,
што друкаваў за межамі
Беларусі. Звычайна паве-
дамляў, што і дзе збіраў-
ся публікаваць.

Усе апошнія гады ма-
рыў вярнуцца ў Мінск на
сталае жыццё. Ужо было
дамовіўся з рэктарам
БДУ аб выкладчыцкай
пасадазе на кафедры за-
межнай літаратуры, але
калі дайшла справа да
канкрэтнага вырашэння
пытання, усё рухнула. Як-
ніяк, а ў С. Ліхадзіеўска-
га была сям'я з пяці ча-
лавак.

У адным са сваіх лістоў
Сцяпан Іванавіч «скар-
дзіўся» на сваіх сыноў (а
іх у яго тое), што «па-
гражаюць» яму сваёй жа-
ніцбай. Я павіншаваў
сябра з такой надыходзя-
чай падзеяй. Праз нейкі
час ён запрасіў мяне на
вяселле, на якое, на
жаль, я не змог паехаць
па стану здароўя.

А яшчэ праз пэўны час
атрымаў ад яго жонкі
тужлівае пісьмо, у якім
яна паведамляла аб рап-
тоўнай смерці мужа, а
майго друга. Не стала С.
Ліхадзіеўскага 13 лютага
1979 года.

Павел ПРУДНІКАЎ.

нечым свайго баптысцкага бога і ад
дурных крывічкіх жанок пашану мае.
Лёс твой гэтакі, крывічанка святая.

Памятаю з газетаў быццам фразу:
«Увесь савецкі народ з радасцю і
ўздыхам успрыняў гістарычныя ра-
шэнні...» І ніхто не аспрэчваў мудрых
і гістрычных пастановаў, бо той час
быў добраахвотнай прымушэлаўкай,
калі верны і нястомны патрабавалі
яшчэ і радасці на змарнелых, запало-
ханых тварах. Як у тым летапісе пра
хрост Кіева: «Затым паслаў Уладзімір
па ўсім горадзе са словамі: «Калі не
прыйдзе хто заўтра на раку — ці то ба-
гаты, ці бедны, ці забрак, ці раб —
хай мне ворагам будзе». Пачуўшы гэта,
з радасцю і ліваннем пайшлі люд-
зі».

Вось гэтак, браточкі мае.

Сяджу і трымаю ў руках святочны
нумар «Свабоды». У газеце — твары
першага ўрада Крыўскай зямелькі. Не,
зусім не Сакраты глядзяць на мяне, а
звычайныя для пачатку веку твары
інтэлігентных людзей. Спакой, розум,
талерантнасць, выхаванасць жэстаў
сама сабой чытаецца з твараў, рук,
постаяў. І яшчэ я адчуваю за гэтым
фотаздымкам трагізм, — як гэтых лю-
дзей, так і ўсёй маёй Крыўскай зяме-
лькі, якую зараз завуць Беларуссю.

Сяджу і думаю: ці многа зараз мож-
на назбіраць такіх вострых і разумных
на пачатку веку, талерантных, разумных,
спакійных, з выхаванымі жэстамі?

Стары Крук зляцеў з голае свае ра-
кіты, схаліў у свае жалезныя кішчоры
Сонейка і панёс яго на захад.

Ценем крылаў яго была Ночка.
А на ранку Пеўнік-вогнік павітаў
Сонейка.

І толькі стары Крук нерухома ся-
дзеў на голай сваёй ракіце.

Адным з першых насельнікаў зям-
лі ваўкавыскай быў шацёр. Ён свід-
раваў ласным рогам крэйдавыя пла-
сты і здабываў стратэгічную сыравіну
— рухавік неалітычнага прагрэсу —
крэмень. Сіні, ажно да чарнаты ка-
мень з вогненным сном унутры. Калі
доўга ляжыць на паверхні, дык тро-
хі бялее. Крэмень гэты мы называлі
гегамі. І будзілі снулы агонь, цёрха-
ючы гегай аб напільнік. Крэмень пра-
чынаў і сышаў сотні бялочых зні-
чак — разам з драбноццем асколкаў.

Крэмень хаваецца ў крэйдавых пла-
стах. А падзол і гліна родзяць граніт.
Багата камянёў родзіць тутэйшая гле-
ба. Зараз ад Краснага Сяла да Ваўка-
выска асфальт ляжыць, а помню, га-
доў колькі таму дзікім каменем была
засцелена: ад Ваўкавыска да Воўны і
да Карпаўцоў, і да Бяндрыхаўцаў.
Едзем у аўтобусе ззаду, ды так пад-
кідвае, што глядзі, каб зубамі языка
не пасмакаваць. Але не толькі на ка-
мяні ўрадлівая зямля, тут і ячмень, і
бульба, і жыта, і бурані. І дзікі ба-
гата на палях, а ў садах сільвы: рэнк-
лёды ды венгеркі. А яшчэ яблыкі. І аг-
рост. І парэчка. І...

Ды не буду, а то поўны рот сліны
набегла.

Прышоў у горад Сіноп апостал Ан-
дрэй Пятроў брат і вучыў там людзей,
а потым быў на Дняпры і на Ільмені,

а мо і да нас на Крыўскую зямельку
заглядаў. Хацеў навучыць нас Іярдан-
скаму мыццю, але трапіў у лазню.
Дык потым недзе да дзесятага стагод-
дзя не знаходзілася ахвотнікаў ву-
чыць нас мыццю.

Тут у Красным Сяле жывуць бліз-
кія мне людзі. Хітрыя і простыя, дур-
наватыя і разумныя. Усяго па крысе.
А й жыве сярод іх дзядзька Міхась
Верацла. Кому што наканавана, а
яму запаветы спаўняць: дзядзеця га-
даваць, дом будаваць, сад садзіць, кніж-
ку пісаць. Гэтак ён сваю родную ста-
ронку шануе. І я не чужаніна тут
якая, хоць і не жыву цяперка ў Крас-
ным Сяле, але часам паліццю душа
да радзімы сваёй, а за душою і сам
не ўтрываю: куплю квіток на цягнік
«Гомель—Гродна» дый прыеду да
здавён знаёмага жыцця.

Таго, хто ходзіць да касцёла, завуць
палікам, таго, хто да царквы, — рус-
кім. А мы — сакуны. Нам Бог дзіркі
паміж зубамі пасвідраваў, каб свістаць
ды цыкаць умелі. Сакуны мы, тутэй-
шыя. Карпаўскія, мачулянскія, ро-
сянскія, скрыбаўскія, калядзіцкія,
краснасельскія... Гэта нашая зямля і
кошці дзядоў нашых тут пахаваны.
Тут усё гісторыя роду і племені: вёс-
ка Яцвязь — след былых Яцвягаў,
вёска Гудзевічы — памяць сільных
Гудаў, і Карпаўцы. Яшчэ адныя Кар-
паўцы ёсць у Свіслацкім раёне.

У далёкай Пшпані была некалі
краіна — Галя Тарасконская, насе-
леная кельцкімі плямёнамі карпаў.
Крыў мяне Божа, але я нічога не хачу
сказаць!

Тры вялікія ракі цякуць на Бела-
русі: і Днепр, і Дзвіна, і Нёман. І
нясуць яны сваю ваду па нашай зям-
лі, так бы мовіць, транзітам, толькі
Нёман бярэ пачатак на Беларусі. Дый
яшчэ Прыпяць дзве трыці шляху ідзе
па Беларусі, ды і яшчэ Сож толькі ў
самай верхавіне не «наш». А вось Бя-
рэзіна — яна ўся тут — ад пачатку
да канца. Самая патрыятычная з буй-
ных беларускіх рэк.

Ехаў праз Беларусь на Маскву ча-
лавак. Быў ён паслом. І ехаў ён з еў-
рапейскае сталіцы Вены. І спыніўся
ён адпачыць у Ваўкавыску ў мясцо-
вым гатэлі, ды гэтак яму спадабала-
ся, што потым у сваім «Інтэрнарый»
доўга мерыў Сігізмунд Герберштэйн
шлях свой на ўсход адлегласцю ад
Ваўкавыска. А было гэта ў XVII ста-
годдзі.

І зараз у Ваўкавыску ёсць гатэль.
Але мне няма патрэбы правяраць яго
кштат, бо за 12 кіламетраў ад Ваў-
кавыска ў мястэчку Краснае Сяло жы-
вуць мае бацькі. І хоць я не пасол,
але нат дзень-другі гоіць раны і надае
сілы перацярпець і стрываць усе тыя
цяжкасці, што пачынаюцца па-за па-
рагам утульных сцена бацькоўскага
гнязда.

Адзін мой сябра, Ігар Бабкоў — мяк-
кі, мілы чалавек — назваў Беларусь
«еўрапейскім калідорам». Што ж, ма-
гу толькі дадаць, што суседзі нашыя
не заўсёды вылучаюцца выхаваннем і
дзверы ў гэты калідор часцей за ўсё
адчыняюць нагамі.

Пастка для беднага сэрца

«Багатая нявеста» А. АСТРОЎСКАГА
у Гомельскім абласным драматычным тэатры

Мабыць, няма сярэд класікаў больш несучаснага драматурга, як А. Астроўскі. Абдумваюць, узважаюць свае ўчынкі насельнікі Замаскварэчча; разам з усім укладам старога рускага жыцця захоўваюць дамастроўскія ўяўленні пра парокі і дабрачыннасці — ад іхняй непарушнасці некаторыя задужа ўразлівыя сэрцы кідаліся ў вяр. Наш побыт разламаны, некіруемы; здаецца, мы існуем у абсурдысцкай псіхалогіі і рэалістычна ўраўнаважанасці свету, які паволі, але ўсё ж змяняецца, у п'есах А. Астроўскага адыходзіць у такую гістарычную далечыню, што выглядае амаль цацачным астраўком здаровага розуму і ўпарадкаванасці. Мы адчайліся сабраць хоць бы аскенкі побыту, каб набыць хоць бы адносна ўстойлівасць, намі, хутчэй, валодаюць эмоцыі аднаго з персанажаў Сухаво-Каблына, які марыць узяць ды і падпаліць увесь свет як маленькае мястэчка, а потым апрагнуць парадны мундзір і ўрачыста прайсціся па пажарышчы...

І раптам на афішы Гомельскага драматычнага тэатра чытаю: камедыя А. Астроўскага «Багатая нявеста». Яе паставіў малады рэжысёр А. Гузіў. І спектакль, да ўсяго, аказаўся лепшым сярэд апісных пастацовак гамяльчан.

Вядома, п'еса перажыла проста рэвалюцыйныя змены —

ёсць тэкставыя купюры, сцэнічныя вобразы часам маюць даволі далёкія адносіны да літаратурнай першакрыніцы, змяціліся акцэнтны і ў чымсьці нават змянілі сюжэт п'есы... На персанажаў А. Астроўскага кінулі снэптычны позірк сучасніка, у якога найўняны павучальныя сентэнцыі аўтара выклікаюць толькі іранічную ўсмішку. Тэатр пазбываецца (і пазбавіць п'есу) элементаў меладрамы; героі — драматызаванага праўлення пачуццяў, набываючы лёгкасць сцэнічнага самаадчування. Персанажы не жадаюць «распранаць сваю душу» перад глядачамі, аддаючы перавагу авалоданню навуковай крывадушнасці, уменню ўмацавацца ва ўласным жыццёвым тэатры. Пагоня за жаніхамі і багатымі нявестамі пазбавіла наміну на сур'эзнае і моцнае пачуццё.

«Страснага кахання няма дзе ўзяць, ды і шукаць яго нават неразумна», — гаворыць Гневышаў (Ю. Шэфер). І ў гэтай кароткай рэпліцы падкрэсліваецца не цыннізм вопытнага свецкага чалавека, а, як бы мы казалі, рэалізм ягонага мыслення. Праўда, дачыненні шлюбных пар у спектаклі не пазбавілены ўзаемнай сімпатыі, ды яна — накіталт прывабнага дадатку да яшчэ больш прывабных зберажэнняў нявест. На сцэне нікога не асуджаюць, але злёгка іранізуюць: героі, па сутнасці, мараць хоць бы пра нейкую стабільнасць жыцця і дабрабыт. А гэта ж так зразумела! Нават тое, што яны дзеля дасягнення пастаўленых мэтай спрытна спекулююць на «законах маралі», не сведчыць пра іх дэградацыю, але

гаворыць пра некаторую вычарпанасць асобных маральных нормаў, якія закасцянелі ў грамадскай свядомасці, ды працягваюць рэгуляваць рэальнае жыццё. Мараль... «адсталая» ад рэчаіснасці.

Спектакль на тэмы А. Астроўскага рэжысёр А. Гузіў стварае па законах камерцыйнай добра зробленай п'есы. «Багатая нявеста» ў гамяльчан — класічная камедыя становішчаў, у якой персанажы трапляюць у рызыкоўныя сітуацыі і з блыскам знаходзяць выйсце з іх. У спектаклі ёсць дзве пары герояў — «высокая» (тая, што маладзейшая, больш сталічная і са становішчам «больш высакародным») і «нізкая» (старэйшая, правінцыйна-прастадушная). Як і належыць камерцыйнай п'есе (і як таго прагне глядач), фінал шчаслівы: і авечкі цэлыя, і ваўкі сытыя. Але традыцыйная для драматургіі А. Астроўскага тэма ваўкоў і авечак зноў павернута рэжысёрам іранічна-насмешліва: авечак — няма! Кожны персанаж будзе свае разлікі і дамагаецца пастаўленай мэты. Рызыкуюе — і выйграе! Персанажы А. Астроўскага «прачытаны» рэжысёрам і трупай праз вядомыя тэатральныя маскі. Тут ёсць «высакародны дзядзечка», «свецкая лівіца», «самотная ўдовушка», «найўны летуценнік», «кляпатлівая матухна». Але ўстойлівае маска, якой

дакладна прытрымліваюцца артысты, для адных персанажаў — накіталт Іміджу (вобраза), які яны ствараюць для акружаючых, для другіх — своеасабліва гульнёвая прастора ролі, дзе, наследуючы законам амплуа, яны знаходзяць нечакана-іранічныя павароты.

Афармленне мастака Уладзіміра Осіна стварае эмацыянальны вобраз спектакля. Прастора летняга парку з пакурчастаю кратаванкаю, белай лаўкай і гарбатым мастком, быццам лунае ў паветры сярэд бланкітава-белых перыстых аблакаў, што завіслі над сцэнай і на парталах. Усё белое і вытанчанае, як марозны малюнак ці лёгкае пірожнае. Гэтае «як» аргументаваць ў далікатных, меладыйных, вытанчана-псіхалагічных карунках, якія плятуць артысты ў сваіх ролях. Матывы лецішча ў афармленні і ягонага аперэтакчнага тэатральнасць выяўляюць несур'эзнасць — у поўным сэнсе слова — людскіх дачыненняў. Знаёмых тэатральных маскі знаходзяцца ва ўмоўным тэатральным асяроддзі. Героі А. Астроўскага не проста вырваны з сацыяльна-канкрэтнай абстаноўкі, побыту, часу (са «свету Астроўскага»); псіхалагічны малюнак «Багатых нявест» узнікае на скрыжаванні вытанчанаści французскай камедыі і стылістычнай вытанчанаści, далікатнасці І. Тургенева.

Свой тэатр у гэтым спектаклі стварае кожны персанаж. У пухавачкі, кустодзіеўскай купчыхі Беданегавай (Н. Бяляевай), якая занадта на зойліва латвіць вольных кавалераў на чарачку мадэры, — тэатр прастадушны. І чулівае сэрца, і млявасць здаро-

вага цела, і пухленькую ручку, якая валодае жалезнай хваткай, актрыса абмалёўвае тыповымі фарбамі гэтага жаночага тыпу. Беданегава так моцна прыцісне задаволеную пыску мітуслівага правінцыйніка Пірамідалава (Б. Іванову) да сваіх багатых грудзей, што ён траха супакоіцца і, нарэшце, адчуе поле прыцягнення ля яе ўнушальнага цела. За спіной Беданегавай ён пачуваецца цалкам бяспечна; можа пафанабэрыцца, выпусціць пару, дасталь пацяўкаць на каго. Ліслівы Пірамідалаў у Б. Іванова — адданы лёкай з выкрутамі аперэтакчнага фата. Пераносчык самых свежых плётак, спрытны правінцыял у імгненне абляціць мястэчка — у шадзьяванні ўсюды паспець, ва ўсім узяць дзейны ўдзел. У выкананні Б. Іванова ён захоўвае абаяльнасць найўнянасці. Акрамя Беданегавай, якая кідаецца на ўсіх, хто трапіцца, яго ўсур'ёз ніхто не ўспрымае, выкарыстоўваючы як хатняга шлега. Ён адзіны (па сваёй прыгоднай непаседлівасці) не ставіць сур'эзных мэтай, лёгка дазваляе сябе абысці, але, апынуўшыся ў абдымках Беданегавай, невыказна шчаслівы.

Затое іншыя персанажы разгортваюць свае тэатры ў такіх вытанчаных камбінацыях, што дух займае. Артысты Ю. Шэфер, Т. Ганчарова, Л. Гарбунова выдуюць свае партыі так: спачатку кідаюць прынаду партнёру, але не спяшаюцца гаварыць; спрабуюць сядзець нават не на двух, а адразу на трох або чатырох крэслах. Паслядоўна ўзмацняючы свой голас, кожны з іх дзівосна ўтрымлівае раўнавагу ансамбля.

Ад вопытнага, спрактыкаванага вока Цыплуновай цяжка ўтаіць, што чароўная выхаванка Бялесавы — фаварытка старога Гневышава, які чкае хутчэй збыць тавар з рук. Цыплунова Л. Гарбуновай не ўпускае шанцу наладзіць выгадны шлюб сваёму нядуладу сыну (той шукае ў жанчыне... чысты Ідэал), але, паймаўшы прывабны гандаль за пасаг, порценька падтрымае ілюзіі закаханага,

МУЗЫКА

У адрозненне ад каратэ...

Да партрэта заслужанага артыста БССР

Валерыя ШЧАРЫЦЫ

— Ля пад'езда дома, дзе мы жылі, спыніўся грузавік, і на гэтай імправізаванай сцэне пачаўся канцэрт. Музыканты духавога аркестра проста з машыны «выдавалі» папулярныя мелодыі майго дзяцінства. «Песеньку пра маленькую Мары» — ведаеце!.. Я помню тое сваё ні з чым не параўнальнае хлапечые захапленне і жаданне — любой цаной здабыць сабе трубу. Ну, хоць бы піянерскі горні. Але ў школьным аркестры трубы ўжо разабралі...

(З успамінаў музыканта).



хавага аркестраў. Праўда, своечасова атрымаць дыплом перашкодзілі... гастролі ў Японіі. Аналагічная сітуацыя ўзнікла і зноў, калі В. Шчарыцу надалі званне заслужанага артыста рэспублікі: аркестр быў у гэты час у Італіі. Дарэчы, ведаеце, чаму званне для яго асабліва ганаровае? Не толькі таму, што музыкантаў у аркестрах (нават акадэмічных!) адзначаюць гады ў рады. Але і таму, што Шчарыца — другі за ўсю гісторыю джазавы трубаач, удастоены звання заслужанага артыста БССР. Першым быў Эдзі Рознер, чый біг-бэнд меў добрую славу яшчэ ў перадваенны час. Рознера не абмінула хваля палітычных рэпрэсій, імя яго доўга не вымаўлялася публічна, і, на жаль, пачало забывацца...

— Для нашага калектыву зараз святы абавязак — зрабіць праграму памяці Эдзі Рознера, якому сёлета споўнілася 60 год.

— Сам факт такога канцэрта будзе падзеяй. Дый выступленне аркестра — ён жа заўсёды шукае свой «ключык» да рэпертуару, нават да джазавых класікі. Дарэчы, асабіста вас задавальняюць аранжыроўкі творцаў?

— У першапачатковым выглядзе — не заўжды. Кожная новая партытура, як правіла, вымагае шмат працы — і творчай, і тэхнічнай. З мастацкім кіраўніком М. Фінбергам у нас поўнае ўзаемаразуменне. Ён даўрае мне займацца з духавой групай. Прайграем напісанае ў нотах, штосць ўдакладнім, рэдагуем, мяннем фразіроўку, штрыхі. Потым накіруюм свае прапановы ў адпаведнасці са зробленымі іншымі аркестравымі групамі...

Інструмент у рэшце рэшт яму дастаўся. Але самы грувацкі: барытон. Праз месяц заняткаў гэты ўпарты ў сваім памкненні шасцікласнік ўжо ішоў на парад. І ўжо — з трубою...

Вось такія вытокі кар'еры (гаворачы моваю прагматыкаў) гэтага цудоўнага музыканта. Не воля бацькоў, не сямейныя традыцыі паўплывалі на ягоны выбар. Праз дзіцячую прыхамаць, праз хлапечую цікаўнасць «дзейнічала» больш магутная воля — воля сапраўднага прызвання.

Цяпер Валерыя Шчарыца як музыканта ведаюць многія. Нават і тыя, хто пра тое не здагадаецца. Яго «умо-помрачальныя» сола ўпрыгожваюць самыя розныя кампазіцыі з рэпертуару Дзяр-

жаўнага канцэртнага аркестра Беларусі. А каб пачуць іх, зусім неабавязкова выпраўляцца з дому: ці не штодня ў эфіры гэты папулярны калектыв і ягоныя салісты — з п'есамі Я. Глебава, І. Лучанка і А. Архіпава, К. Бэйсі і Д. Элінгтана, са шлягерамі чыйсьці маладосці і сучаснымі песнямі, акампанемент якіх заўсёды ярка інструментаваны. І тут ужо хто добра прыслухаецца — зразумее: трубаач у аркестры грае высакласны.

— З мора музыкі, якую іграе аркестр (больш за два дзесяткі канцэртных праграм), ці можаце вы, Валерыя, вылучыць свае ўлюбёныя творы?

— Не магу... Я з прыемнасцю іграю ўсё. Падабаецца прыгожая музыка, усялякая, дзе ёсць мелодыя. А ў нашым рэпертуары творы меладыйныя. Мне, праўда, падабаецца і авангард — калі ён цікавы.

— А вас як музыканта ніколі не спанушала класіка? Для вашага інструмента створана столькі цудоўных мелодый! Моцарт, Чайкоўскі, Равель, Пуленк...

— Я іграў класіку, паважліва да яе стаўлюся. Але мяне яна скупае, мне творча бліжэй імправізацыйная свабода, якую можа даць толькі джаз. Адну і тую ж музычную фразу ў імправізацыі я сёння іграю так, а заўтра магу змяніць яе да непазнавальнасці — глядзячы на тое, які будзе настрой у калег, у публікі, якое будзе ўласнае самаадчуванне, лад думак, нават надвор'е... І слухаць мне падабаецца саліста, калі ён непрадказальны ў сваёй імправізатарскай фантазіі.

Джазавую школу ён прайшоў выдатную, вопыт набыў праз багатую канцэртную практыку ды зносіны з добрымі музыкантамі. Пасля вучобы ў культасветным ды му-

як ёй здаецца, хлапчука і замалуецца маладой парачкаю.

Стаціі саветнік Гневышаў у выкананні Ю. Шэфера цудоўна трымае позу высакароднага дзядзечкі, які задумаў аддаць сваю юную пляменніцу ў надзейныя рукі. Ён і рады быў бы захаваць пры сабе каханку, якая дарага каштуе, ды — пракруціўся, а жонка, што атрымала добрую спадчыну, раўнівая. Не збіраючыся назаўсёды развітацца са спанусніцай, Гневышаў спрабуе наладзіць справы так, каб паядначы замонасць з задалавальным. У выкананні Ю. Шэфера Гневышаў нібыта застаецца ўбану ад падзей, якія развіваюцца быццам без яго дзейснага ўдзелу, але не збоўчыць ні з адной лініі прадуманага сцэнарыя. З Бялесавой яму даводзіцца паразумецца. Ён робіць гэта па-графску — пераконвае яе ў неабходнасці шлюбу і пакідае права свабоднага выбару будучага мужа, якога ён, натуральна, для яе ўжо даўно запрывімеў. Праўда і Бялесаву — Т. Ганчарову цяжка заспець знямаць, яна чанеа ўжо гэткай «драматычнай» сцэны. Дзядзечка цудоўна ведае ўладу асабістых чараў над грэшным дзіцём, дадаўца да гэтага такі безадказны арсенал жаночых сродкаў — крыўда, раскаліне, абвінавачванне ў спакусе, абразы, цнатлівасці... З іх дапамогай можна кіраваць не толькі прывязаным да яе чараўнага цела дзядзечкам, але і ажаніць з сабой ўладабанага рамантычнага хлапчука. Ігрывалы пераходы ад дзёрнасці да мяккасці, ад канецтва да з'едлівасці ў Т. Ганчаровай дадзены ў малюнку дзядзечкі прыстойнага свецкага выхавання.

Персанажы Ю. Шэфера і Т. Ганчарова цудоўна разумеюць тэатр адно аднаго, бачаць яго наскрозь, але ў пераборлівай гульні эгаістычных інтарэсаў кожны з іх дамагаецца свайго.

Перапляценне і ўзаемазалежнасць інтарэсаў персанажаў нараджае на сцэне спаборніцтва індывідуальных акцёрскіх тэатраў, адточвае псіхалагічны ігрывалы ансамбль. Кожны з акцёраў бярэ сола, выходзячы ў цэнтр спектакля, і потым на час саступае ініцыятыву партнёру. Але ў гэтым ігрывалым саперніцтве парадасальным чынам перамагае той, ад каго менш за ўсё гэтага можна было чакаць. — Цыплуноў (С. Пазняк). Спачатку губляецца: можа, і на самай справе сцэнічны персанаж акцёра ўсёго толькі рамантычны летуценнік, які шукае на грэшнай зямлі багінь, маралізатарствае, выкрывае

ўсіх і ўся? Але ўжо занадта халодны позірк у гэтага юнака, які ўзгарэўся і дарэмна траціць сваю энергію. Тырады — быццам завучаны, ён не паспявае іх абдумваць. Занадта своечасова і настойліва ён робіць у патрэбным месцы паўзу. Захоўваючы ўстойлівую аднастайнасць маскі найўнага летуценніка, Цыплуноў С. Пазняка перайграў усіх. І матухну Цыплунову, і вопытнага Гневышава — Ю. Шэфера, і Бялесаву — Т. Ганчарову, і прывіцыйную пару — Беданегаву — Н. Бялеву, Пірамідалава — Б. Іванова. Спачатку ад Гневышава атрымаў найўнымі капіталы і прыбраў іх да рук, потым — праз яго ж — забяспечыў сабе пратэкцыю па службе, вымусіў Бялесаву самой прызнацца ў каханні... Фінал спектакля пакідае намёк, што цяпер беднаму Гневышаву, акрамя каханкі, дадзена ўтрымліваць і ейнага мужа, і ягоную матухну. Вось вам і рамантыкі! Цыплуноў С. Пазняк яшчэ ў спектаклі галерэю цудоўных гульцоў. Ён выйграе не багачам сцэнічнага пражывання, а хутчэй, рацыяналізмам матэматыка.

Рэжысёр А. Гузіў наладзіў групе сапраўднае свята. Абраўшы малавядомую і не самую ўдалую п'есу рускай класікі, ён, не без пачуцця мастацкага такту, так расставіў у ёй акцэнт, што ў драматургіі А. Астроўскага выявілася прыцягальна, сакавітая тэатральнасць! Учэпістасць і азарт, з якімі персанажы дамагаюцца выканання ўласных жаданняў, кідаюць іранічны водбліск на нашу зусім нетэатральную рэчаіснасць. Чаму ў гэтай камедыі ўсе такія шчаслівыя? Ды таму, што знаходзяць задавальненне ў здаровым розуме. Здаровы розум больш даўгавечны за пяшчотныя страсці чалавечага сэрца. Успомніўшы гэтую старую ісціну, тэатр дорыць сваім глядачам усмешку ўзаемаразумення: яго персанажы ў пастку здаровага розуму ідуць з вялікім задавальненнем.

Уладзімір МАЛЬЦАЎ.

Уладзімір МАЛЬЦАЎ.

— Ва ўсіх разе, праца над новай пастаяннай: кожны з маіх партнёраў, калі што новае пачуе, падхоплівае, «нясе» ў аркестр. І прыёмам, што маладыя наступаюць на пятні — маленькая канкурэнцыя не дазваляе расслабляцца.

Ёсць у яго і вучні. Нефармальныя. Спрабаваў, праўда, Шчарыца выкладаць у Мінскім музвучылішчы, два гады папрацаваў. Можа, яму не пашанцавала — але на ўрокі прыходзілі хлопцы, зусім не зацікаўленыя сваёй спецыяльнасцю, неахвочыя да ведаў, з абыхайнымі вачамі. Атрымаўшы дыплом, сёйтой з гэтых «трубацоў» лёгка перакваліфікаваўся ў рэстаранныя піяністы... Кінуўшы гора-вучыцельства, Валерый зусім бескар'ерліва займаецца цяпер з тымі, хто сам звяртаецца па кваліфікаваную практычную кансультацыю.

— Школы ігры на трубе ў нас не існуе. А інструмент вельмі цяжкі. Чаго варта, як мы нажам, «паставіць апарат»: вусны, язык, дыханне. Прыходзіць да нас хлапчукі — а іх трэба пасля некаторых педагагаў перавучваць, пакуль не позна, і развіваць мастацкую свядомасць. Усё, што ведаю-умею сам, дарэшткі перадаю маладым. У джазавых музыкантаў такая заяздэнка. Гэта не тое, што ў наратэ. Дзе майстар нават на схіле жыцця не раскрывае ўсіх сваіх сакрэтаў, забірае іх з сабою ў магілу. Музыканты сваімі сакрэтамі дзеляцца бескар'ерліва. І да канца.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота А. ХАРКОВА.

СВЯТАЯ СПРАВА «ДОЙЛІДСТВА»

Прэзентацыя. Гэтае іншамоўнае слова ўсё больш уваходзіць у наша жыццё, сведчыць пра штоосьці новае, невядомае, звязваецца са спадзяваннямі. Для гарадзенцаў гэтка падзея, як прэм'ера новай праграмы або прадстаўленне выканаўцы, асацыіруецца ўжо з Канцэртнай залай Рэспубліканскага музея гісторыі рэлігіі.

У сваім артыкуле «Чаго мы вартае — без культуры?» («ЛіМ», № 33, 90 г.) я гаварыў, што старажытная Гародня, дзе ёсць шэраг гісторыка-культурных помнікаў, не мае адпаведнага культурнага цэнтра, у якім захоўвалася б і існавала культура музычная. У якасці прымяльнага памяшкання мне бачыўся Базіліянскі кляштар, дзе і месціцца музей гісторыі рэлігіі. І вельмі прыемна цяпер адзначыць, што праз нейкі час сам сабой культурны цэнтр займеў прытулак менавіта ў будынку Базіліянскага кляштара. Гэта радуе ўсіх гарадзенскіх аматараў Музыкі і Мастацтва ўвогуле.

Неацэнную працу робяць супрацоўнікі музея: яны актыўна вядуць культурна-асветніцкую дзейнасць па-за рамкамі сваёй абавязкаў, на добраахвотнай аснове складаюць графікі будучых канцэртаў.

А сёлета графік насычаны. Яшчэ не змогла водгулле прэзентацыі Камернага аркестра, якім кіруе А. Гендэльман, а ўжо адбыўся першы канцэрт новага калектыву — камернага хору «Дойлідства». Аснова яго — маладыя выкладчыкі педагагічнага вучылішча. Узначалі хор вельмі дасведчаны ў сваёй прафесіі харавікі Наталля Бульцэвіч і Аляксандр Урублеўскі, выхаванцы БДК. Калектыв утварыўся як таварыства музыкантаў, якіх хвалюе лёс харавога мастацтва, якія, як самадзейны хор, імкнуцца да больш прафесійнага выканання, намагуюцца адрэджаць забытыя творы — каб адрасаваць і рэанімаваць нашы душы.

Гаворка ідзе пра выкананне духоўнай музыкі. Цяжкая яе доля. З гісторыі мы ведаем, што раней амаль усё мастацтва развілася ва ўлонні царквы. Але пасля аддзялення яе ад дзяржавы пачалося знішчэнне як абразоў, храмаў, так і музычных твораў. У многіх з іх, прызначаных для царквы і напісаных на біблейскія тэксты, рабілася замена слоў. Знішчаўся вялікі пласт Спадчыны. Знішчаліся нашы душы. Уз'яўлены, што сёння не ўсе музыканты ведаюць, напрыклад, прозвішчы: Давідоўскі, Страніні... Побач з Архангельскім, Часнаковым ды Барнянскім гэтыя імяны былі на афішэ канцэртаў хору.

Гледачоў, якія з'явіліся на прэзентацыю, было больш, чым



Хор «Дойлідства» бласлаўляе айцец Уладзімір.



Спявае мужчынскі квартэт.

Фота З. БУЛЬЦЭВІЧА.

месцаў у зале. З уступным словам пра хор і яго праграму выступіў аўтар гэтых радкоў. Вельмі цяжка і адказна рабіць першыя крокі ў мастацкім жыцці. Таму для падтрымкі артыстаў слова ўзяў настаўцель Свята-Пакроўскага сабора айцец Уладзімір, які сказаў, што справа, якую робіць хор, вялікая, яна дапамагае адрэджаць нашы душы, — і блаславіў калектыв.

Першыя гукі ўрачыстага твора М. Стракіна «Слава в вышних Богу» ўзнесліся пад купал храма. У аднанні Музыкі, Слова, самой Архітэктуры загаварыла гісторыя. Была яна і ў паслядоўнасці твораў праграмы, якая адлюстравала ўвесь шлях чалавека, ягонае жыццё. Гэта — і слаўленне Богу, калі нараджаецца дзіця, гэта — і першыя думкі пра тое, навошта жыве чалавек, зверот да Бога, гэта — і смерць, але неўміручасць Душы.

Спяванне ўсяго хору чаргавалася з выкананнем мужчынскіх квінтэтаў і ансамбляў сепістаў. Вылучалася выразнае і яркае спяванне solo В. Ярошынай, і Б. Ціханова і, канечне, непаўторны тэнор А. Урублеў-

скага, які заслужыў шмат воплескаў і кветак.

У канцы праграмы быў выкананы адзін з найлепшых і значных твораў Д. Барнянскага — Канцэрт для хору № 32 «Скажи ми, Господи», які П. Чайкоўскі лічыў самым цудоўным у спадчыне кампазітара...

Вельмі прыемнае было пачуццё і ў артыстаў хору, меўшых поспех і прызнанне, і ў слухачоў, і, нарэшце, у намесніка старшыні праўлення Гродзенскага абласнога аддзялення Музычнага таварыства БССР Яўгена Марцынюка, які паверыў у творчы патэнцыял моладзі, падтрымаў «Дойлідства».

Людзі падыходзілі да артыстаў са шматлікімі прыгожымі словамі, але бачылася ў вачах слухачоў нейкая задуманнасць, у некаторых — слёзы. Гэта добра, калі ў наш цяжкі час ёсць яшчэ магчымасць растапіць той панцыр чэрствасці, у які апануты нашы душы.

Застаецца толькі дадаць, што сродкі ад канцэрта-прэзентацыі, які быў дабрачынным, пералічаны на рахунак для ахвяраванняў на развіццё «Музея беларускай культуры ў Гайнаўцы».

Уладзімір ЛЯБЕЦКІ.

Г. Гродна.

ТЭАТР

«ТУТЭЙШЫЯ» Ў ЛЯЛЬКАХ

Гродзенскі абласны тэатр лялек прадставіў глядачам «Тутэйшыя» Янкі Купалы, адпаведна ў, так бы мовіць, ляльчыннай версіі. Яе аўтары — рэжысёр М. Андрэаў і мастак Л. Герлаван, якія паспрабавалі стылізаваць відовішча пад старасвецкую забаву гарадзен-

скіх шналяроў. Цікава, што вопраткай і манерамі падкрэслены нацыянальнасці гэтых шналяроў — рускага (І. Цімохін), беларуса (Ю. Мянёно) і паляна (С. Шалкевіч). Разыгрываць спектакль ім дапамагае Дзядзечка (Т. Лабар). Па ходзе дзеі яны пераўвасабляюцца ў

шмат якіх персанажаў, паралельна будуючы дзею з лялькамі. Менавіта лялькамі прадстаўлены Здольнік, Зносан, Зношчыха, Аленка з бацькам ды кампанія Дамы, Папа, Урадына й Пана, да якіх далучаны Генрых Мотавіч Спічыні. Мяркуючы па тым, як перанаманаваныя сцэны і перасэнсаваныя героі Янкі Купалы, новая работа тэатра — з шэрагу падкрэслена эксперыментальных. Ці ўдаўся эксперымент — меркаваць глядачу.



Сцэна са спектакля.

Фота Я. ВАНЮКЕВІЧА.

На вулкане



Вільнюс. Рыга. Стрэлы. Папялішча.
 Ля мяне дурная куля свішча,
 Ацалеў. А новая цяляе.
 Разінская вольніца гуляе!
 Адурнелі людзі, Ачмурэлі.
 Раскачалі смертухны арэлі.
 Баявік страляе угарэлы.
 Дзе вы, песні!
 Стрэлы...

Стрэлы...
 Стрэлы...

Зноў мне ў кратэр азварэлай злобы!
 Цэліцца разбойнік вузкалобы.
 Праўда!

Справядлівасць!
 Божы розум!

Кроў яшчэ крывавай ад марозу.
 Зеўрыцца Гісторыя удова.
 Як трагічна ідзе Перабудова.
 З пераломкай ходзіць перастрэлка.
 Проста ў сэрца упілася стрэмка.

Дзе ён, Бог!
 А дзе благаслаўненне!
 Загусцела кроў у чорнай пене.
 За каго я!
 За жыццё і волю!
 І не гільзы — зерне дайце полю.
 Дайце, людзі, прарасці, спягдзе:
 — Мір армянскай,
 асецінскай хаце!
 Кожнаму — разумнае аблічча!
 Порах
 кулі
 ў свае гнёзды кліча.

Судны дзень

Сыходзяць дні.
 Я ў іх нязнаным госцем.
 Камп'ютэры, правёўшы свой падлік,
 набыткі маёй долі ускалосця,
 запішуць на фінал: «Быў... Пан... і знік».

Паўстане суд за годы недароду
 і за грахі усіх маіх згрызот.
 — Каму служыў!

Скажу я, што — Народу...
 Але ж ці быў Гаспадаром
 Народ...

Бураю нахіленая крона
 прыпадае веццем да зямлі...
 Гэтак жа і мы безабаронна
 з выламленай доляю жылі.

Як гэта, скажыце, удаецца:
 з чалавека выпаўзае чын
 і чума — духоўнае калецтва —
 спараджае тысячы прычын

гадаваць нясьвежае начальства,
 нетры і паветра рабаваць,
 з вырадкамі збэшчанымі часта
 на фазэндзе тайнай танцаваць...

Скручаны ў рог я, служба трона;
 здадзены ў салдаты, як Баграм...
 Надаела жыць безабаронна:
 — Дзе мая Улада! Скінь жа грыві!

Хто там пад савецкага праце!
 Хто мурло за Леніна хаваў!
 Столькі пакаленням не шанце...
 Лёс такі нам Бог наканававу!

Жорсткі бой ідзе за прывілеі.
 Вецер па-над кронай не суняць.
 Буду я на возеры лілеі
 клапанамі сэрца уяўляць.

Наляцела бяда. Бяда...
 Парасла лебяды.
 Тут не б'ецца крыніцай жыццё:
 забыццё...

Што далей — то дзічэй, дзічэй
 у бязлюддзі начэй.
 Без тваіх, Беларусь, вачэй
 не лягчэй.

Станем змораным воблакам —
 зсіраеце Сусвет.
 Пашкадуйце чарнобылку,
 вочы добрых планет!

ДУМКА ЧЫТАЧА

ЦАГЛІНКІ З РАЗБУРАНАЙ КАПЛІЦЫ

Магчыма, для некага падасца смешным, але час ад часу я задаю сабе пытанне: «Што такое культура?» Дакладней, гэта пытанне мне задае само жыццё. І па-мойму, сёння мала хто ведае адказ на гэта пытанне, хоць няма, відаць, такога чалавека, які б не лічыў сябе культурным. Ды і тое ж! Куды ні кінь вокам — «Дом культуры», «Палац культуры», «Інстытут культуры», «Дом ўзорнага парадку і культуры», а паркаў культуры дык і не пералічыць. Галоўнае ж — у нас ёсць Міністэрства культуры, па ініцыятыве якога з падтрымкай творчых саюзаў рэспублікі і па ўзгадненні з адпаведнай камісіяй Вярхоўнага Савета БССР быў падрыхтаваны праект Закона Беларускай ССР «Аб культуры ў БССР», які ўжо прыняты ў першым чытанні.

Існаванне такога закона вельмі неабходна ва ўмовах абвешчанага / суверэнітэту рэспублікі, пераходу на рыначную эканоміку, адраджэння гісторыі і культуры Беларусі. Праект закона з'явіўся ў рэспубліканскім друку на пачатку кастрычніка мінулага года, але, на жаль, на сённяшні дзень я зусім мала сустракаў водгукі на гэты дакумент. Ці то людзям цяпер не да культуры, ці наогул ніхто не ведае, што такое культура? І я, каб разабрацца, прачытаў

шы праект Закона «Аб культуры ў БССР», не стаў спытацца адразу да міністра са сваімі вострымі пытаннямі, а вырашыў спачатку крыху пахадзіць па горадзе і паразмаўляць з людзьмі.

Ідучы па Ленінскім праспекце, у першага сустрэчнага, які мне падаўся культурным чалавекам, спытаўся: «Што такое культура?» Той разгублена спыніўся, нібыта я сказаў: «Вы арыштаваны, і адказаўшы: «Я не мясцовы, хутчэй знік у натоўпе. Я спытаў у другога. Ён, доўга не думаўчы, буркнуў: «А Бог яго ведае». Спытаў у трэцяга. «Культура — гэта тэатр, кіно, мастацтва...» — адказаў ён. Чацвёрты адказаў пытаннем: «А ці культурна спыняць людзей і задаваць дурныя пытанні?» Тут ужо і я разгубіўся. Запытаўся ў старэнькай, згорбленай жанчыны, якая ў бруднай сетачцы несла пустыя бутэлькі. Жанчына здзіўлена паглядзела на мяне і сказала: «Дасі рубель, скажу». Я абяцаў даць, і яна сказала: «Культуры няма». «Як гэта няма?» «А вось так. Няма і ўсё. Давай рубель...»

А па праспекце ішлі і ішлі людзі. Ады спыняліся ля кіёскаў, куплялі газеты, чыталі. Другія спыняліся ля аўтобусных прыпынкаў, курылі, ляліся, плявалі пад ногі. Прыходзіў аўтобус, лезлі ў яго, нібыта ён быў апошні. Трэцяя заходзілі ў

гастраномы, кідаючы ля перапоўненых сметніц недакуркі, паперкі з-пад марожанага і цукерак... А я ўсё пытаўся і пытаўся: «Што такое культура? Ці чыталі вы праект закона аб культуры?»

І прыпомнілася мне вёска, у цэнтры якой стаяў клуб. / Клуб той даўно разваліўся, і бярвенні расцягнулі на свае патрэбы калгаснікі. Гадоў пяць назад быў збудаваны ўжо не клуб, а Дом культуры. Першае, што кідалася ў вочы — вялікі плакат: «Добро пожаловать». На сценах вузкіх паўзмрочных калідораў віселі стэнды, па якіх можна было даведацца, хто ў калгасе добры працаўнік, а хто — дрэнны. Тут жа калгасная насценная газета, у якой высмейваліся апівохі. Бібліятэка не працавала, а ў зале, дзе адбываюцца культурныя мерапрыемствы, першае, што кідалася ў вочы, — пустая пляшка каля сцэны. У прыходах паміж крэсламі валяліся шалупінне ад смак, паперкі ад цукерак, перванія білеты ў кіно. На шырокай сцэне перад бюстам Леніна — сталы і крэслы для прэзідыума. Тут жа трыбуна і графін з пакеўцелай вадой, у якой плавалі мухі...

Прыгадваючы ўсё гэта, міжволі падумаў: «Прыме Вярхоўны Савет БССР закон аб культуры, а што гэта дасць?»

З усіх саюзных рэспублік

НА РОЗНЫХ МОВАХ



За два гады, што прайшлі з дня ўтварэння Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, зроблена мо і ня мала, калі браць адлік ад нуля. ТБМ перш за ўсё аб'яднала людзей, якім неабыхавы лёс беларускага народа, яго будучыні, яго мовы як галоўнай рысы нацыянальнай самабытнасці. У абласцях, у раёнах Беларусі за гэты час утварылася шмат суполак, што аб'ядналі свядомых беларусаў і далі мажлівасць прапагандаваць ідэі адраджэння беларускай мовы і культуры шырока і адкрыта, не баючыся рэпрэсій.

Напэўна, не без уплыву і шырокай падтрымкі ТБМ беларуская мова ўрэшце набыла статус дзяржаўнай. Гэта вялікая завава ўсёй беларускай грамадскасці, усіх ле сумленных і шчырых грамадзян, які ўзнімаў свой голас за тое, каб беларуская мова загучала на дзяржаўным узроўні, каб яна была ўзята пад абарону закона, а не была падчаркай у сваім уласным доме.

Разам з тым за гэтыя два гады мы наглядзеліся і на такое, што прымушала нашы сэрцы і розум пратэставаць і абуралася, пытаць у сябе, дзе мы жывём? У які час і якую эпоху? Бо яшчэ і сёння ў рэспубліцы, на вялікі жаль, актывістаў ТБМ трантуюць як заклітых нацыяналістаў, экстрэмістаў, звалняюць з работы, паніжаюць на службе, ствараюць атмасферу траўлі і цявання — каб чалавек не вытрымаў і пайшоў хоць куды, абы не мазоліў вачэй нейкаму там начальніку, які думае і глядзіць на свет па-ранейшаму, па-сталінску, па-імперску.

Лідэры краіны за гады перабудовы не падумалі аб тым, што трэба вырашаць не толькі эканамічныя, але і палітычныя, а, перш за ўсё, нацыянальныя праблемы, якія

за апошнія дзесяцігоддзі зайшлі ў тупік. Распрацоўнай палажэнняў аб новым статусе саюзных рэспублік, аб іх суверэнітэце — не папярывым, а рэальным — трэба было заняцца адразу. Магчыма, не абудзіліся б усе тыя цэнтрабюжыныя сілы, якія сёння раздзіраюць Саюз на часткі. Не словамі-заклікамі трэба было ўтрымліваць рэспублікі, а канкрэтнымі разумнымі мерамі па дэцэнтралізацыі, па ліквідацыі дыктату Цэнтра, па перадачы рэспублікам права і магчымасці самастойна вырашаць свае праблемы — без агляду на ранейшы Цэнтр.

У нацыянальным пытанні Цэнтр фактычна застаўся на старых сталінскіх, імперскіх пазіцыях. І толькі праз шэсць год перабудовы ўрэшце выпрацаваны праект Саюзнага дагавору, які гарантуе кожнай рэспубліцы незалежнасць, а СССР будзе саюзам суверэнных дзяржаў, а не саюзам рэспублік. Калі так будзе — хвала Усявышньому, але чаму так доўга мы да гэтага ішлі, шмат чаго разгубіўшы на дарозе?

Але апусцімся ніжэй, на нашу беларускую зямлю. Пройдзем па плошчах і вуліцах Мінска, зойдзем ва ўстановы, высьокія ці меншыя, у Вярхоўны Савет ці ЖЭС. Ці пачуем мы там роднае слова? Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы прыняты з першага верасня леташняга года. Але ці відаць зрухі ў кірунку пашырэння сферы ўжытку роднае мовы? Зусім мізэрныя, зусім нязначныя. Нашы вярхі не гатовы гаварыць са сваім народам на роднай мове. Мо таму і няма шчырага паразумення, няма добрага кантэнту ў нашых вярхоў і нізоў, нібы між імі стаіць нейкая нябачная, але трывалая сцяна. Так-так, яна ёсць, і яна будзе даўляць, пакуль нашы кіраўнікі высокага рангу не спускацца са сваіх вышынь

на грэшную зямлю і не загавораць са сваім народам на матчынай мове, гэта значыць, на дзяржаўнай, беларускай.

Старшыня Савета Міністраў БССР Вячаслаў Кебіч стаяў на плошчы Леніна перад шматтысячным натоўпам, перад ім быў мікрафон, ён мог звярнуцца да народа са шчырым словам на роднай мове — і народ яго прыняў бы, народ яго зразумеў бы.

У нашага ўрада няма ўзаемаразумення з народам не толькі па чыста адміністрацыйнай лініі, але няма душэўнай, чыста чалавечай сувязі — і усё з-за таго, што яны гавораць між сабой на розных мовах. І нават чарнобыльскія катастрофа, якая яшчэ больш падарвала веру нашага народа ў свой родны ўрад, была б не такая страшная, каб народ бачыў, што яго ўрад разам з ім. Народ даўно чкае ад свайго ўрада праўды — даволі таго, што дзесяцігоддзямі яго ашуквалі, хлусілі з самых высьокіх трыбун.

Тое, за што пачынаў барацьбу БНФ, за што змагалася ТБМ, сёння прадоўжыў беларускі рабочы клас, выйшаўшы на плошчы і вуліцы. Да яго голасу павінен прыслухацца наш урад. Інакш ён размінецца са сваім народам.

Што датычыць ТБМ, то яно тансама будзе шукаць адказу на пытанні, што ставіць перад намі жыццё. Яно хутка збярыцца на свой другі з'езд, дзе падвядзе вынікі працы за два гады, вызначыць новыя задачы, якія нам усім трэба будзе вырашаць, каб працэс беларусізацыі, як гаварылі ў 20—30-я гады, ішоў хутчэй і ахопліваў усе сферы нашага жыцця.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ,
 сябра Рады ТБМ.

які быў гэта цудоўны закон. Можна, гэтакі лёс наканаваны і закону аб культуры, бо дзе гарантыя, што на яго ажыццяўленне будзе выдзелена дастаткова сродкаў?..

Гэта ж толькі дзякуючы шматгадовым, настойлівым клопатам грамадскасці, «нефармальным» аб'яднанняў, веруючых некаторыя помнікі культуры не зніклі з твару зямлі. Маю на ўвазе Мірскі замак, Сынковіцкую царкву, Чырвоны касцёл і царкву Марыі-Магдалены ў Мінску. На сродкі калгаса-аграфірмы «Беларусь» мяркуецца рэстаўрыраваць замак у г. п. Косаве. Але многія помнікі гісторыі і культуры, нацыянальныя парк яшчэ ўсё чакаюць нашай увагі.

Чакаюць увагі і Кальварыйскія могілкі. Дакладней, магіла Янкі Лучыны. На ёй я ніколі не бачыў кветак. А побач — помнік бацьку Лучыны. Ён пахіліўся і ў любы момант можа ўпаць на магілу сына. Пад помнікам разваліўся падмурак, і толькі некалькі цагляных, прынесеныя вернікамі з разбуранай капліцы, да пары да часу трымаюць яго.

Але ці доўга гэтыя цагліні будуць служыць выратаванню нашай культуры?

Віктар ШНІП.

АД РЕДАКЦЫІ.
 Матэрыял гэты быў падрыхтаваны да друку напярэддні прыняцця Закона аб культуры ў БССР, калі абмяркоўваўся праект яго. Тым не менш мы вырашылі надрукаваць яго. Бо гаворка ў ім тычыцца не толькі артыкулаў закона.

«Майстар і традыцыя», «Пошук і эксперымент»

Супадзенне гэтых назоваў на афішах і гэтых экспазіцый у залах Палаца мастацтваў падаецца загадка запланаваным. Нібыта нехта парупіўся, каб аматары мастацтва маглі ахапіць вокам абодва полюсы культурнага працэсу. Аднак супадзенне гэтае чыста выпадковае, тым не менш яно дае падставы паразважаць і пра традыцыю і пра эксперымент.

Выстава «Майстар і традыцыя» наладжана Навуковадаследчай мастацка-эксперыментальнай лабараторыяй — установай, якая займаецца вывучэннем народнай творчасці і праектаваннем на гэтай аснове прамысловых узораў. Да таго ж мастакі лабараторыі робяць сёе-тое і «для душы», па-за межамі планавых распрацовак. І адно і другое прадстаўлена ў экспазіцыі. Многія творы наведвальнікі з радасцю набывлі б для хатняга ўжытку, для аздобы кватэры. Так, ёсць і майстэрства і творчае развіццё традыцыі. А тое, што прамысловасць не заўжды здольная рэалізаваць творчыя распрацоўкі, дык гэта не ад мастакоў залежыць. У ней-

кім сэнсе выстава — агляд таго, з чым мастацкая прамысловасць ідзе да рынку. І тут адпаведна паўстае пытанне пра кошт — сыравіны, працы, творчай ідэі. Але, зноў жа, гэтае пытанне — за межамі экспазіцыі.

«Пошук і эксперымент»... Мне падалося, што ёсць недаэкватнасць назовы экспазіцыі і яе зместу. Тое, што я там пабачыў, можна было б лічыць эксперыментам гадоў гэтак пяць-шэсць назад. І ці не надта часта мы карыстаемся словам «эксперымент», калі проста не можам знайсці ці не жадаем шукаць больш дакладнае вызначэнне? Усё ж такі эксперымент — гэта этап у распрацоўцы ідэі, а не

тое, што «захацелася майі левай назе». Эксперымент — гэта сродак пазнання. Ён, зрэшты, павінен мець нейкую акрэсленую мэту. Мне ж падалося, што сёй-той з удзельнікаў выставы названыя акалічнасці ігнаруе, а можа, і

ўпершыню пра іх чуе. А калі ж успрымаць экспазіцыю саму па сабе, не зважаючы на афішу — дык гэта нармальнае мастацкая выстава, дзе ёсць творы на ўсе густы.

П. ВАСІЛЕУСКІ.



«Вялікі Вялікі»



Фрагмент экспазіцыі «Майстар і традыцыя».



Т. ВАСІЛЬЕВА. «Вялікая Венера».



У. ТОУСЦІК. «Праз стагоддзі».



А. НАЗАРАНКА. «Дзяўчына і птушка».

«Ад кастрычніка 1917 да лютага 1918»... Такі назоў меў артыкул Зміцера Жылуновіча, надрукаваны ў 20-я гады ў «Полымі». Аўтар гэтае публікацыі тансама вырашыў прасачыць хаду падзей у той суровы час, калі востра паўстала пы-

танне, быць Беларусі ці не быць.

Каштоўнасць працы Васіля Абразоўскага ў тым, што ён, бадай, упершыню ў Савецкай Беларусі не баіцца даваць яўныя і схаваныя цытаты з публікацый непасрэдных удзельнікаў

падзей — Язэпа Варонкі, Кастуся Езавітава, Аляксандра Цвіневіча ды іншых, — не ігнаруючы пры гэтым і другі бок.

Вядома, можна было б сказаць маладому даследчыку (ён — яшчэ студэнт), што не ўлічаны, прыкладам, успаміны

Васіля Захаркі, дык яны ў Лондане. Не ўлічаны публікацыі «Вольнай Беларусі», «Белорусской Рады», дык яны чамусьці сталі ўласнасцю КПБ і схаваны ў фондах Інстытута гісторыі партыі.

Не ставячы цяпер пытанне аб перадачы гэ-

тых нацыянальных — не партыйных — каштоўнасцяў у дзяржаўныя архівы, я спадзяюся, што Васіль Абразоўскі не стане для Інстытута гісторыі партыі персонаю нон грата, што яго дапусцяць да старых газет. (Спадзяюся, што калі-небудзь і мяне дапусцяць).

А пакуль што, паважаныя чытачы, вы маеце справу з дэбютам гісторыка, які хоча даследаваць перыяд ад лютага 1917 да сакавіка 1918 года. Пажадаем яму ўдачы.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

Васіль АБРАЗОЎСКІ

Ад кастрычніка 1917-га да лютага 1918-га

Хроніка падзей

...Белоруссия является разительным примером того, как гибельно для народа хозяйничанье людей чужих... Белоруссия по-прежнему наводнена чиновниками-обрусителями столяинского типа, проводящими в стране старую разрушительную политику. Администрация, школа, суд, все стороны общественно-политической жизни страны требуют коренного изменения, а его нет и не будет до тех пор, пока дело устройства края не перейдет в руки самой нации, имеющей право устройства своей судьбы... Иван КРАСКОЎСКІ. З прамовы на «Государственном совещании» 12—15 жніўня 1917 года.

У КАСТРЫЧНІКУ 1917 года на абшарах былой Расійскай імперыі склаліся надзвычай складаныя абставіны. Часовы ўрад ужо не меў ніякай магчымасці кіраваць гэтым монстрам. Рабочыя адмаўляліся працаваць, армія да вайны была няздольная, і вайскоўцы пачіху разбягаліся. Шырыўся нацыянальна-вызваленчы рух на ўскраінах, які праяўляўся ў стыхійным гурта-

25 кастрычніка, у сувязі з пераваротам у Петраградзе, заварушыліся й бальшавіцкія арганізацыі на Беларусі. Мінскі Савет вайскоўцаў і бальшавікоў узяў уладу ў горадзе, спыніў паўнамоцтвы гарадской Думы — «как выразительницы власти буржуазии». І гэта нягледзячы на тое, што Дума была абрана ў жніўні 1917 года на асновах усеагульнага, роўнага, прамога і патаемнага галасавання. У

Мінскім Савеце, які па сутнасці кіраваў гэтым Саветам. З прыходам Сібірскага палка мяснікоўцы пачалі больш рашучыя дзеянні. У пачатку лістапада ВРК назваў сябе «ВРК Заходняга фронту» і стаў вышэйшым надзвычайным органам улады на Беларусі і фронце. Далейшыя імкненні мяснікоўцаў былі накіраваны на замацаванне свайго ўплыву ў асяроддзі вайскоўцаў. Справа няцяжкая, таму што беларусы ў пераважнай большасці праходзілі службу на іншых франтах.

З 7 па 10 лістапада ў Маладзечне прайшоў з'езд III арміі і прыняў патрэбныя бальшавікам рэзалюцыі. 8 лістапада было спынена выданне газеты «Минская жизнь» — «как рассадника антисоветской клеветы». 17 лістапада

якой перадачай яўна большай сілы сваёй арганізацыяй і сваім нацыянальным самасознаннем». Цягам стагоддзяў Беларусь была пазбаўлена магчымасці мець сваё нацыянальнае кіраванне. І вось нарэшце, здавалася б, нішто не перашкаджае гэта зрабіць. Аляксандр Цвіневіч пісаў: «Мысль эта (о созыве Всебелорусского съезда. — В. А.) созрела постепенно одновременно в целой сети белорусских организаций и групп, зрела в широких массах народа, и, наконец, проявилась в «Грамаце да народу беларускага» от имени ВБР в Минске, «Деларации БОК при Всероссийском Совете Крестьянских депутатов» и в постановлениях II Белорусского съезда в Москве».

Яшчэ 27 кастрычніка Вялікая Беларуска-Радз зварнулася з «Граматай да Беларускага Народу», якая ставіла за мэту «сабраць усе жывыя сілы нашай бацькаўшчыны дзеля абароны і ўтрымання нашых вольнасцяў, здабытых крывёй мільёнаў сыноў пакрыўджанай, бяздольнай Беларусі».

Увосень 1917 года праходзяць з'езды беларусаў Заходняга, Паўночнага, Паўднёва-Заходняга, Румынскага франтоў і Балтыйскага флоту. Большай часткай імі кіравала Беларуска-Сацыялістычная Грамада з лозунгамі аўтаноміі Беларусі, непадзельнасці яе тэрыторыі ў этнаграфічных межах, арганізацыі нацыянальнага беларускага войска, безграшовай перадачы зямлі народу і г. д.

Каля 15 лістапада выканкомы ВБР, Цэнтральнай Белвайскарады, Беларуска-Сацыялістычнай Грамады Заходняга фронту выдаюць аозву «Ко всему народу Белорусскому». Прывяду адтуль асноўныя і найбольш цікавыя выказванні:

раванне сваіх органаў улады. Як адзначаюць у 1919 годзе Я. Канчар, «существующую в крае власть «Комиссаров Западной области» и их представительство в Петрограде,— ни до, ни после разгрома I Всебелорусского съезда белорусское население в целом и трудовое крестьянство в частности не признавало». 10 лістапада «Звезда» жалілася на тое, што «Минская городская Дума не признает власти образованного ВРК Западного фронта. Она, гордясь тем, что избрана на основаниях всеобщего, равного, тайного и прямого голосования, требует себе первенства не только в вопросах городского хозяйства, но и в руководстве политической жизнью города». Тая ж «Звезда» 23 лістапада прызналася: «Истрадавшаяся, измученная солдатская масса — это оплот большевизма не только на фронте, но и в тылу», «как раз солдатские массы создают нам большевистское большинство во всех Советах области».

25 лістапада ВРК Заходняга фронту выдае загад «О наведении революционного порядка в городе Минске»: «Контрреволюционная деятельность врагов народа, хотя и в условиях полуподпольной работы, продолжается. В частности, ими проектируются всякого рода съезды. Ввиду этого Военно-революционным комитетом Западного фронта доведено до всеобщего сведения, что без ведома и разрешения его всякие съезды, конференции и т. п. воспрещаются».

На наступны дзень былі створаны АБЛ-выкамаха і СНК Заходняй вобласці і фронту. Як пісала газета Максіма Горькага, «Новая жизнь» «у Савецкіх народных камісараў Заходняга краю зусім няма мясцовых людзей. Совет гэты ўтвораны фронтам, але не краем, не мясцовымі жыхарамі...» Гэтая «ўлада» катэгарычна заклікала насельніцтва «воздержаться от каких-либо съездов». Калі ўвесну 1917 года мяснікоўцы апраўдвалі свае ўчынкi «интересами демократии всей Белоруссии», то ўвосень ні слова «дэмакратыі», ні назва «Беларусь» імі ўжо не ўжываліся. Адносіны АБЛ-выкамаха і Беларускага Руху адразу прымаюць характар варажы, але як адны, гэтак і другія пакуль што не чуюць яшчэ пад сабой пэўнага грунту і ўстрымліваюцца, так бы мовіць, ад збройнага спаткання. Цэнтр Мінска з домам губернатара заняты Беларускай Вайскавай Цэнтральнай Радай. У адным будынку з ёю і пад яе абаронай працуе Вялікая Беларуска-Украінская Рада, прадмесці, казармы, штаб Заходняга фронту і вакзал — у руках СНК Заходняга фронту. З абодвух бажоў ідзе гарачая праца над згуртаваннем і арганізацыяй сваіх сіл. Вайскавая Рада выклікае ўсё новых «беларусаў з бліжэйшых да Мінска часцей і ішчы Беларуска-Мінскі полк. У той жа час у Оршы арганізоўваецца Беларуска-Мінскі полк».

30 лістапада Мяснікоў загадам № 1 уводзіць у Мінску ваеннае становішча, тлумачычы гэта тым, што «кчи-то провокаторские руки то и дело подталкивают к городу целые цистерны со спиртом, что вызывает замешательство как на станциях, так и в самом Минске». (Далейшыя падзеі паказваюць, што гэтым спіртам карысталіся якраз самі мяснікоўцы.) Былі ўзмоцнены дазоры, забараняліся ўсялякія «сборища» на вуліцах, уезд у горад дазваляўся толькі па пропусках ВРК фронту. У гэты ж дзень СНК сваім загадам спыніў выданне газеты «Минская Искра». Каб апраўдаць свае дзеянні па спыненні свабоды друку, 1 снежня Кнорын у газеце «Звезда» заявіў: «Мы не стоим за абсолютную свободу печати... мы стоим за полную свободу печати революционного рабочего класса... мы классовые политики, мы классовые эгоисты — мы готовы свергнуть и раздавить тот класс, который сидит на нашей шее, со всей его печатью».

У той жа дзень, 1 снежня, Мяснікоў выдаў загад «Об усилении бдительности и укреплении дисциплины в связи с объявлением города Минска на военном положении», дзе забараняўся за рэдкім выключэннем усякі рух па вуліцах.

2 снежня на пасяджэнні АБЛ-выкамаха матрос Муха, лідэр арганізацыі БСГ на Балтыйскім флоце і сябра БЦВР, узняў пытанне аб арганізацыі беларускіх палкоў для абароны інтарэсаў Беларускага краю. Ён паведаміў, што пагражае небяспека ад палякаў, якія ўключылі беларускія землі ў польскую геаграфічную мапу. На гэта Ландэр адказаў: «...национальные полки сами по себе ничего не выражают: внутренняя сущность их основательно скрыта, или она шовинистическая...» (Цяжкія адносіны былі ў бальшавікоў з расійскай мовай!) Урэшце была прынята рэзалюцыя: «не допускать формирования белорусских частей, заменив их мужской и женской милицией

и пролетарской Красной гвардией в городах и деревнях, вооружив их для укрепления завоеваний революции и достижения народоправства».

3 снежня на пасяджэнні АБЛ-выкамаха вырашана было ўтварыць рэвалюцыйныя трыбуналы (само сабою, аб цывілізаваных судовых установах размова і не магла ісці). Было забаронена выданне газет «Фронт», «Известия Минского Совета рабочих и солдатских депутатов», «Рабочий и солдат».

Тым часам БАК звяртаецца ў Народны камісарыят па справах нацыянальнасцяў з запытам аб арганізацыі Беларускага з'езда. Наркамнац паставіў загадзя супярэчлівыя ўмовы склікання з'езда:

1. Действовать во всем в контакте с Советом рабочих и солдатских депутатов в Минске;

2. Краевая власть должна принадлежать краевому Совету рабочих и солдатских депутатов, избранному на краевом съезде...

6. Безоговорочное и полное право самоопределения белорусского народа.

На правядзенне з'езда Наркамнац выдаў БАКу 50 тысяч рублёў. Зусім зразумела, што ніякага «поўнага самавызначэння» беларускага народа пры ўдзеле АБЛ-выкамаха быць не магло, тым больш што мяснікоўцы ўсё больш аказваліся ў становішчы самаванцаў: фронт, які абраў іх, раставаў літаральна на вачах 3 двух мільёнаў (паводле іншых звестак — чатырох) улетку 1917-га да лютага 1918 года на Заходнім фронце засталася менш за 70 тысяч стравяных салдат. Але трэба адзначыць, што нягледзячы на варажае стаўленне АБЛ-выкамаха да Беларускага руху, мяснікоўцы ніякіх пратэстаў па нормах прадстаўніцтва, колькасці дэлегатаў і г. д. не выказвалі, гэта нідзе не адзначана.

У гэты ж дні праходзіць з'езд Румынскага фронту ў Адэсе (3—7 снежня) і II сесія ЦБВР, якая выбрала Прэзідыум Рады (Рак-Міхайлоўскі, Езавітаў, Грыб, Мамонька, Захарка). 5 снежня ў Мінск прыязджаюць першыя 300 дэлегатаў Усебеларускага з'езда. Пакуль пад'язджалі астатнія, ішла ўнутраная арганізацыйная праца: ствараліся камісіі, фракцыі, выпрацоўваліся даклады, рэзалюцыі і г. д.

7 снежня Мяснікоў нарэшце абвясціў загад Крыленкі ад 23 лістапада аб перадаку фарміравання нацыянальных палкоў. Але 7-га ж пачынаецца ўзброенае супрацьбальшавіцкае выступленне Украінскай Рады, якое страшэнна напалохла петраградскія ўлады і Мяснікова. Таму ён на наступны дзень тэрміновым загадам абвясціў прыпыненне ўсялякай нацыяналізацый войскаў. 3 Магілёва ён выдаў катэгарычны загад аб забароне далейшага фарміравання 1-га Мінскага Беларускага палка і аб злучэнні яго з рэшткамі 289-га пяхотнага запаснага палка. Беларуска-Мінскі полк у той момант не меў кулямэтаў, не ўсе салдаты мелі стрэльбы, а гранат і набояў зусім не было. Таму ўсялякія думкі аб узброеным змаганні прыйшліся адкінуць. (Гэтае здарэнне зусім абвясброіла Беларуска-Мінскі з'езд.) Усе бальшавіцкія часці з фронту выклікаюцца ў Мінск. Сюды ж, спецыяльна для абароны штаба і Галоўказапа, пераводзіцца сотня татароў, якія не разумеюць ні па-беларуску, ні па-расійску. Усе каравулы і варты ў Мінску і пад Мінскам, асабліва каля тэлефона і тэлеграфа, складаў зброі, амуніцыі і інтэндатуры, патройваюцца. Дом губернатара займаецца пад Савет Камісараў Заходняга фронту і вобласці. Але крануць каго-кольчы з прадстаўнікоў Беларускага руху АБЛ-выкамаха яшчэ не адважваецца.

15 снежня, а паводле іншых звестак — 14-га афіцыйна адчыняецца Усебеларуска-Мінскі з'езд.

Ён прадстаўляў сабою, па словах З. Жылуновіча, «з'явішча настолькі значнае, што не зацікавіцца ім... нельга». У той момант, калі гісторыя вымушана ламаць былыя каноны дзяржаўнага жыцця і будаваць новыя, страсці распяляюцца да неверагодных памераў і выяўляюцца новыя погляды, новыя гуртоўкі, але ўсё ж такі з'яднаныя адным агульным, чыста інстынктыўным імкненнем захавання свайго нацыянальнага «я». Так было і на Усебеларускім з'ездзе, дзе сабралася каля 2 тысяч прадстаўнікоў Беларускага народа. Шматлікасць з'езда гаворыць сама за сябе. Ні адна нацыя за перыяд расійскай рэвалюцыі не дала гэткай колькасці ўдзельнікаў. На Усебеларускім з'ездзе быў сапраўды беларускі народ —

сяляне, вайскоўцы і інтэлігенцыя. Тут не было ні жўрэў, ні палякаў, і толькі кантрабандным спосабам трапіла некалькі «товарищей» з расійцаў з мэтай справакаваць з'езд. Тут было 99 працэнтаў беларусаў. Ад кадэцкіх партый і абшарнікаў не было аніводнага дэпутата, аб чым пісаў непасрэдным ўдзельнік з'езда Аляксандр Бурбіс. Аляксандр Чарвякоў пацвердзіў, што «дэлегатамі былі толькі беларусы». Як вядома, беларус задоўга да гэтага часу «перастаў быць панам абшарніка і купцом, не быў фабрыкантам, не быў нават і кулаком», таму ні аб якой «беларускай буржуазіі» і размовы ісці не можа. Ганаровым старшынёй з'езда быў выбраны суветна вядомы навуковец, акадэмік Яўхім Карскі.

У гэты ж час у Берасці ідуць германска-расійскія перамовы, якія пачаліся яшчэ 19 лістапада. Вялікіх Троцкі з Іофе ад імя ўсіх нацыянальнасцяў Расіі. Другога снежня было падпісана перамір'е. Перамовы аб мірных пагадненнях пачаліся 9 снежня. Аб тым, у якім накірунку яны будуць праходзіць з боку расійскіх бальшавікоў, недыхаванасцю намякнула ў той жа дзень газета «Революционная ставка»: «Наша партия никогда не стояла за разрушение созданных больших государственных организаций и создание мелких национальных республик. Наша партия в данном случае готова признать известные заслуги империализма, приведшего к созданию нового типа государства — национального государства».

12 снежня на перамовах дэлегацыя Іофе-Троцкага было зроблена некалькі прапаноў. Як сведчыць непасрэдны ўдзельнік перагавораў генерал Людэндорф, права самавызначэння народа атрымала няяснае вытлумачэнне. Замест простых пэўных патрабаванняў быў выстаўлены цэлы шэраг пунктаў, якія патрабавалі працяглага абмеркавання. «Неверагодна ўзрасла небяспека, што Літва і Беларусь вылізнуць да Польшчы». Пайшлі трывожныя чуткі, што Троцкі з Іофе не супраць за нейкія выгады перадаць частку Беларусі Польшчы, а то і ўсю тэрыторыю краю. У адказ Троцкі, які старшыня савецкай дэлегацыі, 14 снежня прыслаў тэлеграму на імя ўдзельніка Усебеларускага з'езда Вярыцкага: «Савецкі ўрад у поўнай згодзе са сваёй праграмай лічыць, што ніхто, апрача Беларусі, не мае права вырашаць лёс Беларусі. Гэту пазіцыю наша дэлегацыя будзе абараняць у далейшых перамаўленнях».

У лёс Беларусі пачынае ўмешвацца Ленін. 13 снежня ён заяўляе: «Последние события на Украине (отчасти также в Финляндии и Белоруссии...) указывают на равном образом на новую группировку классовых сил, идущую в прѣдсе борьбы между буржуазным национализмом Украинской Рады, Финляндского сейма и т. п., с одной стороны, и Советской властью, пролетарско-крестьянской революцией каждой из этих национальных республик, с другой». Мяснікоў зразумелі: хутчэй трэба «выкрываць ворагаў!» А ў той жа дзень Сталін у газеце «Правда» працягвае разважаць аб «самавызначэнні», супакойваючы грамадскую думку: «СНК готов признать республику любой национальной области России при желании на то трудового населения этой области».

Тым часам ідзе праца Усебеларускага з'езда. Нягледзячы на шматлікія спрэчкі, усім дэлегатам было добра зразумела, што трэба ствараць свой краёвы орган улады. Гэты настрой выказаў 14 снежня ў сваёй прамове мабілізаваны ў войска настаўнік, вядомы беларускі дзеяч Язэп Мамонька: «Настоящую власть мы оставить не можем, как непопулярноующую общим доверием». Яшчэ перад з'ездам ён сустракаўся з Крыленкам і Мясніковым, якія заявілі, што не бачаць ніякага беларускага руху.

14 ці 15 снежня з'езд афіцыйна адчыніўся. Вонкава яму яшчэ нічога не пагражала. Арганізатары з'езда мелі ад наркамнаца Сталіна пісьмовае сведчанне ў тым сэнсе, што пастанова з'езда будзе абавязковай для Савецкай улады, што беларускі народ мае права на самавызначэнне аж да аддзялення ад Расіі. У тэлефоннай размове з намеснікам старшыні Прэзідыума Усебеларускага з'езда Савічам будучы кіраўнік Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы заявіў: «...Вообще белорусские товарищи не должны беспокоиться. Они должны знать, что СНК будет защищать интересы трудовых масс белорусии всеми средствами. Вестям буржуазных газет просим не ве-

реть». Толькі ж СНК Заходняга фронту спрабаваў дзейнічаць правакацыяй. Вядома тэлеграма Мяснікова: «Сообщите товарищам, чтобы на съезде белорусов рады они произвели переводот умов, раскол и выяснили буржуазность ея. Это требуется». «Товарищам» не ўдалося выканаць загад.

16 снежня БЦВР займае будынак «губернского присутствия» і друкарню для патрэб з'езда, абвясціўшы яго нацыянальнай уласнасцю і папярэдзіўшы СНК Заходняга фронту, каб той не выдаваў ордэра на гэты будынак у сувязі з тым, што ён нацыяналізаваны Беларускай Радай. СНК пакуль што маўчаў.

17 снежня ўвечары (нядзеля) у зале будынка СНК прайшоў «скромный боевой парад» 1-га Мінскага Рэвалюцыйнага палка. Каля гадзіны ночы 18 снежня гэтыя вайскоўцы, падагрэтыя гарэлкай, пры падтрымцы вернікаў і двух бранавікоў акружылі будынак гарадскога тэатра, дзе праходзіў з'езд.

Гвалт над з'ездам адбыўся 18 снежня а палове другой гадзіны ночы, а зранку Леў Троцкі ўвароце да саюзнікаў абвясціў, што работніцкі і сялянскі ўрад прызнаў аўтаномную Беларусь. Каментарыі тут непатрэбныя.

19 снежня СНК Заходняга фронту «ўспомніў» пра нацыяналізацыю Белвайскарадай будынка «губернского присутствия» і выдаў адпаведную заяву. Вырашана было адпомсціць. У ноч з 19 на 20 далёка за поўнач, калі ўжо ўсё Мінск глыбока спаў, быў зроблены начны напад на інтэрнат і канцылярню Белвайскарады. Зноў бальшавікі з'явіліся з вялікім конным атрадам, бронемашынамі. Палова з іх зноў была ў нецвярозым стане. Вось каму не даваў спакою спірт у цыстэрнах!

20 снежня СНК Заходняга фронту прымае заяву, дзе аблівае брудам беларускі рух і абвясціў: «Мы уверены, что белорусский народ с нами...» У той жа дзень з выпадку «вялікай перамогі» мяснікоўцы робяць вайсковы парад і канцэрт-мітынг. 289-ты запасны полк у гэтых мерапрыемствах удзельнічаць адмовіўся. Не было ў часе маніфестацыі сярод прамоўцаў ніводнага партыйнага прадстаўніка (апрача бальшавікоў і бундаўцаў), або прадстаўніка горада ці земства. Зусім не відаць было на пляцы і ў коле маніфестаўцаў ніводнага жўрэя, жыхара Мінска, ніводнага беларуса.

Тым часам у Петраградзе Наркамнац, Наркамюст, СНК засыпаюцца шматлікімі пратэстамі з прычыны разгону з'езда ад БАК, арганізацыяў БСГ, БСДРП, Мінскай Гарадской Думы, партыі Паалей-Цыён і інш.

У апошні дні снежня ў Мінску прайшлі забастоўкі. Адносна гэтага моманту Зміцер Жылуновіч у 1924 годзе пісаў, што «да прадстаўнікоў мясцовай менскай улады паднялася варажасць». Усялякая праява Беларускага руху разглядалася як рэакцыйная і нацыяналішавіністычная. За найбольш падрабязна намаляваную карціну разгону з'езда зачынена газета «Социалист-революционер», забараняецца газета «Беларуская Рада».

Ясна сабе ўсведамляючы, што пасля гвалтоўнага разгону з'езда і Белвайскарады СНК Заходняй вобласці канчаткова страціў уплыў на беларускія масы, Петраград пачаў шукаць спосабу дагаварыцца з беларусамі. Першым крокам у гэтым кірунку было рашучае адмежаванне Усерасійскага СНК ад пазіцыі Саўдэпа Заходняй вобласці. Вінаватыя ў разгоне з'езда асобы атрымалі па тэлеграфе «строгую вымову». Беларуска-Мінскі арганізацыям у Петраградзе і Маскве, а таксама Радзе з'езда было зноў паведамлена, што петраградскі СНК прызнае права народаў безагаворачна, нават да поўнага аддзялення ад Расіі.

Зразумела, што ў гэтых варунках сярод беларускіх актывістаў узнікла пэўная разгубленасць. Лідэры рабочых арганізацыяў БСГ (Чарвякоў, Жылуновіч) успрыялі дзеянні мяснікоўцаў як недарэчнасць, якую выправіць цэнтральная ўлада. Беларуска-Мінскі інтэлігенцыя, у асноўным у настаўнікаў, якія былі рэкрутаваны ў расійскую армію і складала Белвайскараду, убачыла за гэтым нешта больш значнае. Такія людзі, як Сымон Рак-Міхайлоўскі і Кастусь Езавітаў, зразумелі, што беларусам няма на каго больш спадзявацца, акрамя як на саміх сябе.

(Заканчэнне будзе).

ВЫШЫНІ НАШЫХ ДУШ

Тое пекла, з якога вы выйшлі, — пачатак раю.

В. ГЮГО.

Відаць, не адзін з вас, любячы чытачы, не без буркатання адклаў убок мае нядаўнія развагі, напрыканцы якіх ваш слуга толькі дэклараваў наяўнасць шчасця ў нашай краіне («цяжкага»), прывяціўшы асноўны час — і за гэта даруецца — размова менавіта пра цяжкасці... Але ці не на іх прысямляюцца памкненні нашых душ? Можна, самымі дарагімі ўспамінамі для нас з'яўляюцца летуценні аб часах, калі нам было — так — цяжка: згадкі аб студэнцкім «раі», памяць пра армейскія сяброўку, успаміны аб першых кроках на працы і г. д.

Але сказана і другое слова: шчасце. Чакаючы чарговай сустрэчы з вамі, меў гутарку са спадаром, які не прызнае паняцця «шчасце»: маўляў, гэта штучная катэгорыя, прыдуманая хмяльным паэтам. Як гэта ні дзіўна, але і я сам непрыкметна для самога сябе пазбягаю ўжываць гэтае слова, гэтакасама як «Бог», «Кханне», «Жыццё», «Смерць». І тым не менш падсвядомасць падказвае, што разуменне і адчуванне шчасця іманентна ўласцівыя нам, проста знаходзяцца ў кожнага на розных унутраных глыбінях.

Праводзячы ў нябыт нашы дні, мы працягваем заставацца на грэшнай Зямлі, каб прывесці новую раніцу ўсмешкамі, у зіхценне якіх Творца заклаў просты і гарэзлівы сэнс — сагре діем, лаві момант! Так, не імгненне, а момант, як сьвядомае фарміраванне абставін жыцця, па-за якімі гэтага моманту ўжо няма. Не спяшаюцца з дакорамі наконт таго, што абставіны ствараюцца шанюнымі супляменнікамі, і мы часцяком з'яўляемся ахвярамі чужой свабоды і эгаізму. У тым і ўвесь фокус, каб самім ствараць абставіны свайго жыцця. Як там у дэдулі Гегеля? «Шчаслівы той, хто ўладкаваў сваё існаванне так, што яго адпавядае асаблівасцям ягонага характару, ягоным жаданням і ягоным воліццям, і такім чынам задаволены сваім існаваннем».

Нашы, савецкія «вольнасці» — пад тэльнай дамінацыяй агульнаграмадскага крызісу. Дэфіцыты і палітычная эротыка трывала задуглілі нас у свой сатаніскі гон... Сапнем, сапнем жа па разу і... і прыем душой гэты «пьякельны рай», нават палюбім яго. Мне ў падтрымку тут Луцыя Сенека: «Толькі мудраму даспадобы тое, што маецца, дурніца ж няспынна пакутуе, грэбуючы тым, што мае... Навучым жа на-

шу душу хацець таго, што вымагаюць абставіны».

Такім чынам, прымаем пекла, прымаем і... абстрагуем ад яго. Успамінаем, чым трывала можам валодаць у гэтым савецкім пекле. Дзеля чаго? Дзеля таго, каб падставіць атрыманы адказ у «формулу шчасця», якую вывёў амерыканскі эканаміст Ю. Стэйлі: у ёй шчасце пададзена дробам, дзе назоўнікам з'яўляецца маёмасць, а лічнікам — жаданне чалавека. Дык што ж мы маем? Трывала мы маем толькі адзін аднаго! Усё астатняе залежыць ад прыхамаці дзяржавы: і грошы, і «свая справа», і нерухомая маёмасць. Адзіны ж бастыён, які ўсё ж (яшчэ?) не здолела ўзяць савецкая ўлада, — гэта нашы з вамі душы, любячы мае. Сёння іх уратуе толькі палёт насустрэчу адна адной. Мы так доўга луналі ў адзіноце...

Дзяржава-мачаха падарыла нам болей чым дастаткова нагод для лучнасці, для ўзаемнай падтрымкі, для адчування локця сябра ці сяброўкі, для патрэбнасці адзін аднаму. Менавіта ненатуральныя памеры быццёвых цяжкасцей выклікаюць незвычайную шчыльнасць чалавечага кантактавання. А, як сказаў класік, «нікога няма ў свеце каштоўней лучнасці, якая злучае чалавека з чалавекам» (А. дэ Сент-Экзюперы).

Апірышча таго стану, які называецца «шчасцем», — гэта, на маю думку, субстанцыя патрэбнасці. Прычым, патрэбнасці ў дадзены момант. Па-мойму, раўнацэнна, каму ты патрэбен — члену ўрада ці дзяўчыне са «свабоднасексуальнай канстытуцыяй». Галоўнае, каб цябе чакалі, на цябе спадзяваліся, можа, нават — маліліся... Абсалютна раўнацэнна — дзе: у рэстарцыі «Каменная кветка» або старазапаветнай вёсачы. Мы патрэбны — не дзяржаве-мачасе, а іншым чалавекам.

У субстанцыі патрэбнасці як апірышчы шчасця, мяркую, не павінна існаваць надуманых мэральных табу, іерархіі людзей і знаёмстваў. Павінны быць толькі ты і я адзін на адзін. Праўда, перш нам трэба знайсціся... Але гэта і ёсць стварэнне ўласнага кола знаёмстваў, у якім твой інтэлект адэкватна запатрабаваны і працуе акрылена і творча. І не трэба адчайвацца, што ў вас зараз такога кола няма: яно не за адзін год ствараецца. Тым болей, што перш яшчэ трэба зразумець сваю душу, учуць, чаго ёй патрэбна — пікнікоў, вандровак, інтэлектуальных клубаў, цянетай кханні і г. д.

Натуральна, існуе і асабіста святое, аб якім не гавораць у слых і якое забіраецца

з сабою у вечнасць... ці ў лепшым разе падзяляецца з тым чалавекам, якога чакаеш усё жыццё. Напрыклад, сваю Жанчыну... Але можна проста купацца ў моры сяброўства, і хай яно застанеца бясконца святым і цяглівым.

Патрэбнасць не павінна мець рангаў і дэфініцый, інакш яна — сурагат існай патрэбнасці. І — не трэба блытаць з ёю патрэбы ў пратэктыві, у таленавітым сексуальным партнёрстве, у «сваёй руцэ» ў краме і г. д. Гэта — адценні, прычым не самыя істотныя той, духоўнай патрэбнасці, адчуванне якой ці не ёсць ужо зольак надыходзячай Любові?

Калі мы збудзем сваю субстанцыю патрэбнасці, з яе нас не зманіць ніводная штучная спакуса, і дзяржаве-мачасе, як не выжываюцца, ужо не зрабіць нас сваімі духоўнымі васаламі. Можна, гэта вышэйшы — псіхалагічны — узровень шчасця? Psycho ж па латыні азначае «душа».

Паглядзім жа заўтра больш пільна ў вочы сваім братам па няшчасці — няшчасці жыць у савецкай краіне цудаў. Паспрабуем зразумець, што толькі ўзаемная пшчота паверне нас да высакародных вышынь. І мы з табой, сучаснік, змей мой умудроны, зможам паверыць тады, што для нас, з'яднаных у Любові, не зачыняцца Райскія Дзверы, і Анёлы стрэнуць нас не злой песняй...

Ведаецца, які заповіт даў Ісус вучням, калі Іуда знік з таемнай вячэры, каб выдаць Настаўніка? «Заповіт новы даю вам: дык любіце адзін аднаго» (Яна, 13:34).

Юрась ЗАЛОСКА.



неабходнасці «ўтаймаваць» апетыты нашага грамадства. Але гэта — толькі адзін бок медалю. Мы станем проста жабранамі, калі забудземся, што, разбураючы цягу да матэрыяльнага, трэба будаваць цягу да духоўнага. Трэба выхоўваць прагу да жыцця, бо, як гэта банальна ні гучыць, мы не ўмеем жыць. Жыць не ў прыземлена-бытавым значэнні гэтага слова (тут нас вучыць не трэба!), а ў вышэйшым, філасофскім яго сэнсе. Мы не ўмеем жыць адкрыта і паўнакроўна, напаўняючы да краёў кожны дзень свайго існавання, так, як жылі Лушкін і Багдановіч («Жывеш не вечна, чалавек, Перажыві ж у момант век!»). Нагадаю і словы вялікага Украінскага філосафа Рыгора Скаварыды, якога, дарэчы, вельмі шанавалі Міхаіл Булгакаў: «Жыви днес, заўтра чарасчур позна будзе».

Што ж рабіць, каб не спазніцца? Выйсце адно — выціскаць з сябе па кроплі (успамінаючы досыць «заезджанае» выказванне Чэхава) атруту страху і абываюнасці. Ох, як няпроста нам, савецкім, гэта рабіць! Яшчэ Янка Лучына папярэджваў: «Усё, што да старога ў цябе належана, канец будзе доўга, як зубр у Белавежы». Але іншага выйсця няма і не будзе.

З чым рашуча не магу пагадзіцца ў Ю. Залоскі, дык гэта з тым, што трэба «ўсвадоміць сябе вельмі квольнымі, безабароннымі людзьмі». Здаецца нават, што напісана гэта з мэтай «падставіцца», выклікаць прызнанне. Дык мы ж толькі тым і займаліся, што цешыліся са сваёй квольнасці ды самі сябе шкадавалі! Здаецца, што гэты парамаццёў — і дзе-нідзе мы ўжо гэта назіраем. Блізкіца парубежжа — час вялікіх выпрабаванняў, як вучыць нас гісторыя. Андрэй Белья назваў парубежжа «стычкай стагоддзяў у душы». Гэтая бойка чанка і нас, і ў ёй трэба не толькі выстаць, але і перамагчы. Будзе вельмі балюча, але трэба разгінацца, спадары і спадарыні.

Вінчук КАВАЛЕНКА,
выкладчык МДПІ
імя М. Горкага.

ВЕДАЙ НАШЫХ У ЛЕНІНГРАДЗЕ!

У Ленінградзе ствараюцца асацыяцыя беларусаў, якая мае на мэце даследаванне культурнай спадчыны беларусаў, спрыянне сувязям Беларусі і Ленінграда. Членамі асацыяцыі сталі вучоныя Ленінградскага ўніверсітэта, Інстытута культуры, Інстытута этналогіі і антрапалогіі, Музея этнаграфіі народнага мастацтва Савецкай Федэратыўнай Рэспублікі, Публічнай бібліятэкі. Літаратары прадстаўлены А. Кірвелем, які піша па-беларуску.

Старшынёй асацыяцыі выбраны доктар гістарычных навук, прафесар А. Мыльнікаў, яго намеснік — кандыдат філалогіі М. Нікалаеў. Першым мерапрыемствам стануць чытанні, прысвечаныя памяці заснавальніка сучаснага беларускага акадэміка Яўхіма Карскага.

Алесь ШКНАЯ.

«АЛЕ, ПАТРЕБНЫ СПОНСАРЫ!»

Пра сённяшні дзень Брэстчыны і яе багатую шматвекавую гісторыю, пра дзейчаў літаратуры і мастацтва, якія нарадзіліся ці жылі, працавалі ў тутэйшых мясцінах, раскажа каленціўны зборнік пад умоўнай назвай «Родны край — мая налыска». Ініцыятарам яго падрыхтоўкі і выдання сталі рэдакцыйны каленціўны штотыднёвік Брэстскага абласнога і гарадскога Саветаў народных дэпутатаў «На родная трыбуна», абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі, рэспубліканскае выдавецтва «Ураджай». Утворана рэдакцыйная калегія ў складзе галоўнага рэдактара Р. Пратасевіча, укладальнікаў М. Панасюка і А. Каско, яе членаў Б. Ульянікі, Э. Ліпніцкага, А. Высоцкага і М. Крывецкага.

Канечне, новымі выданнямі сёння нікога не здзівіш, аднак у дадзеным выпадку ёсць адно прыемнае «але»... Спонсарамі кнігі выступіць калгасы, саўгасы, прадыпрыемствы і арганізацыі вобласці. Падтрымка іх і даць магчымасць кампенсаванне выдывацця выдаткі ва ўмовах уступлення ў рынак.

Е. ДРОМІН.

АУТАВАНДРОЎКА ПАД ЗНАКАМ «ПАГОНІ»

З 17 па 20 мая адбылася вандроўка школьнікаў з Баранавічаў па гістарычных мясцінах Бацькаўшчыны «Сярэднявечная Беларусь». Прабег аўтакалоны пад бел-чырвона-белымі сцягамі і штандарамі «Пагоня» быў наладжаны клубам «Усходні», створаным пры Баранавіцкай СШ № 6. У вандроўцы таксама прыняла ўдзел беларуская суполка з лідэраў адной школы горада (Міраўнік Ліля Казлова).

За некалькі дзён вучні пазнаёміліся з гісторыка-культурнай спадчынай Наваградка, Любчы, Ліды, Вільні, Ашмянаў, Гальшанаў, Барунаў, Крэва, Стоўбцаў.

Найбольшыя ўражанні ва ўдзельніках вандроўкі пакінула Вілія. Тут на могільнах Росы дзеці сталі сведкамі перазахавання праху Івана Луцкевіча. Яны ўсклалі кветкі, слухалі ішму.

Ян САВІЦКІ,
кіраўнік клуба
«Усходні».

Трэба разгінацца, спадары...

Ці не залішне ілічнікаў стала ў нашым жыцці? Вось і артыкул Юрася Залоскі («ЛІМ», 1991, 12 красавіка) заклікае: «Вырастайце сябе самі, спадары!» Ці не нагадваем мы нярушлівага газпандароў, што бегаюць і крычаць вакол запаленай хаты? І ўсё ж памяненні артыкул з тых, што даюць імпульс, штуршок для ўласных роздумаў, з тых, што прымушаюць адгукуцца.

Тэма ўжо вельмі наспела, дакладней сказаць, набалела. «Цяпер жа закаралася ў душу загадка, што мы — «савецкія людзі» — сядзем у лепшы свет, знаходзячыся ва ўладзе спадзяванняў, а не рэчаіснасці», — цытую Ю. Залоску. Так, нам заўсёды што-небудзь абцякае, робіць тое і сёння. Дзесці гадоў, тры, два гады, пяццот дзён — вось што быццам бы аддзяляе нас калі не ад шчасця, дык ад добрабыту. Чалавек прызвычаўся чакаць, жыць заўсёды ў «чамаданым» настроі, сядзець на клунках — вось-вось панлічуць эхаці. Зрэшты, не трэба ўсё валіць на сённяшні дзень. Было ў «славянскай душы» яно і раней, гэтае марнае чаканне. Паслухаем героя бунінскага «Вёскі» (1910): «Была ў мяне, разумееце, кухарка нямая, падарыў я ёй, дурніцы, хустку замежную, а яна ўзяла ды і знісла яе на выварат... Разумееш? Ад дурасці ды ад сквапнасці. Шкада на добры бок буднямі насціць, — святая, маўляў, дачакаюся, — а прыйшло святая — лахману адны засталіся... Так вась і я... з жыццём сваім. Ісцінна такі!» Ці не пра нас, не пра наша жыццё напісана?

Цяперашні клубок праблем не сёння завязваўся. Але былі вузельчыкі, што ўзніклі на нашай памяці. Жыццё краіны заўсёды было бялітасна палітызаваным, ідэалагіза-

ваным. Маё юнацтва прыпала на «ціхіх» 70-я. Наша пакаленне старанна займалася тым, што — кожны паасобку — будавала бастыённы кругавой абароны супраць дзяржавы, якая лезла ўсюды. І найперш — у душу. Яна падыходзіла ўшчыльную і нахабна лгала, глядзячы нам у вочы. Была тады найвялікшай асаюда — аднагодні мяне зразумеюць, — стаміўшыся ад непазбежнага «каленціўнізму» і «грамадскіх» абавязкаў, чешыць у адзіноцце ці ў цеснай кампаніі сваё беднае, зацаванае «я». Таму і сёння ў многіх у крыві — акапацца, агарадзіцца Іроніяй.

Мала хто з нашага пакалення прыняў ідэі перабудовы, расцаніўшы іх як чарговы «вялікі пералом». Верылі старэйшыя ці малодзейшыя, а мы звыкла шукалі падман за прыгожа дэляраванымі высокімі мэтамі. Гэтакім нас вучыла жыццё.

Вельмі многае пішуць аб асцярожнасці і «залішняй цярплівасці» беларусаў, часам разумеючы пад гэтым звычайную баялівасць. Што ж, і гэтакім дае тлумачэнне гісторыя: «Усё, што было ў народнай масе моцнага, дзеяснага, творчага, — усё гэта ці адчуваўся ад яе, ці ішло ўбок. І наадварот, усё, што было ў краіне слабага, забітага, жыццём і людзьмі, усё гэта заставаўся ў краіне і насцела ў спрадвечным прымітывным ладзе быту, вераванняў, пачуццяў і думак. І вольна атрымалася такім чынам рускае племя без гісторыі, з адной археалогіяй і этнаграфіяй» (М. К. Любавікі. Асноўныя моманты гісторыі Беларусі. — М., 1918, с. 20—21). Сёння гэтая іоснасць — у чэргах, у бясконай беганіне з даведкамі, у вечнай пагоні за дэфіцытам, у раўнадушшы і хамстве.

Юрась Залоска мае рацыю, калі піша аб

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўвучэння мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталій ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотаканспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэдагуе. Паазцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12



Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.